

[Inquisitio]

2024. Nr. 10

ISSN 2256-0424

RĪGAS STRADIŅA UNIVERSITĀTES STUDENTU IZDEVUMS

Inquisitio jubilejas numurs –

**10 DROSMES
GADI!**

Dziesmu
un deju svētku
**ĀTRIE
KOLEKTĪVI**

Cik godīga pret
saviem darbiniekiem ir
POPULĀRA
INFLUENCERE?

PĒTĪJUMS:

jaunieši un
religiskās
kopienas

Stingrs - nē!
Atkailināties internetā
ir **BĪSTAMI!**

MARIHUĀNA
un medicīna. **Kas
kopīgs?**

LIELAIS
EKSPERIMENTS:
lietota apģērba un ātrās
modes salīdzinājums

20. gs. 80. gadu noskaņās!

Kamēr vecāki gul,
mēs **BALLĒJAM,
NEGUĻAM!**

Pievienojies RSU

Skenē kvadrāt kodu un noskaties video

57 **7** angļu
valodā
STUDIJU PROGRAMMAS

5 FAKULTĀTES

**viens docētājs uz
katrām 17 studentiem**

Simulācijā
balstītas studijas

Filiāle
Liepājā

Farmācijas
fakultāte

Zobārstniecības
fakultāte

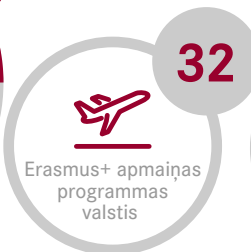
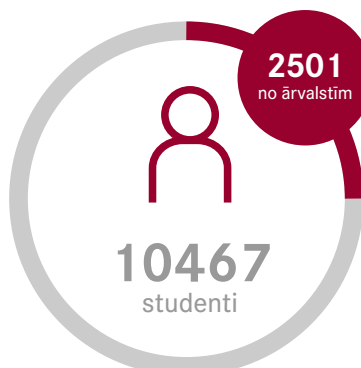
Medicīnas
fakultāte

Sociālo zinātņu
fakultāte

Veselības un sporta
zinātņu fakultāte

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Pētnieciskās žurnālistikas žurnāls

Inquisitio

Nr. 10 | 2024

Izdevējs:

Rīgas Stradiņa universitāte,
Sociālo zinātņu fakultāte

Redaktore:

Anda Rožukalne

Rakstu autori:

RSU studiju programmas
"Žurnālistika" studenti –

Zibela Gines,

Šarlote Ivanova,

Kate Katrīne Kalniņa

Krista Marta Kundrate,

Alma Gundega Laganovska,

Linda Leonoviča,

Agnija Reiniece,

Valērija Sermus

Literārās redaktors:

Ināra Mikažāne un Aija Lapsa

Vāka foto:

depositphotos.com

Dizains un makets:

Egils Turss

Kontakti:

+371 67409183,

Dzirčiema ielā 16, Rīgā, LV-1007

© Rīgas Stradiņa universitāte, 2024

Saturs

Redaktors sleja 2

Kāpēc vērts pētīt? 3

Lielie mediju pētījumi

Atkailināties internetā ir bīstami 6

Uz tauriņiem likumi neattiecas?
Populārā influencere un darbinieku pieredze 12

Parunāsim par marihuānas lietošanu
medicīniskos nolūkos 16

Lieta Nr. 862 22

Sabiedrības pētījumi

Reliģiskās kopienas:
atšķirīgas, neparastas vai arī neizprotamas 24

Es gribu būt Laura, ne jau Laurlācis 30

Kultūras pētījumi

Iemācīties repertuāru no nulles četras dienas
pirms svētkiem! Vai *ātrie kolektīvi* ietekmē
Dziesmu un deju svētku tradīcijas turpināšanos? 32

Kas notiek, kad vecāki guļ?
Jauniešu naktsdzīve pagājušā gadsimta
80. gadu beigās un 90. gadu sākumā 36

Mana mamma 42

Praktiskās dzīves pētījumi

Dodamies pārļu medībās!
Vai *humpalas* ir dārgākas par ātro modi? 47

Studentu pirmais mājoklis: ievads finanšu pratībā 50

10 DROSMĪGU ATKLĀJUMU GADI

Inquisitio 10. numurs ir liels notikums.

Tas nebūtu bez dažiem vēsturiskiem lēmumiem, bez apmēram simts studentu darba pie saviem žurnālistikas pētījumiem, bez daudzu RSU kolēģu atbalsta.

10 IEMESLI,

kā un kāpēc varējām izdomāt, izveidot un turpināt katru gadu izdot vienīgo pētnieciskās žurnālistikas žurnālu.

DROSME

Tā ir katrā rakstā, katrā pētījuma idejā. Kāpēc drosme? Jo pētnieciskā žurnālistika ir ļoti sarežģīta. Tā prasa visu laiku apšaubīt sevi un citus. Pētnieciskā žurnālistika jauniem, dedzīgiem, bet nepieredzējušiem žurnālistiem prasa tikt galā ar informācijas slēpšanu, manipulācijām, bailēm. Šajā numurā ir raksts par atkailināšanās bīstamību tīmeklī, tā tapšanas laikā žurnālistes sastapās ar nopietniem draudiem, uzbrukumiem, publisku ģirgāšanos. Lai labi darītu žurnālista darbu, ir jābūt drosmei. Mums tā ir bijusi un ir!

BRĪVĪBA

Iedvesmojoties no kursa "Pētnieciskā žurnālistika", kurā runājam par to, ka pirms 100 gadiem ASV pētnieciskā žurnālistika attīstījās tai veltītu žurnālu formā, RSU students Ralfs Šēniņš savā bakalaura darbā izpētīja potenciālo auditoriju un izveidoja šāda žurnāla formātu. Pēc pāris gadiem izveidojām žurnālu, studenti izdomāja tā nosaukumu. Ja vari justies brīvi, iespējams izdarīt ļoti daudz.

ATBALSTS UN UZTICĒŠANĀS

Brīvība un jaunas idejas ir bijušas svarīgas arī RSU kolēģiem. Tāpēc vienmēr, arī šaubu un vājuma, un it kā nepārvaramu šķēršļu brīžos esmu saņēmusi

atbalstu no RSU Izdevniecības un mārketinga kolēģiem. Viņi nemaz nezina, cik svarīgu lomu spēlējusi, palīdzot atšķirt solījumu skaistos vārdus no darbos sniegta profesionāla un cilvēciska atbalsta.

VĒRTĪBAS

Katrs pētnieciskās žurnālistikas darbs pārbaudījis nozīmīgākās profesionālās vērtības – vēlmi atklāt patiesību, būt godīgiem, godprātīgiem, aizstāvēt sabiedrības intereses. Bez tā žurnālam nebūtu jēgas. Šajā numurā par to lasiet rakstā "Uz tauriņiem likumi neattiecas", kas veltīts godīgām darba tiesiskajām attiecībām.

DARBS

Žurnāls nozīmē ļoti, ļoti daudz neredzama darba. Katrs autors, katrs *Inquisitio* tapšanā iesaistītais cilvēks ir darījis daudz vairāk, nekā prasa pienākumi. Tāpēc iesaku izlasīt rakstu par apģērbu cenām šajā žurnālā.

PRINCIPI

Mēs atteicāmies no sensācijām un varas demonstrēšanas, izvēloties iedziļināšanos, cilvēcību un atbildīgumu. Tam pievērsiet uzmanību, kad lasīsiet par marihuānu un reliģiskajām organizācijām.

ATTIEKSME

Visu laiku mācīties un iedvesmoties no labākajiem paraugiem. Uzlabot to, ko jau mākam. Strādāt kopā. Palīdzēt otram. Gribat pierādījumus? Lasiet par Dziesmu svētkiem un studentu mājokļiem!

PRIEKS

Pēc traka skrējiena un neskaitāmām grūtībām par katra žurnāla numuru ir bijis milzīgs prieks.

Par labiem rakstiem, par to, ka žurnāls izdevies skaists. Par žurnālu vairākas reizes esmu stāstījusi, to rādījusi starptautiskās konferencēs, tulkojusi galvenos rakstus kolēģiem, vienmēr saņemot pozitīvu izbrīnu un apbrīnu par rezultātu un studentu spējām tikt galā ar lielām tēmām. Lasiet par studentu pieredzi žurnāla sākumā!

LASĪTĀJI

Kamēr top žurnāls, mēs domājam par lasītājiem. Kad žurnāls ir gatavs, mēs ar viņiem sarunājamies. Žurnālu *Inquisitio* vienmēr ir vērtējuši un pamatoti kritizējuši arī labākie Latvijas pētnieciskie žurnālisti. Tas ir bijis atrodams stilīgākajās kafējnīcās un citās vietās, kur cilvēkiem ir laiks lasīt un domāt. Mūsu lasītāji ir arī studentu vecāki. Arī par viņiem top pētījumi. Šoreiz par to, kāda bija viņu naktsdzīve un mode 20. gadsimta 80. un 90. gados. Šie ir raksti, kuros starp rindīnām vienmēr izjūtams īsts mīļums.

DZĪVE

Mēs reizēm netīšām satiekamies ar bijušajiem žurnāla autoriem, kam tagad jātiek galā ar savas dzīves pētījumiem un pārbaudījumiem. *Inquisitio* ir tāda pieredze, kas nepāriet. Gaidiet 11. numuru! Tiekamies!

ZIBELA GINES

Agrāk nemaz nevēlējos būt žurnāliste, kur nu vēl saistīt savu dzīvi ar medijiem. Esmu klejotāja, tāpēc ir grūti atrast savu stūrīti, kurā būtu spējīga attīstīties. Vēlos būt visur un prast visu. Trīs studiju gadu laikā esmu sapratusi, ka man patīk okškerēt un pētīt. Būtu grūti tagad teikt, ka neesmu ieinteresēta žurnālistikā, jo profesija ir ekstrēma. Nerakstīšu garu iepazīšanās vēstuli, jo man svarīgi, lai lasītājs spēj saredzēt lasīto bez autora palīdzības. Galvenais ir iekārtoties un uzgrauzt popkornu. Veiksmi! (smejas)

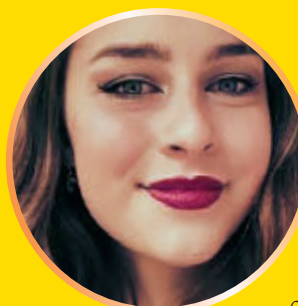
KATE KATRĪNE KALNIŅA

Kāpēc vērts pētīt?
Uz šo jautājumu atbildes varētu būt daudzas un dažādas. Tomēr, ja jāizvēlas tikai viena, es teiktu, ka jāpēta tādēļ, lai rūpētos par savu prātu – pabarotu un aplietu katru dienu, ļaujot tam augt, dzīt pumpuriņus un kādu dienu arī uzplaukt! Tas, protams, prasa piepūli un nerimstošu spar, jo daudz vieglāk ir ieritināties ērtā stūrītī, nelikties ne zinis par apkārt notiekošo un nokalst, pašam to nemanot. Tādēļ novēlu gan topošajiem žurnālistiem, gan visiem lasītājiem būt ziņkārīgiem, taču kritiskiem, saglabāt atvērtu prātu, neapstāties pie pirmajām grūtībām un nebaidīties uzdot neērtus jautājumus gan sev, gan citiem! Uzziedēsim visi kopā!

ŠARLOTE IVANOVA

Pētot un analizējot tiešām var sajusties kā īsts izmeklētājs! Ir svarīgi ieskatīties gan šķietami virspusējās, gan jau tā nopietnās tēmās vēl padziļinātāk. Ne vienmēr viss ir tā, kā sākotnēji var šķist, tāpēc ir nepieciešams ar pētniecību parādīt to, kas slēpjas aiz aizvērtām durvīm.

KRISTA MARTA KUNDRATE

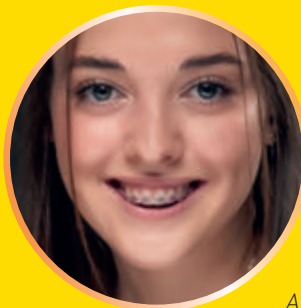
Atceros, kā pirmajā studiju gadā mums stāstīja, kādām īpašībām jāpiemīt žurnālistam, un viena no tām bija ziņkāre. Jo kas gan cits mudina pētīt, ja ne ziņkāriba par to, kas notiek aiz sabiedrības veidotajiem priekšskariem? Uzaugot ģimenē un kultūrā ar noteiktiem stereotipiem, mēdzam saņemt samērā vienveidīgu informāciju, kas šos izveidojušos stereotipus tikai apstiprina. Savukārt pētnieciskā žurnālistika nevis mēģina šos stereotipus apgāzt, bet gan atspoguļot problēmas no dažādiem skatpunktiem un tās skaidrot, nevienu nevainojot, bet gan atklājot dziļāku patiesību, lai lasītājs pats tālāk spētu veidot savus spriedumus un izdarīt secinājumus.

Kāpēc vērts pētīt ?

**ALMA GUNDEGA
LAGANOVSKA**

Šodienas dinamiskā pasaule nepārtraukti mainās un attīstās. Pētīšana ne tikai paplašina mūsu zināšanu vācelīti un ļauj izprast šīs izmaiņas, bet arī veicina dažādu zinātnes un tehnoloģiju nozaru progresu. Pētīšana ir ceļš uz problēmu risināšanu un sabiedrības dzīves kvalitātes uzlabošanu. Šajā nepārtrauktu izmaiņu laikā rodas daudz jautājumu, un bez pētīšanas uz tiem atbildes negūsīm.

LINDA LEONOVICĀ

Pētnieciskajā žurnālistikā nereti žurnālisti piedzīvo vai nu kritiku no apkārtējiem, vai arī spiedienu un apdraudējumu, kas tiek vērsti pret viņiem. Arī mēs, pāris kursa meitenes, jau paspējam saskarties ar konkrēta indivīda, kurš tika pieminēts vienā no rakstiem, draudiem un manipulācijām. Nemaz nebijām tik tālu aizdomājušās, ka jau studiju gados mums nāksies kaut ko tādu izjust uz savas ādas. Bet nekas – audzējam biezu ādu, lai vēlāk profesionālajā karjerā uz to visu varētu raudzīties ar vēsu prātu.

VALĒRIJA SERMUS

Pasaule strauji mainās, un mainās arī augošā interneta vide, kur arvien biežāk redzam nepatiesību un manipulācijas ar informāciju. Kvalitatīva pētnieciskā žurnālistika ir svarīgs fundament informētai un zinošai sabiedrībai, lai neiekristu propagandas un dezinformācijas lamatās, kuras atrodamas ik uz stūra. Pētnieciskā žurnālistika atklāj, pamato un pēta notikumus un tematus dziļāk saknē, tā rāda notiekošo un redzamo no cita skatu punkta, kā arī atklāj vēl neredzētus un nedzirdētus stāstus, kuriem parastā žurnālistika nespēj pievērsties.

AGNIJA REINIECE

Būdama maza, es pētīju zirnekļus. Man no tiem bija drausmīgi bail, un es spiedzu pa visu māju, ja kaut smalkākais zirneklītis uzdrošinājās nolaisties jebkur manā tuvumā. Un tomēr tie mani fascinēja. Ilgi varēju sēdēt un skatīties, kā viņi pin tīklus, cik prasmīgi noķer mušu, cik ātri spēj pazust un nolist tumsā. Briesmīgas būtnes, bet tik interesantas. Jo vairāk es skatījos, jo vairāk pētīju, jo vairāk par tiem uzzināju, jo vairāk manas bailes un nepatika gāisa. Mums ir bail no tā, ko nepazīstam un ko nezinām. Mums atkal un atkal jāpēta zirneklī, lai pārstātu no tiem baidīties.

Kāpēc vērts pētīt ?

lielie mediju pētījumi

- Atkailināties internetā
ir bīstami
- Uz tauriņiem likumi neattiecas?
Populārā influencere
un darbinieku pieredze
- Parunāsim par marihuānas
lietošanu medicīniskos nolūkos
- Lieta Nr. 862

● LIVE

Atkailināties internetā
ir **BISTAMI!**

Autores: Linda Leonoviča, Alma Laganovska, Zibela Gines

TikTok tiešraidēs arvien biežāk redzamas sievietes, kuras atkailinās skatītāju priekšā. Ierosinājumu tā rīkoties parasti izsaka vīrieši. *Telegram* platformā ir izveidota grupa, kurā šādi video tiek arī pārpublicēti. Kāpēc tā notiek un kā tas ietekmē pašas sievietes?

Šis ir pētījums, kas sākas ar neizpratni par publisku atkailināšanos internetā, par tās sekām, bet turpinājas kā verbāla un psiholoģiska agresija.

TikTok platformā arvien biežāk redzamas sievietes, kuras atkailinās, izrāda savu ķermeni. Vairāki *TikTok* lietotāji – vīrieši – tiešraidēs sievietes aicina parādīt krūtis un citas intīmās ķermeņa daļas. Sievietes, ar kurām viņi sazinās, iespējams, ir alkohola ietekmē un sevi nekontrolē, kā arī nesaprot, ka notiek tiešraide. Varbūt viņas uzskata, ka runā ar vīrieti privāti, tomēr īstenībā šo saziņu redz desmitiem vai reizēm pat simtiem tiešraides skatītāju. Savukārt *Telegram* kanālā ir izveidota privāta grupa, kuras dalībniekiem ir pieeja vairumam šo video, kas tiek pārfilmēti, un tos var apskatīt jebkurš. Šajā *Telegram* grupā ir gandrīz pieci tūkstoši sekotāju.

TELEGRAM GRUPA SĒTNIKU SĒTA

2023. gada vasarā *Telegram* platformā parādījās grupa *Sētnieku sēta*, kura nepārtraukti sāka pārpublicēt dažādu *TikTok* lietotāju saturu. Notika šādi: kāds pievienojās tiešraidei, pārfilmēja to, un video kļuva pieejams *Telegram* grupai. Šajos video un fotogrāfijās var redzēt gan atkailinājušās sievietes, gan vīriešus. Šeit ir arī materiāli ar mātēm, kuras slikti izturas pret saviem bērniem, ir kautiņi, dzerstiņi u. tml. Saturu var apskatīt ikviens, kurš pievienojas grupai. Bieži var novērot, ka grupas dalībnieki smejas par *TikTok* satura veidotājiem, dažkārt – šausminās. Grupa tikusi izveidota, lai informētu cilvēkus par to, kas notiek *TikTok* platformā, t. i., publicētu informāciju par aktuāliem notikumiem. Bet kā ir īstenībā?

SĒTNIKU SĒTAI IR SAVS VIEDOKLIS

Telegram grupas *Sētnieku sēta* izveidotāja ir Viktorija Bērziņa. Viņa uzskata, ka šāдай grupai ir jāpastāv, lai cilvēki varētu sevi redzēt no malas. *TikTok* platformā atkailināšanās nav vienīgā problēma, piemēram, ir arī cilvēki, kuri lūdz naudu, lai iegādātos alkoholu.

“Ir cilvēki, kuri taisa tiešraides un piedzeras, kas ir nepareizi, proti, atrāda to *TikTok*,” uzskata *TikTok* un *Sētnieku sētas* lietotājs Igors (vārds mainīts). Video redzamas arī mātes, kuras fiziski un mentāli iespaido savus bērnus, uzvedas neadekvāti viņu klātbūtnē.

“Viņiem nav kauna sajūtas, jo neviens no malas viņiem nepasaka, kā tas izskatās. Agrāk, kad filmēju *live* (aut. – tiešraides *TikTok*), arī es neredzēju, kā izskatos no malas. Man likās, ka mana tiešraide ir normāla. Kad paskatījos, ka tiešraidē esmu apsūkājusi cilvēkus lamuvārdos, man bija kauns. Tikai un vienīgi tad, kad es redzu tos savus video no

malas, es apjaušu, kā tos redz citi, kā jūtas citi,” stāsta Bērziņa.

Viktorija Bērziņa teic, ka bijis periods, kurā *TikTok* visa bijis pārāk daudz. Viņa saka: “Visas sliktās mātes koda (aut. – dzēra tiešraidēs), sita savus bērnus, lamājās, nepieskatīja bērnus.” Šajās tiešraidēs arvien biežāk parādījās sievietes, kuras sevi kameras priekšā atkailināja, rādīja krūtis u. tml., un, nē, tas nenotika viens pret vienu, kā viņas domāja, to redzēja divi simti, citreiz pat četri simti *TikTok* lietotāju.

Reģistrējoties *TikTok*, ir jāizlasa noteikumi vairāku lappušu garumā. Tos akceptējot, tu atsakies no sava privātuma un piekrīti viņu privātuma politikai. Viss, ko rāda šajā platformā, var tikt pārpublicēts.

“Par to, ka *TikTok* lietotāji atkailinās, – tas ir slimis. Tādiem cilvēkiem nebūtu jābūt *TikTok*,” uzskata Igors. Viņš arī piebilst: “Es vispār nesaprotu, kāpēc tādi cilvēki netiek bloķēti.”

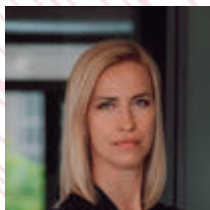
Viktorija Bērziņa stāsta, ka daudzi ir pārstājuši *TikTok* tiešraidē rādīt *dzerstiņus* un kailas krūtis, jo ir sabijušies, ka atradīsies kāds, kurš pārfilmēs un ieliks video *Sētnieku sētā*, kur visi to redzēs. “Mēs, sētnieki, esam sekas. Tāpēc arī šī grupa eksistē un eksistēs, lai *TikTok* nebūtu visatļautības, lai cilvēkiem būtu kauns par sevi un viņi domātu līdzī, ko dara un rāda,” atzīst Bērziņa. Viņa arī skaidro, ka ar šīs grupas palīdzību cilvēki spēj saprast, ko citi par viņiem domā, un Viktorija Bērziņa atklāj, ka savā *Telegram* grupā grib līdz pēdējam pazemot visas šīs sievietes, kuras blāuj uz saviem bērniem, atkailinās, dzer un lamājas.

Igors uzskata, ka šī grupa ir superīga un ka tai būtu jāsaņem labājas: “Ja tās nebūtu, tad mēs neredzētu, kas notiek *TikTok* dzīlēs – dzīlās *TikTok* tiešraides un pārejo. Par cilvēkiem arī daudz ko nezinātu. No vienas puses, es uzskatu, ka tas ir nepareizi viņus tur likt. No otras puses, man vakarā pēc darba patik paskatīties, kas ir noticis *TikTok*.”

Bērziņa stāsta, ka daudzi *TikTok* lietotāji nojauš, kas ir tie vīrieši, kuri tiešraidēs mudina sievietes atkailināties. Sievietes pieslēdzoties zina, ko viņām lūgs. Pieaugušām sievietēm būtu jāsaprot, ko viņas dara internetā. Diemžēl arī bērni bieži vien redz šīs tiešraides.

MISIJA RADĪT KAUNU?

Pēc Viktorijas Bērziņas teiktā var noprast, ka viņa ir uzņēmusies misiju radīt kaunu citiem cilvēkiem. Tomēr ir bažas, ka šī rīcība var radīt kaitejumu vēl citiem.

Situāciju komentē *drossinternets.lv* vadītāja Maija

Katkovska: “No vienas puses, no psiholoģiskā viedokļa, – tā ir varas izrādīšana. Ar domu: “Man ir tavs video, ko

tu neapdomīgi publicēji internetā. Tu savu kļūdu izlabot vairs nevari, jo video ir bijis publiskā, tāpēc es darišu, ko gribēšu, – pārpublicēšu tālāk.” No otras puses, iespējams, ka cilvēkiem, kas nedomājot ievietojuši šādu saturu *TikTok*, tā būs laba mācība, ka jādoma, pirms ko publicē internetā, jo tas var tikt pārpublicēts un radīt apkaunojumu.” Katkovska gan neiesaka nevienam rīkoties ar mērķi pārmācīt citus cilvēkus. Tas vairāk izskatās pēc vēlmes nīrgāties, nevis palīdzēt cilvēkiem saprast viņu rīcības sekas.

TIKTOK UN NEADEKVĀTAS MĀTES

Viktorija Bērziņa pastāstīja, ka *TikTok* tiešraidēs reizēm redzamas sievietes, kuras blāuj uz saviem bērniem.

Maija Katkovska komentēja šādu uzvedību internetā: “Ja šajos video ir redzami bērni, tad tiek pārkāptas bērnu tiesības uz privātumu, kā arī tiek veikta bērnu atkārtota emocionāla pazemošana.” Katkovska skaidro, ka gadījumā, ja cilvēki vēlas darīt labu darbu un ierobežot šāda veida pārkāpumus pret bērniem, kad vecāki paši ievieto video, kurā redzami alkohola reibumā kopā ar bērniem vai izturoties vardarbīgi pret viņiem, noteikti ir jāziņo tiesībsargājošām institūcijām, nevis

jāpārpublicē šādi video. Par bērnu tiesību pārkāpumiem ir jāsaazinās ar Bērnu aizsardzības centru (uzticības tālrunis 116111) vai jāziņo Valsts policijai. Par video, kuros redzams, ka tiek pārkāptas bērnu tiesības, var ziņot *drossinternets.lv*.

ARĪ BĒRNI MĒDZ SKATĪTIES TIKTOK TIEŠRAIDES, KURĀS CILVĒKI ATKAILINĀS
Bērziņa stāsta, ka arī pusaudzes lieto *TikTok* un redz tajā pieejamo saturu. Tomēr tas nenozīmē, ka pavisam jāliedz izmantot *TikTok*.

Kā ir ar tām nepilngadīgajām meitenēm, kuras redz piemēru, kā citas meitenes ir sadzērušās un rāda *TikTok* krūtis?

Psiholoģe **Sandra Skutele** komentē: “Es uzskatu, ka 16–18 gadus veciem jauniešiem šo platformu vajadzētu aizliegt, jo tajā ir seksuāli ierosinošs

saturs. Kamēr tas tā būs, tā būs cīņa ar vējdzirnavām.”

Ari Igors uzskata, ka cilvēkiem ir jādoma, ko viņi dara un rāda *TikTok* platformā, jo saturu redz arī mazi bērni. Viņš pats reizēm uztaisa kādu tiešraidi, tādēļ pamanījies, ka ir tādi *strīmeri* (video tiešraižu veidotāji), kuri strīmo (vada tiešraides) humoristiski, bet ir arī tādi, kas rāda sliktu piemēru: atkailinās, kaujas (sit viens otru), redzēts, ka rāda pliku dibenu un ne tikai.

TIKTOK SATURA ĪPAŠUMTIESĪBAS
Sētnieku sētas izveidotāja Viktorija

Foto:
Franck / Unsplash

Bērziņa skaidro, ka viss *TikTok* saturs var tikt pārpublicēts, jo tas pieder *TikTok*. Pārbaudīsim!

TikTok pakalpojuma lietošanas noteikumu 4.9. punktā *Satura īpašumtiesības un licenču piešķiršana* ir skaidri teikts: “Mums nepieder jūsu saturs. Ja esat platformā pieejamā satura intelektuālā īpašuma tiesību īpašnieks, nekas šajos noteikumos to nemaina.” Taču seko piebilde: “Lai nodrošinātu platformu, mums ir nepieciešamas noteiktas tiesības (sauktas par licenci).” Tas nozīmē, ka, izveidojot, publicējot vai citādi padarot saturu pieejamu platformā, lietotājs piešķir *TikTok* neekskluzīvu, bez autoratlīdzības, nododamu, apakšlicencējamu un pasaules mēroga licenci jūsu satura izmantošanai, tostarp reproducēšanai, pielāgošanai vai atvasinātu darbu izgatavošanai, izpildīšanai un nodošanai sabiedrībai. Tas notiek platformas darbības, izstrādes un nodrošināšanas nolūkos atbilstoši jūsu platformas iestatījumiem.

Šajā pašā punktā skaidrots arī tas, kā *TikTok* lietotāji var izmantot citu publicēto saturu: “Jūs arī piešķirāt katram platformas lietotājam neekskluzīvu, bez autoratlīdzības, pasaules mēroga licenci, lai piekļūtu un izmantotu jūsu saturu, tostarp reproducētu, pielāgotu vai izgatavotu atvasinātus darbus un publiskotu šo saturu, izmantojot platformas funkcijas un līdzekļus izklaides nolūkos atbilstoši jūsu platformas iestatījumiem.”

Tāpat *TikTok* pakalpojuma lietošanas noteikumu 4.6. punktā *Jūsu saturs* norādīts: “Jūs esat atbildīgs par saturu, ko padarāt pieejamu platformā”. Tas arī pieļauj satura

Sievietes bieži vien ir alkohola reibumā, tādēļ pat īsti nesaprot, ka video skatās vairāki simti cilvēku. Tieši tādēļ viņas ir tik ļoti manipulējamas, jo domā, ka demonstrētais nav redzams plašākai auditorijai.

palikšanu trešo pušu pakalpojumos jeb citās platformās pat tad, ja video ir dzēsts *TikTok*: “Atkarībā no jūsu platformas iestatījumiem, ja citi platformas lietotāji ir izmantojuši jūsu saturu, lai radītu jaunu saturu, vai kopīgojuši jūsu saturu trešo pušu pakalpojumos, šis jaunais saturs var palikt platformā vai šajos trešo pušu pakalpojumos pat tad, ja pēc tam dzēsīsiet savu saturu vai savu kontu.”

TIKTOK NOTEIKUMI SAISTĪBĀ AR ATKAILINĀŠANOS

Lietošanas noteikumu 4.5. punktā *Ko nevar darīt platformā* teikts, ka nedrīkst publicēt saturu, kas ir nepiedienīgs, pornogrāfisks vai kurā tiek reklamēts seksuāla rakstura materiāls. Atkailināšanās (dzimumorgānu, sēžas, kā arī sieviešu krūtsgalu rādīšana) nav pieļaujama. *TikTok* norāda, ka vēlas nodrošināt vietu, kur valda dzimumu līdztiesība, tiek atbalstītas veselīgas attiecības un respektēts intimitātes privātums.

Šo vērtību graušanas sekas var izraisīt traumas un nodarīt fizisku un psiholoģisku kaitējumu. *TikTok* iesaka vērsties pēc atbalsta palīdzības dienestā, ja nācies saskarties ar seksuālo izmantošanu, kā arī ziņot par to.

VECUMA IEROBEŽOJUMI TIKTOK

Bieži cilvēkus māt bažas par to, ka *TikTok* platformā bērni varētu redzēt nepiedienīgu, viņiem nepiemērotu saturu. *TikTok* pakalpojuma lietošanas noteikumu 4.3. punktā *Minimālais vecums* norādīts, ka platformu var izmantot personas, kuras sasniegušas 13 gadu vecumu. No 16 gadu vecuma platformā iespējams sarakstīties (nosūtīt ziņas citiem lietotājiem), bet tikai no 18 gadiem var veidot tiešraidēs, tomēr skatīties tās drīkst arī trīspadsmitgadīgi jaunieši. Visticamāk, tieši jauniešu vecākiem ir jādoma, vai ļaut to darīt vai ne, taču vecāki ne vienmēr spēj to kontrolēt.

MANIPULĒŠANA AR SIEVIETĒM TIKTOK

Maija Katkovska stāsta, ka viriešiem ir viegli manipulēt ar sievietēm internetā, jo viņām šķiet, ka sarunā piedalās tikai divi. Sievietes domā, kādēļ gan neparādīt savus plikumus vienam cilvēkam. Viņas bieži vien ir alkohola reibumā, tādēļ pat isti nesaprot, ka video skatās vairāki simti cilvēku. Tieši tādēļ viņas ir tik ļoti manipulējamas, jo domā, ka demonstrētais nav redzams plašākai auditorijai. Šādi maldi ir diezgan izplatīti. “To sauc par sociālo inženieriju, ka varmākas vai krāpnieki mēģina atrast, ja tā var teikt, *caurumus cilvēku galvās un emocijās*, ar kuru palīdzību var panākt, ka cilvēks rīkojas tā, kā krāpnieks vai varmāka vēlas,” atzīst Maija

Par sievietēm, kuras atkailinās vīrieša tiešraidēs, viņš auditorijai skaidro šādi: “Kāda var būt sajūta? Patika, nāc vēlreiz rādīt.”

Katkovska. Viņa arī skaidro, ka ir dažādi manipulācijas paņēmieni. Visizplatītākā ir steidzināšana, lielas naudas piesolīšana, emocionāla ietekmēšana saistībā ar bērniem, pārliecināšana, ka viss ir droši.

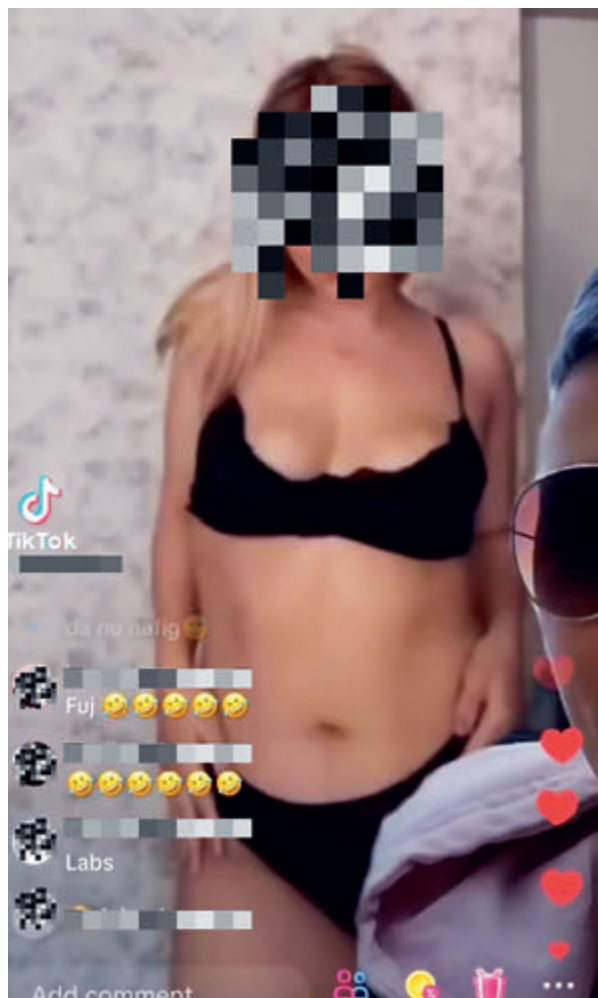
INTERNETS KĻŪDAS NEPIEDOD

Neviens nav laimīgs, ja viņa kailfoto vai video tiek publicēti un glabājas kaut kur interneta dzīlēs, jo vēlāk tam var būt nepatīkamas sekas. “Dienmēr jāatceras, ka tā ir diezgan traumatiska pieredze. Vienmēr ir jāatceras un jāatgādina, ka ir ļoti grūti panākt, lai kaut kas no publicētā tiek izdzēsts,” saka Maija Katkovska.

Ja internetā būtu publicēts nepilngadīgas personas kailfoto, tad šādu personu aizsargā likums, un attēls nekavējoties jāizdzēš. Ja *Telegram* ievietotu bērna kailfoto, tad ļoti iespējams, ka *Telegram* mākslīgā intelekta rīki ar programmu palīdzību būtu pārkāpumu piefiksējuši, konstatējuši neatļautu saturu.

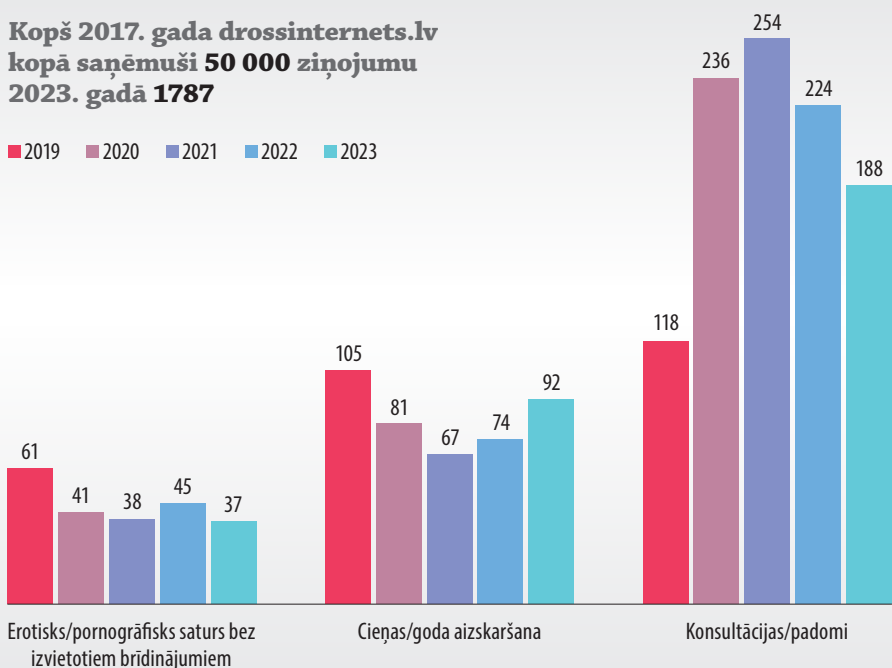
Psihologe Sandra Skutele uzsver arī šādu risku: ja internetā atkailinās nepilngadīga persona, tad nākotnē viņai var rasties grūtības izveidot attiecības. “Ja nepilngadīgais ir kļuvis par upuri, tad tā jau ir kriminālatbildība. Nepatīkama trauma noteikti ietekmēs attiecību veidošanu nākotnē.”

Katkovska norāda, ka sievietes, kas atkailinās *TikTok*, ir pilngadīgas un viņām vajadzētu uzņemties atbildību par savu rīcību. Ja ar viņām tiek manipulēts un stāstīts kaut kas cits, tad apdomībai un piesardzībai ir jābūt jebkurā gadījumā. Neviens nevar būt drošs, ka kādu dienu video vai attēli neparādīsies interneta vidē. Būtisks ir jautājums, vai tie parādīsies ar personas vārdu, uzvārdu vai bez tā. Katkovska vērs uzmanību uz šādu niansi: “Ja parādītos kailfoto ar šo sieviešu vārdiem, uzvārdiem, tad ir iespēja aizpildīt *Google* formu, lai dzēstu informāciju, kas var nodarīt cilvēkam kaitējumu.”

Kopš 2017. gada drossinternets.lv kopā saņēmuši 50 000 ziņojumu 2023. gadā 1787

■ 2019 ■ 2020 ■ 2021 ■ 2022 ■ 2023

Savukārt psiholoģe Skutele skaidro, ka sievietes, kuras ir attiecīgo attiecību upuri, pašas neatpazīst to, ka nokļuvušas toksiskā vidē. "Ievilkāt tādās shēmās var ļoti ātri. Viņas nav spējīgas to atšifrēt. Tad viņas ļaujas tādiem "piedzīvojumiem". Tā viņas sev iestāda, ka vairosies pašapziņā. Īpaši sievietes, kurām ir risks veidot atkarīgas, toksiskas attiecības (potenciāli liels skaits Latvijā), viņas varēs meklēt vainīgos, justies kā upuri, un trauma vilksies līdzī."

ATKAILINĀTIES INTERNETĀ IR BĪSTAMI

Lai turpmāk pasargātu gan šīs sievietes, gan arī citas, lai nepieļautu, ka viņas uzķeras uz manipulatīviem piedāvājumiem internetā, sociālo mediju administrācijai vajadzētu vairāk nodarboties ar informatīvām aktivitātēm un brīdinājumiem. Piemēram, cilvēkam reģistrējoties, ik pa laikam jāparādās atgādinājums: "Atceries, ka atkailināties internetā ir BĪSTAMI!" Nekad nevar zināt, kur šis saturs nonāks tālāk.

"Būtu jau labi, ja šo platformu izstrādātāji par to rūpētos, bet diemžēl viņiem ir svarīgs lietotāju skaits. No otras puses, cilvēkus droši vien kaitinātu šādi paziņojumi. Vairāk vajadzīga uzņēmuma sociālā atbildība un cilvēku informēšana gan medijos, gan

dažādos pasākumos," atzīst drossinternets.lv vadītāja Maija Katkovska.

VĪRIETIS, KURŠ LIEK SIEVIETĒM ATKAILINĀTIES

Izpētījām dažādas tiešraidēs, lai izprastu, kādu saturu piedāvā TikTok lietotāji. Mūsu uzmanību piesaistīja satura veidotājs ar lietotājvārdu *Kasparello*. Vīrietis bieži vien leksikā izmanto necenzētus vārdus bērnu klātbūtnē. Vīrieša tiešraidēs skatāms "pieaugušo saturs", proti, sieviešu atkailināšanās. Bieži *Kasparello* par krūšu parādīšanu apsola samaksāt, uzdāvināt dāvanas.

Var noprast, ka *Kasparello* cenšas ar sievietēm manipulēt, lai panāktu vēlamo rezultātu. Šis vīrietis gan nav vienīgais, kurš piedāvā sievietēm atkailināties *TikTok*. Parasti vīrietis savās *TikTok* tiešraidēs nav

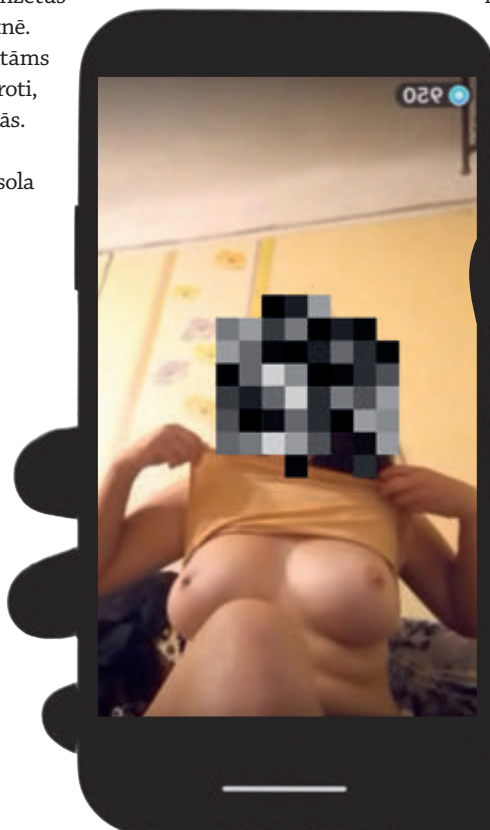
viens. Pamanījām, ka viņš bieži ir kopā ar kādu sievieti un vēl vienu vīrieti.

Mēģinājām *Kasparello* uzrunāt, aicinājām vīrieti uz interviju. Sākotnēji saņēmām piekrišanu. Pēc laika sapratām, ka pie intervijas netiksim, jo *Kasparello* aizdomīgi vilcināja sarunu, uzdodot dažādus jautājumus. Bija skaidri saprotams, ka vīrietis par mums centās ievākt pēc iespējas vairāk privātas informācijas. Piedāvāja arī veikt interviju *TikTok* tiešraidē. Paskaidrojām, ka tas nebūtu ētiski.

Protams, pie intervijas netikām, bet ar to viss nebeidzās. *Kasparello* nevilka laiku garumā un devās veikt tiešraidi pēc mūsu sarunas. Uzķērām, ka vīrietis savai auditorijai izpauž saraksti ar mūsu kolēģi, parādot studentes attēlu un vārdu. Tika saņemti dažādi komentāri *Kasparello* tiešraidēs. "Es neesmu viens, man apakšā ir komandiņa. Ļoti ziņoši cilvēki," vīrietis sniedza ziņojumu studentei tiešraidē. Konstatējām, ka *Kasparello* auditorijai izplata arī nepatiesu informāciju par darba autori, piemēram, ka kolēģe esot uzpirkta: "Tas, ka jums vienīgā draudzene, kurai var uzzvanīt, ir pussmadzene, puspaduse, plastikātene, nu b**."

Varēja spriest, ka *Kasparello* savās tiešraidēs nebaidās izpaust savu attieksmi pret studentu: "Tur tiešām vajag kaut ko galvā ielikt. Saprotu, ka cilvēks ir ļoti nelaimīgs. Es teiktu, ka tas ir fiasko.

Izglītības sistēmas fiasko. Gan tās pupiņu rādītājas, gan tā otrā persona."

Par sievietēm, kuras atkailinās vīrieša tiešraidēs, viņš auditorijai skaidro šādi: “Kāda var būt sajūta? Patika, nāc vēlreiz rādīt.”

Viņa teiktajā nav jūtama nekāda vainas apziņa. Vēlāk vīrietis izteicās, ka studentei ir jāuzmanās par neslavas celšanu, jāpadomā par likuma pantiem šajā sakarā. Uz *Kasparelo* komentāriem tiešraidēs nereaģējam, bet vīrietis nepadevās un turpināja izteikt savus komentārus: “Viņas izmanto šo tiešraidi, lai parādītu pupiņus, ko tad es. Manu uzmanību viņas grib pievērst. Kā es varu būt vainīgs?”

Sapratām, ka vīrietis, visticamāk, ir nobijies. “Es vēlāk publicēšu visas sarakstes, visu es parādišu. Visu, kā viņa manipulē ar vārdiem.” *Kasparelo* turpināja sniegt maldinošu informāciju par studenti vēl labu laiku: “Mēs tak’ zinām, kas ir pasūtījuma raksti. Viņa, iespējams, ir draugos ar pussmadzeni. Man neko izdarīt nevar.”

Žurnālistika nav reglamentētā profesija, kurā drīkst strādāt tikai kādā reģistrā esoši cilvēki, bet šādu faktu *Kasparelo* nevēlējās pārbaudīt, tāpēc turpināja izteikt sīkus draudus studentei, noticot arī auditorijas komentāriem par žurnālistikas darbiem un pienākumiem. Jāpiemin, ka ar šādām situācijām žurnālistiem nākas saskarties visai bieži, proti, ka žurnālists tiek nolamāts, apsaukāts, viņam draud, viņu vajā. Visticamāk, *Kasparelo* mutiski mēģināja iebiedēt studentes, lai raksts netaptu, bet ar universitātes atbalstu turpinājām tēmu padziļināti pētīt.

ZIŅO DROSSINTERNETS.LV, JA REDZI PĀRKĀPUMU INTERNETĀ

Drossinternets.lv mājaslapā ir piedāvāta iespēja ziņot par pārkāpumu internetā. Lidz 2023. gada 30. novembrim ziņojumu līnijā bija saņemti un apstrādāti vairāk nekā 50 tūkstoši ziņojumu par nelegālu, kaitīgu interneta saturu un

problēmsituācijām interneta vidē. 2023. gadā kopumā tika saņemti 1787 ziņojumi. Par erotisku / pornogrāfisku saturu bez izvietotiem brīdinājumiem 2019. gadā ziņoja 61 cilvēks, 2020. gadā – 41, 2021. gadā – 38, 2022. gadā – 45, 2023. gadā – 37 cilvēki, līdz ar to var noprast, ka šādu ziņojumu skaits nedaudz samazinās, salīdzinot ar laiku pirms četriem gadiem. *Drossinternets.lv* ir iespējams ziņot arī par materiāliem, kas saistīti ar pedofiliju, bērnu seksuālu izmantošanu un vardarbīgu rakstura materiāliem, cieņas un goda aizskaršanu, naida kurināšanu un rasismu, kā arī finanšu krāpniecību.

Pēc konsultācijām un padomiem 2019. gadā vērsušies 188 cilvēki, 2020. gadā 236, 2021. gadā 254, 2022. gadā 224 un 2023. gadā 174 cilvēki. Jāpiebilst, ka visvairāk ziņojumu par dažāda rakstura materiāliem saņemts 2021. gadā – to skaits bija teju 24 tūkstoši. ?

APGŪSTI radio un TV žurnālistiku,
runas komunikāciju, komunikācijas
tiesības un redaktora darbu

Absolvējot **IEGŪSTI** sociālo zinātņu
bakalaura grādu komunikācijas zinātnē

MĀCIES žurnālistikas pamatus,
mediju auditorijas un valodu,
komunikācijas zinātni un fotogrāfiju

STUDĒ pētniecisko žurnālistiku,
sociālo mediju analīzi un fotožurnālistiku

STUDĒ

Žurnālistiku

PRETENDĒ uz bezmaksas studiju vietām

Profesionālās prasmes **APGŪSTI**,
darbojoties RSU studentu medijā “Skaļāk!”

Vairāk par studiju programmu
MEKLĒ:

UZ TAURINĪEM , LIKUMI NEATTIECAS?

**Populārā influencere
un darbinieku pieredze**

Autore: Kate Katrīne Kalniņa

Kurš gan nav redzējis kādu apģērbu veikala *Butterfly* reklāmui? Un kuram gan nav gadījies iemest aci veikala sejas un Latvijā atpazīstamās influenceres Elīnas Didrihsones vai viņas vīra, veikala oficiālā īpašnieka Naura Didrihsona *Instagram* kontos? Šķietami dārgs dzīvesveids, apmierinātu darbinieku sejas un veiksmīga biznesa stāsts – tā varētu raksturot *Butterfly* īpašnieku izveidoto publisko tēlu. Vai viss tiešām ir tik skaisti? 2022. gadā *Instagram* tika izveidots konts @ietekmele, kurā krājās bijušo *Butterfly* darbinieku stāsti par darba vidi un darba devēju attieksm.

PIEREDZES STĀSTS: DARBA LĪGUMA NAV, ALGA NIECĪGA

Emma (vārds mainīts) bija vienīgā no uzrunātajām, kura piekrita dalīties ar savu pieredzes stāstu. Pirms pāris gadiem viņa nolēma nosūtīt savu CV uz veikalu *Butterfly*. “Tas bija populārs veikals, tajā laikā biju jauna, domāju, ka tā būs karjeras izaugsme – labs atalgojums, *forša* vide, viss tāds reprezentabls,” stāsta Emma. Jāpiebilst, ka tolaik viņa vēl nebija sasniegusi pilngadību.

Meitene ieradās uz darba pārrunām, pēc uzgaidīšanas viņu paaicināja Nauris un izrādīja darba telpas. Interviju vadīja Emmai nezināma sieviete, kuru vēlāk meitene vairs nesatika. Emma atceras: “Intervijā man pastāstīja, kas būs jādara, par noliktavām vai kasēm.” Intervija bija īsa, nepazīstamā sieviete vēl noskaidroja šo un to par Emmu, lai piemeklētu viņai atbilstošu darbu, un pastāstīja, ka uz vienu darbavietu kandidē četri cilvēki. Galu galā Emmai piedāvāja darbu.

Pirmā bija apmācību diena. “Nauri un Elinu dzīvē kādu laiku vēl isti nesatiku – ik pa britiņam viņi pagāja kaut kur garām. Komunikācijas tieši ar Elinu nebija, tā bija ar Nauri,” par darba devējiem stāsta Emma.

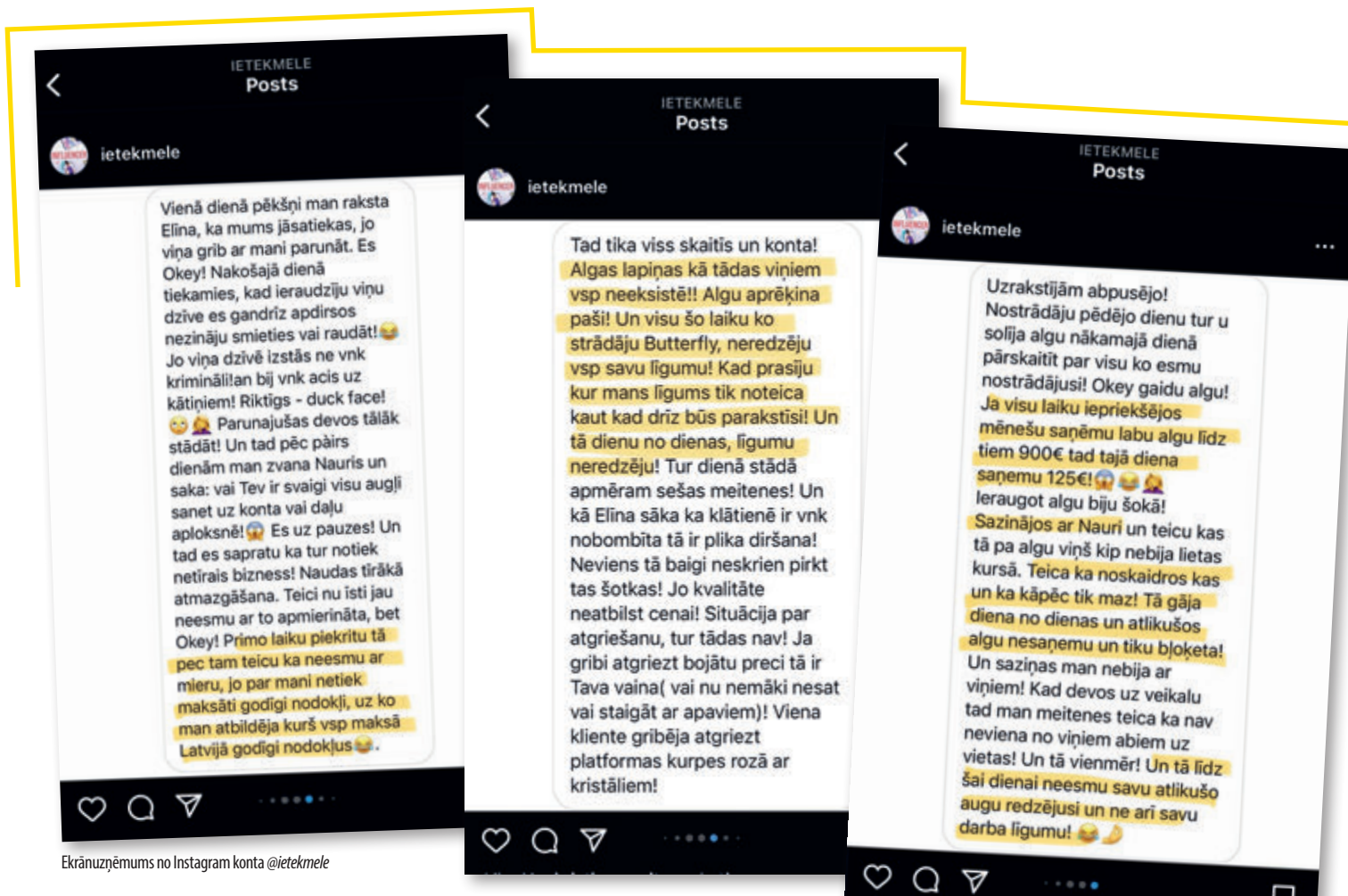
Un kā ar darba līgumu? “No līguma nebija ne ziņas, ne miņas. Arī darba intervijā man neviens neieņinājās par atalgojumu. Manuprāt, mani pieņēma, jo biju vienīgais cilvēks, kas par to nepajautāja. Par līgumu un atalgojumu vispār man nekas nebija skaidrs,” atklāj Emma. “Vairākas reizes rakstīju un jautāju, kad būs līgums. Elinā man atbildēja, ka būs, teiksim, pirmdienā, trīs dienas pēc tam, kad uzrakstīju. Saku: “OK – došos uz darbu pirmdien, parakstīšu līgumu un turpināšu strādāt.” Protams, nostrādāja mans kautrīgums, jo pirmdien uzreiz negāju un neprasiu, kur ir mans līgums.”

Emma turpināja strādāt, kā ierasts, līdz brīdim, kad viņu paaicināja priekšnieks: “Vakara pusē strādāju kopā ar Elinas mammu, liku birkas pie apģērba. Tad ienāca Nauris un teica, lai atnāku uz mīklī parunāties. Protams, gāju līdz. Iegājām telpā, kur nav ne kameru, ne audio sistēmu, respektīvi – nekā. Mēs stāvam un, ja pareizi atceros, viņš pieslēdza durvis. Viņš man teica, ka runa ir par līgumu. Biju priecīga, ka tūlīt parakstīsim, bet viņš saka: “Manuprāt, tev nevajag, jo tu vēl esi jauna, ko tad mēs te ķēpāsimies ar līgumu.” Atbildēju, ka vēlos līgumu, jo to vajag. Saruna beidzās ar to,

ka līguma nebūs. Teicu, ka būtu priecīga, ja nākamajā dienā līgums būtu un varētu to parakstīt. Tas nenotika.”

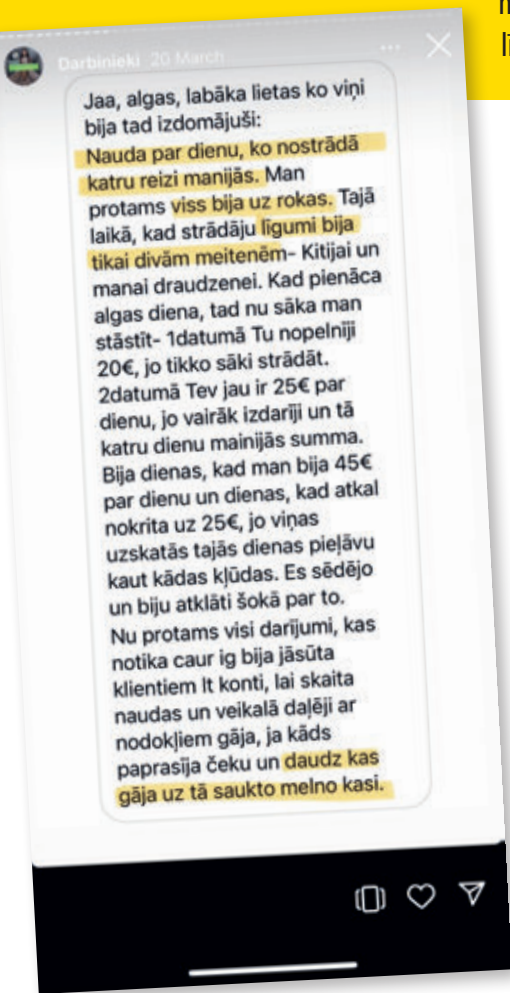
Emma zināja, ka šādi darbu turpināt nevarēs, un paziņoja Elinai, ka sadarbibu pārtrauc. Ja līguma nebija, kādi bija tiešie darba pienākumi? “Darīju visu, man nebija noteikta amata. Secinu, ka biju kāds noliktavas kārtotājs, jo dzīvojos pa noliktavu, kur visu no A līdz Z kārtāju,” stāsta bijusī darbiniece. Kasē Emma nav varējusi strādāt, jo viņai nepatika uzbāzties klientiem. “Mums bija tādas, teiksim, darba tradīcijas, kādas nevēlējos izpildīt – iet klāt cilvēkam un jautāt, kā var palīdzēt, tad, kad atsaka, tomēr jāiet un kaut kādā veidā jācenšas, lai viņš paņemtu to kleitu, pielaiktu tās bikses. Mūsu mērķis bija darīt tā, lai katrs klients un kliente izietu ārā ar nopirktās preces maisiņu. Man tas nebija pieņemami,” stāsta Emma.

Runājot par atalgojumu, Emma norāda, ka “alga bija mistiski sastādīta pēc viņu vēlmēm. Uzskatu, ka, strādājot pusmēnesi šādā uzņēmumā, ar visiem pienākumiem, ko paveicu, ieguldīju lielu darbu, tiku novērtēta arī mutiski, tomēr atalgojumā saņēmu mazāk par simts eiro.”

Ja nav rakstiska darba līguma, tiek zaudētas Darba likumā paredzētās garantijas.

Cilvēks nav pasargāts darba tiesību pārkāpuma gadījumā, piemēram, ja rodas nesaskaņas saistībā ar atalgojumu. Darba devējs darbinieku var nepamatoti atlaist no darba, nodarbināt ilgāk par 40 stundām nedēļā, nodarbināt bez samaksas. Darbinieks nevar vērsties tiesā pret darba devēju, jo bez līguma darba attiecības nav pierādāmas.

KO RUNĀ IETEKMELE?

Aplūkosim, kas *Instagram* kontā *@ietekmele* sakāms citiem, kuri izmēģinājuši darbu veikalā *Butterfly*. Arī tur savu īsto vārdu neviens neatklāj. Šeit citāts no kādas personas, kura stāsta par savas draudzenes pieredzi: "Lielki piebilst, ka tur viņa nostrādāja nedēļu, jo pēc tam tika pateikts: "Tad, kad vajadzēs tevi, piezvanīsim." Viņai nepiezvanīja. Darba līguma viņai nebija, puse meiteni tur strādā bez līgumiem, neoficiāli."

Kāda cita, sauksim viņu par Māru, stāsta: "Nauda par dienu, ko nostrādā, katru reizi mainījās. Man, protams, viss bija *uz rokas*. Tajā

laikā, kad strādāju, līgumi bija tikai divām meitenēm [...]"

Arī Evija (vārds izdomāts) stāsta to pašu: "Līguma man arī nebija, samaksāja uz rokas manu vienīgo algu, jo pēc tās uzreiz aizbēgu. Ieteica, ka es pat varot iestāties bezdarbniekos, kas nozīmē, ka man valsts maksās naudiņu + viņi *uz rokas*."

Patricija (arī šo vārdu izdomāju) stāsta: "Es aizgāju, parunājos, uzreiz pateica, ka alga ir *uz rokas* un, kad prasīju par līgumu, atbildes nebija."

Laumas (vārds, protams, izdomāts) pieredze ir līdzīga: "[...] man zvana Nauris un saka: "Vai tev ir svarīgi visu algu saņemt uz konta vai daļu aploksnē?" [...] Sākumā piekritu tā, pēc tam teicu, ka neesmu ar mieru, jo par mani netiek godīgi maksāti nodokļi, uz ko man atbildēja: "Kurš vispār Latvijā godīgi maksā nodokļus?""

DARBA LĪGUMS

Bijušo darbinieku stāstos konstatējami vairāki likuma pārkāpumi. Sāksim no pašiem pamatiem – ar darba līgumu. Komentē **Andis Burkevics**, starptautiskā juristu biroja *Sorainen* vadošais

speciālists un zvērināts advokāts, kurš specializējas darba tiesībās un personas datu aizsardzībā: "Situācija, kurā darbinieks veic darba pienākumus, bet rakstveida darba līguma nav, neatbilst likumam. Pusēm ir jābūt skaidrībai par savām tiesībām un pienākumiem. Piemēram, vai darbinieks strādās normālo vai nepilnu darba laiku. Tāpat darbinieks nevar sākt strādāt, ja vispirms nav instruēts par darba aizsardzības jautājumiem."

Darba līguma nepieciešamība noteikta Darba likuma 28. panta pirmajā un otrajā punktā. Tur

norādīts, ka, nodibinot darba tiesiskās attiecības ar savstarpēja līguma slēgšanu, "darbinieks uzņemas veikt noteiktu darbu, pakļaujoties noteiktai darba kārtībai un darba devēja rīkojumiem, bet darba devējs – maksāt nolīgto darba samaksu un nodrošināt taisnīgus, drošus un veselībai nekaitīgus darba apstākļus." Darba līgums obligāti jāslēdz rakstiski. Par to atbildīgs ir darba devējs, kā tas norādīts arī minētā likuma 40. panta sestajā punktā. Darba tiesiskajās attiecībās norādīts, ka darba līguma neesamības gadījumā persona tiek nodarbināta neregistrēti jeb, vienkāršoti sakot, nelegāli, kā rezultātā persona zaudē daudzas normatīvajos aktos paredzētās sociālās garantijas un sociālo aizsardzību saslimšanas gadījumā, turklāt par personu netiek veiktas arī sociālās apdrošināšanas iemaksas un iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksājumi. Par darba līguma nenoslēgšanu rakstveida formā tiek piemērots naudas sods pēc Darba likuma 158. panta: "darba devējam – fiziskajai personai – no četrpadsmit līdz septiņdesmit naudas soda vienībām, bet juridiskajai personai – no simt četrdesmit līdz septiņsimt divdesmit naudas soda vienībām."

Ja darba devējs personu nodarbina bez darba līguma, ir jāziņo Valsts darba inspekcijai.

ATALGOJUMS

Vēl viena neregistrētas nodarbinātības pazīme ir algas izmaksa *aploksnē*.

"Lai gan Darba likums tieši nosaka, ka darba samaksa ir maksājama skaidrā naudā, un tikai pušu vienošanās gadījumā tā var tikt izmaksāta uz darbinieka bankas kontu, praksē šī norma tiek uzskatīta par arhaisku (novecojušu). Taču arī tad, ja darba samaksa tiek izmaksāta skaidrā naudā, darba devējam ir jābūt attaisnojuma dokumentam, kas glabājas darba devēja grāmatvedībā. Tāpat naudas saņemšana darbiniekam jāaplicina ar parakstu. Šādā situācijā, izmaksājot darba algu, darba devējam jāizsniedz darbiniekam darba samaksas aprēķins, kurā norādīta izmaksātā darba samaksa, ieturētie nodokļi un veiktās valsts sociālās apdrošināšanas obligātās iemaksas, kā arī nostrādātās stundas, tajā skaitā virsstundas, nakts laikā un svētku dienās nostrādātās stundas. Minētie faktiskie apstākļi gan raisa šaubas, vai no darbiniekam izmaksātās darba samaksas jebkādi nodokļi ir tikuši maksāti," norāda Andis Burkevics.

Taču *aploksņu* algas nebija vienīgas, ar ko saskārušās veikala bijušās darbinieces. Kā ar neizprotamajām algas summām? Pirmkārt, darba algas apmērs pēc Darba likuma 32. panta trešā punkta 2. apakšpunkta ir jānorāda jau darba sludinājumā. Otrkārt, alga nedrīkst būt zemāka par valstī noteikto minimālo algas vai minimālās stundas tarifa likmes apmēru. Par piemēru ņemsim Emmu. Uz viņas gadījumu attiecināms ir Darba likuma 63. pants, kurā noteikts, ka darba samaksa pusaudžiem nedrīkst būt mazāka par minimālo mēneša darba algu, ja nostrādāts normālais laiks, bet, ja pusaudzis papildus vidējās vai profesionālās izglītības ieguvei arī strādā, par paveikto samaksā atbilstoši nostrādātajam laikam. Tolaik paralēli darbam Emma arī mācījās. Viņa stāsta, ka darba dienās veikalā bija jāstrādā 10 stundas, bet brīvdienās deviņas stundas. Emma veikalā nostrādāja pusmēnesi jeb divas nedēļas, kuru laikā viņai bija trīs brīvdienas. Bijusi darbiniece norāda, ka konkrēta grafika nebija. Ja nākamajā dienā vajadzēja strādāt, viņai iepriekšējā vakarā uzrakstīja un par to paziņoja. Nenoteikts ir darba grafiks, neskaidra mēneša darba algas summa un izmaksas aprēķins, tomēr mēģināsim izskaitļot, kādai aptuveni bija jābūt zemākajai stundas likmei un gala summai, kura Emmai pienācās par nostrādāto laiku veikalā *Butterfly*.

No divām nedēļām atņemot trīs brīvdienas, paliek 11 dienas. Šo 11 dienu laikā varēja būt ne vairāk kā četras brīvdienas, tātad atliek septiņas darba dienas. Par četrām brīvdienām būtu jānostrādā 36 stundas, bet par septiņām darba dienām – 70 stundas, kopā – 106 stundas. Darba likuma 75. pantā noteikts, ka “stundas algas likmi aprēķina, dalot darbiniekam noteikto mēneša darba algu ar darba stundu skaitu attiecīgajā kalendāra mēnesī. Ja darbiniekam noteikts summētais darba laiks, stundas algas likmi aprēķina, dalot darbiniekam noteikto mēneša darba algu ar attiecīgā kalendārā gada vidējo darba stundu skaitu mēnesī.”

Aprēķināsim pēc abiem variantiem. Tā kā darba alga nebija noteikta, izmantosim minimālo mēneša darba algas likmi, kas jau 10 gadus valstī nav bijusi zemāka par 320 eiro (sk. diagrammu).

Lai turpinātu aprēķinu, kā piemēru ņemsim 2021. un 2022. gada minimālās algas summu, kas ir 500 eiro. Lai noteiktu darba stundu skaitu, izmantosim vietnē *Tavirekini.lv* publicēto 2022. gada darba dienu kalendāru. Lai aprēķinātu

MINIMĀLĀ MĒNEŠA DARBA ALGA LATVIJĀ NO 2014. LĪDZ 2024. GADAM

Par darbinieku, kurš strādā bez darba līguma, netiek veiktas valsts sociālās apdrošināšanas iemaksas. Cilvēks zaudē sociālās garantijas: tiesības uz slimības pabalstu, slimības naudu un apdrošināšanas atlīdzību saistībā ar nelaimes gadījumiem darbā vai arodslimību. Darbinieks nevar izmantot maternitātes vai paternitātes atvaļinājumu un pabalstu, zaudē tiesības saņemt valsts pensiju un bezdarbnieka pabalstu.

zemāko summu, izvēlēsimies mēnesi ar augstāko darba stundu skaitu. Togad tādi bija divi – marts un augusts – ar darba stundu skaitu 184 astronomiskās stundas. Ja alga tiktu aprēķināta pēc stundas likmes, kas nosaka, ka par piemēru ņemtie 500 eiro jādala ar 184 stundām, tad iznāk 2,70 eiro stundā. Ja šos 2,70 eiro pareizina ar nostrādātajām 106 stundām, iznāk aptuvenā alga **286,20** eiro apmērā.

Bet cik liela tā būtu, ja būtu noteikts summētais darba laiks? Atkal palīgā ņemsim *Tavirekini.lv* pieejamo 2022. gada darba dienu kalendāru. Aprēķinot vidējo mēneša stundu skaitu gadā, iegūstam 168,2 stundas. Lai aprēķinātu galējo summu, ņemam iepriekš noteikto 500 eiro likmi un dalām ar tikko aprēķinātajām 168,2 stundām – noapaļojot iegūstam trīs eiro par stundu. Tālāk šos trīs eiro reizinām ar 106 nostrādātajām stundām. Aprēķinot algu pēc šīs formulas, rezultātā iegūstam **318** eiro.

Grozies, kā gribi, pēc aprēķiniem neiznāk, ka Emma būtu nopelnījusi tikai saņemtos mazāk nekā **100** eiro.

“Turklāt, lai arī cik īsu laiku darbinieks pie darba devēja būtu nostrādājis, izbeidzot darba attiecības, darbiniekam ir jāizmaksā arī kompensācija par neizmantotajām ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma dienām. Tās darbiniekam sāk krāties jau no pašas pirmās darba dienas,” skaidro Burkevics. Par minimālās mēneša darba algas vai minimālās stundas tarifa likmes nenodrošināšanu Darba likuma 159. pantā noteikts, ka darba devējam “piemēro naudas sodu fiziskajai personai no astoņdesmit sešām līdz simt četrpadsmit naudas soda vienībām, bet juridiskajai personai no simt septiņdesmit līdz tūkstoš četrsimt divdesmit naudas soda vienībām”.

Ko darīt, ja esi nokļuvis līdzīgā situācijā, kurā tiek aizskartas tavas kā darbinieka tiesības? Andis Burkevics norāda, ka jāvērsas Valsts darba inspekcijā: “Pietiks tikai ar iesniegumu brīvā formā. Ja strīdu neizdodas atrisināt šādi, tad darbiniekam jāceļ prasība tiesā.”

Jāuzsver, ka ne veikala *Butterfly* administrācija, ne arī tā īpašnieks komentārus nesniedza. ?

Parunāsim par **MARIHUĀNAS** lietošanu medicīniskos nolūkos

Foto: depositphotos.com

Autors: Valērija Sermus

Jau vairākus gadus Latvijā dažādos formātos tiek diskutēts **PAR MARIHUĀNAS DEKriminalizāciju**. Taču līdz šim nav izdevies panākt vienošanos par jebkāda veida regulējuma izmaiņām.

2015. gada 7. jūlijā Saeimas Mandātu, ētikas un iesniegumu komisija vienbalsīgi aicināja noraidīt Latvijas pilsoņu iesniegto kolektīvo iniciatīvu "Marihuānas dekriminalizācija". Lēmums tika pieņemts (LR Saeima 2015), sadarbojoties ar Latvijas Ārstu biedrību (LĀB), Veselības ministriju (VM), Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centru (RPNC), Slimību profilakses un kontroles centru (SPKC) un Latvijas Farmaceitu biedrību (LFB). Minētā pilsoņu iniciatīva aicināja Saeimu atbalstīt lēmumu par marihuānas dekriminalizāciju attiecībā uz neliela apmēra audzēšanu, glabāšanu, nēsāšanu un smēķēšanu personīgajām vajadzībām.

Kas ir marihuāna? (Sarunvalodas varianti: zāļite, gandža, krapālis, kāposts, smieklīgā cigarete, hašišs.)

Avots: Kalapa Clinic

Marihuāna ir psihoaktīvās vielas veids, kas veidots no auga *Cannabis sativa*. Augā ir vairāki simpti aktīvo vielu, tomēr galvenās psihoaktīvās vielas ir Δ -9 tetrahidrokanabinols (THC) un kanabidiols (CBD). THC ir viela, kas veicina halucīģēnu prāta stāvokli, savukārt CBD ir viela, kas veicina atslābumu ķermenī.

DEKRIMINALIZĀCIJA VAI LEGALIZĀCIJA?

Cilvēki bieži vien jauc divus jēdzienus – dekriminalizācija un legalizācija. Marihuānas kontekstā dekriminalizācija nozīmē, ka šī psihotropā viela netiek pilnībā legalizēta un to nebūs iespējams iegādāties katrā veikalā. Dekriminalizācija nodrošina to, ka cilvēks var uzglabāt un savām vajadzībām izmantot konkrētu daudzumu šīs vielas un netikt par to krimināli sodīts. Tas nenozīmē, ka indivīds var to audzēt, pārdot, veidot biznesu un smēķēt to visās publiskās vietās – tas joprojām tiktu regulēts. Legalizācija nozīmētu pilnībā regulētu vielas apriti valstī, tā būtu brīvi pieejama tieši tāpat kā alkohols un tabaka, protams, kad ir sasniegta lietotāja pilngadība.

Pārējās Baltijas valstīs ir soli priekšā Latvijai – Lietuvā marihuāna ir legāla medicīniskai izmantošanai, savukārt Igaunijā marihuānas lietošana personīgiem nolūkiem ir dekriminalizēta. Latvijai šajā ziņā ir priekšā arī tādas Eiropas valstis kā Polija, Vācija, Čehija, Itālija un citas.

Tomēr marihuānas lietošana medicīnā Latvijā ir ļoti slidens un pat līdz galam neizprasts temats. Marihuāna Latvijā ir pilnībā nelegāla, tomēr "Narkotisko un psihotropo vielu un zāļu, kā arī prekursoru likumīgās aprites likumā" ir pants, kas nedaudz maina skatījumu uz to, cik ļoti marihuāna ir nelegāla viela Latvijā.

Šajā likumā ir trīs dažādi saraksti ar vielām, kuras Latvijā ir nelegālas, tās ir aizliegts audzēt, lietot, tirgot un eksportēt. Pirmajā sarakstā ir iekļauta Indijas kaņepe (*Cannabis sativa subsp. indica*)¹. Tomēr likuma 7. pantā ir minēts: "7. pants. Gadījumos, kad I, II un III sarakstā iekļautie augi, vielas un zāles nepieciešamas medicīniskiem un veterinārmedicīniskiem zinātniskiem pētījumiem, fizikālo un ķīmisko īpašību noteikšanai, kā arī apmācībām personas var saņemt Zāļu valsts aģentūras izsniegtu atļauju I, II un III sarakstā iekļauto augu audzēšanai vai I, II un III sarakstā iekļauto vielu un zāļu aprītei."

Tātad mediķis var un drīkst pieprasīt atļauju kanabidiola izmantošanai.

MARIHUĀNA MEDICĪNĀ

Bieži vien liberālākā sabiedrības daļa ir par to, lai šo psihotropo vielu neierobežo un lūkojas uz to no pozitīva skatu punkta. Bet tā sabiedrības daļa, kas ir ļoti konservatīvi nosvērta attiecībā pret šo jautājumu, šos ieteikumus uztver asi, uzskatot, ka sabiedrība "aizies pa atkarības burbuli", ja Latvijā legalizēs marihuānas lietošanu.

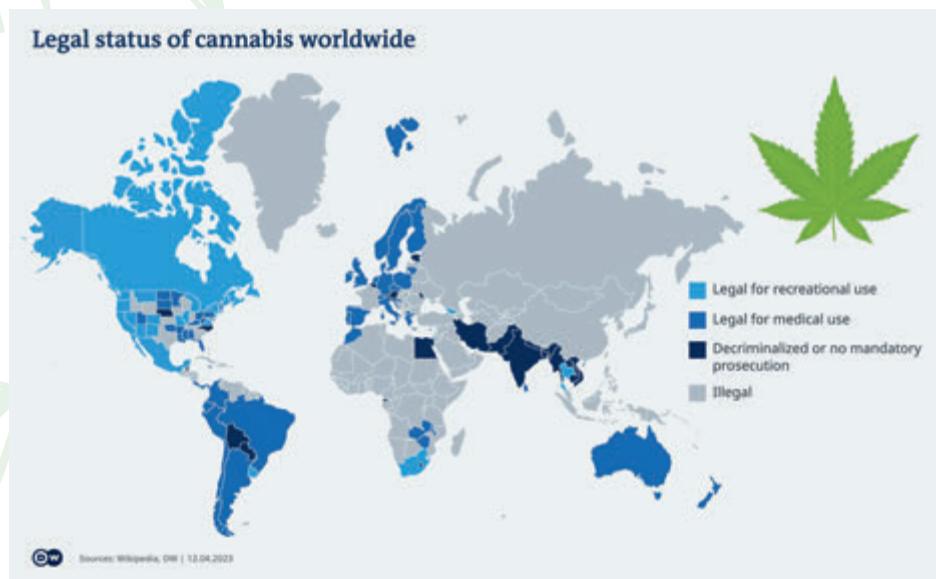
Kādēļ ir vērts izskatīt jautājumu, ka medicīniskos nolūkos marihuānu Latvijā varētu dekriminalizēt?

HRONISKAS SĀPES

Ļoti daudz avotu un pētījumu apstiprina, ka marihuānas lietošana cilvēkiem, kas regulāri cieš no spēcīgām un hroniskām sāpēm, ir ļoti atvieglojusi veselīšanās procesu.

Piemēram, ASV vietnē "Nacionālā medicīnas bibliotēka" (*National Library of Medicine*) ir publicēts pētījums, kurā tiek aptaujāti slimnieki, kas izmanto marihuānu medicīniskos nolūkos.

"Gandrīz visi respondenti (97%) lietoja medicīniskās kaņepes galvenokārt hronisku sāpju mazināšanai. [...] Pirms ārstēšanas vidējās sāpes skalā no nulles līdz desmit bija 7,8 punkti, savukārt pēc ārstēšanas vidējās sāpes uzrādīja 2,8 punktus, uzrādot marihuānas efektivitāti par 5 punktiem. Vidējā relatīvā sāpju samazināšanās uzrāda 64%." (Webb, Webb 2014)

Avots: legalizetmarihuanu.lv

Pētnieki secina, ka kaņepju izmantošana ir droša un efektīva. Ja salīdzina ar opioīdiem un citiem pretsāpju līdzekļiem, kas ir plaši pieejami, tad kaņepe nerada tik lielu atkarību un tai ir vislabākie drošības rādītāji (nav reģistrēti nāves gadījumi no marihuānas izmantošanas) (Webb, Webb 2014). Par marihuānas izmantošanu hronisku sāpju mazināšanai var atrast informāciju dažādās oficiālās mājaslapās (piemēram, *cdc.gov*, *Medlineplus*). Tajās, kā arī citur (De Pietro 2020) tiek uzsvērts, ka marihuānu iespējams izmantot neiropātisku sāpju (tās ir sāpes, kuras izraisa nervu bojājums) ārstēšanai.

Pīters Grinspūns (*Peter Grinspoon*) Hārvārdas Universitātes veselības blogā arī uzsver, ka marihuāna ir ļoti efektīva hronisku sāpju mazināšanai, tomēr tā nav pietiekami spēcīga, lai mazinātu tik stipras sāpes, kādas izraisa kaulu lūzums vai pēcoperācijas stāvoklis (Grinspoon 2020).

MULTIPLĀ SKLEROZE

Vēl viena slimība, ko iespējams atvieglot ar marihuānas palīdzību, ir multiplā skleroze².

Rakstā par medicīniskās marihuānas ieguvumiem autore Sari Harrāra (*Sari Harrar*) uzsver, ka gandrīz viens miljons amerikāņu multiplās sklerozes dēļ dzīvo sāpēs un ar muskuļu spazmām. Cilvēki ar multiplu sklerozi ir otra lielākā medicīniskās

marihuānas lietotāju grupa pēc slimniekiem ar hroniskām sāpēm (Harrar 2019). Medicīnisko marihuānu var lietot ne tikai tīrā veidā. No tās var tikt izgatavoti dažādi citi medikamenti, kas satur kanabidiola vielas, kā, piemēram, THC un CBD (Silva 2023).

VĒZIS

Lielākā daļa izpētīto avotu (*Better Health Channel*, *MedlinePlus*) vēža slimības kontekstā vienprātīgi atzīst, ka marihuānas lietošana vēža ārstēšanai nav efektīva un var veicināt lielākus veselības riskus, ja slimnieks paļaujas tikai uz marihuānu. Tomēr medicīniskā marihuāna spēj palīdzēt mazināt vēža ārstēšanai izmantotās ķīmijterapijas blakusefektus, piemēram, sāpes, apetītes zudumu, vemšanu, slikto dūšu, svara zudumu.

Tāpat kā multiplās sklerozes gadījumā, arī vēža slimniekiem tiek izgatavoti medikamenti, kuru sastāvā ir marihuānas aktīvās vielas vai arī sintētiskās vielas, kas ir līdzīgas marihuānas aktīvajai vielai THC (Silva 2023).

BEZMIEGS

Arī bezmiegs ir viena no problēmām, ar kuru saskaras liela daļa pasaules iedzīvotāju. Dažādās aptaujās pacienti ir apstiprinājuši, ka marihuānas lietošana palīdz cīnīties ar miega traucējumiem (Webb, Webb 2014; De Pietro 2020; Grinspoon 2020).

Tomēr bezmiega gadījumā var būt dažādi. Sari Harrāra uzsver, ka, kanabinoidu receptoriem pieslēdzoties smadzeņu šūnām, īstermiņā tas var uzlabot miegu cilvēkiem ar hroniskām sāpēm, trauksmi, multiplo sklerozi un citu slimību ietekmē. Tomēr izmantojamai devai ir liela nozīme. Ja pirms miega organismā tiek uzņemts par daudz Δ -9 tetrahidrokanabinola (THC), tas var likt cilvēkam ilgāk palikt nomodā, savukārt pārāk maza kanabidiola (CBD) deva var traucēt labu miegu, taču lielāka CBD deva var slimniekam likt ilgāk gulēt un radīt grūtības pamosties (Harrar 2019).

MENTĀLĀ VESELĪBA

Ar mentālās veselības ārstēšanu ir nedaudz sarežģītāk. Marihuānas izmantošana slimnieku var ietekmēt ļoti labi, tomēr citam tā var pasliktināt situāciju.

Trauksme, stress. Cilvēkiem, kuri cieš no trauksmes un stresa, marihuānas lietošana ir izraisījusi labvēlīgu ietekmi (Webb, Webb 2014). Trauksmes un stresa gadījumā liela nozīme ir izmantotajai devai: neliels daudzums marihuānas var samazināt stresu, lielāks daudzums var palielināt trauksmi (Harrar 2019).

Depresija. Sari Harrāra, atsaucoties uz Vašingtonas štata universitātes pētījumu, raksta, ka pacienti ar depresiju aptaujā apstiprina, ka pēc marihuānas lietošanas depresijas simptomi samazinājās par 50%, tomēr regulāra marihuānas lietošana depresijas slimniekiem var mainīt kanabinoidu receptoru smadzenēs un tie vairs nespēs aizsargāt pacientus no tumšām un negatīvām domām (Harrar 2019).

Posttraumatiskā stresa sindroms (PTSS).

Ši ir viena no mentālajām slimībām, kuras ārstēšanā ar marihuānu iegūti pārsteidzoši labi rezultāti. THC un CBD lietošana PTSS slimniekiem var mazināt trauksmi un palīdzēt murgaina miega gadījumā (Harrar 2019).

ASV Slimību profilakses un kontroles centrs uzsver, ka īpaši bieža marihuānas lietošana lielās devās var izraisīt dezorientāciju, nepatīkamas domas, paranoju. Pacienti biežāk var attīstīties īslaicīga psihoze³, kā arī tādi ilgstoši traucējumi kā, piemēram, šizofrēnija. (CDC b.g.)

Foto: Roberto Valdivia / Unsplash

CITAS SLIMĪBAS

Ir ļoti daudz slimību, kuru ārstēšana ar marihuānas palīdzību var būt efektīva, tomēr par tām trūkst pētījumu, kas 100% pierādītu marihuānas efektivitāti slimību ārstēšanā.

Avotos norādītās slimības, kuras iespējams ārstēt ar marihuānas palīdzību, ir epilepsija, migrēna, fibromialģija, Alcheimera slimība, demence, Pārkinsona slimība, Krona slimība, glaukoma, HIV/AIDS, neiropatija, iekaisumi, zarnu slimības, reimatiskais artrīts, anoreksija (Better Health Channel b.g.; Harrar 2019; Silva 2023; De Pietro 2020; Grinspoon 2020; MedlinePlus b.g.).

MARIHUĀNAS LIETOŠANAS NEGATĪVĀS SEKAS

Tāpat kā jebkurai vielai, zālēm, medikamentiem un antibiotikām, arī marihuānai ir savi blakusefekti, kurus pacienti var izjust atkarībā no tā, kāds ir viņu veselības stāvoklis.

Apkopojot informāciju (WHO b.g.; CDC b.g.; De Pietro 2020; MedlinePlus b.g.), ir noskaidroti šādi marihuānas lietošanas blakusefekti:

- ▶ kaņepes pasliktina kognitīvo attīstību (mācīšanās spējas);
- ▶ selektīvi kognitīvās darbības traucējumi;
- ▶ kaņepju atkarības sindroms;
- ▶ saasinās šizofrēnija;
- ▶ traheju un bronhu bojājumi (smēķējot);
- ▶ elpceļu traumas, plaušu iekaisums (smēķējot);
- ▶ paātrinās sirdsdarbība un paaugstinās asinsspiediens;
- ▶ palielinās insulta, sirds slimību un citu asinsvadu slimību risks;
- ▶ aizkaitināmība;
- ▶ fizisks diskomforts;
- ▶ nemiers;
- ▶ reibonis;
- ▶ īslaicīgi samazināta atmiņa;
- ▶ īslaicīgi samazināta uzmanības koncentrācija;
- ▶ laika izjūtas traucējumi;
- ▶ reakcijas laiks;
- ▶ miegainība;
- ▶ pazemināts cukura limenis asinīs;
- ▶ nelabvēlīga mijiedarbība ar citām zālēm un/vai ārstniecības augiem;
- ▶ sausa mute;
- ▶ spēcīga laimes vai labklājības izjūta;
- ▶ apjukums.

LATVIJAS EKSPERTU APTAUJA

Rīgas Stradiņa universitātes profesionālajā maģistra studiju programmā "Veselības vadība" studējošais Edgars Barons 2020. gadā ir veicis pētījumu "Kanabiss" aprītes ierobežojumu mazināšanas risku un ieguvumu Latvijā izvērtējums", kurā tika anketēti Latvijas eksperti par aktuāliem jautājumiem marihuānas lietojumā.

Aptaujā piedalījās:

- ▶ Rīgas Stradiņa universitāte – 7 eksperti;
- ▶ Paula Stradiņa Kliniskā universitātes slimnīca – 9 eksperti;
- ▶ Rīgas Austrumu Kliniskā universitātes slimnīca – 2 eksperti;
- ▶ Latvijas Onkoloģijas centrs – 2 eksperti;
- ▶ Veselības ministrija – 1 eksperts;
- ▶ Satversmes Tiesa un Latvijas Republikas Saeima – 2 eksperti;
- ▶ Latvijas Republikas parlamenta 13. sasaukuma deputāts – 1 eksperts;
- ▶ Iekšlietu ministrija – 1 eksperts.

APTAUJAS REZULTĀTI

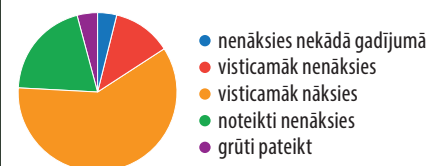
Lielākā daļa (80%) aptaujāto ekspertu uzskata, ka Latvijā būs jāsaskaras ar marihuānas ierobežojumu atcelšanu medicīniskos nolūkos – 60% aptaujāto atzīst, ka, visticamāk, nāksies atcelt ierobežojumus, savukārt 20% uzskata, ka ierobežojumi noteikti tiks atcelti. Taču 20% ekspertu domā, ka Latvijā, visticamāk, nenāksies vai nekādā gadījumā nenāksies atcelt ierobežojumus, kas attiecināti uz marihuānas izmantošanu medicīniskos nolūkos (sk. 1. att.).

Jautājumā par to, vai sabiedrībā pieaugs atkarību gadījumu daudzums, ja Latvijā marihuāna tiks izmantota medicīnā, atbildes ir sekojošas: vairāk nekā puse ekspertu (52%) atzīst, ka nekas nemainīsies, 44% procenti ekspertu saka, ka atkarību gadījumi palielinātos, 4% – ka samazinātos (sk. 2. att.).

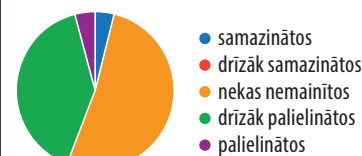
Jautājumā par to, vai marihuānas aprītes ierobežojumu atcelšana veicinās psihiskās saslimšanas skaitu populācijā, vairāk nekā puse (60%) sliecas piekrist: 36% apgalvo, ka "drīzāk jā", un 24% apgalvo, ka "noteikti jā"; 20% ekspertu bilst, ka marihuānas ierobežojumu atcelšana nekā neietekmēs psihiskās saslimšanas skaitu populācijā, un tikai 8% respondentu atbildēja "nē" (sk. 3. att.).

Ja Latvijā tiks atcelti marihuānas lietojuma ierobežojumi, vai tas atstās labu iespaidu uz Latvijas iedzīvotāju veselību kopumā? Gandrīz puse ekspertu (48%) piekrist šim apgalvojumam, 24% ekspertu paliek neitrāli, 28% ekspertu domā, ka marihuānas ierobežojumu atcelšana neatstās labvēlīgu iespaidu uz iedzīvotāju veselību (sk. 4. att.).

1. att. Vai Latvijā nāksies saskarties ar Cannabis lietošanas ierobežojumu atcelšanu, kas ļauj lietot Cannabis medicīnā? (Barons 2020, 65)

2. att. Ja Latvijā nāksies saskarties ar Cannabis izmantošanu medicīnā, vai ar Cannabis saistīto atkarību gadījumu skaits populācijā pieaugs? (Barons 2020, 63)

3. att. Vai Cannabis aprītes ierobežojumu atcelšana veicinās psihiskās saslimšanas skaitu populācijā? (Barons 2020, 69)

4. att. Vai medicīniskās Cannabis aprītes ierobežojumu atcelšana radīs labvēlīgu iespaidu uz Latvijas iedzīvotāju veselību kopumā? (Barons 2020, 72)

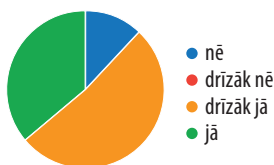

Eksperti bija visnotaļ pozitīvi noskaņoti par labu marihuānas izmantošanai, lai aizvietotu citus medikamentus: 52% atzist, ka aprūpes sistēmā drīzāk vajadzētu medikamentus aizvietot ar marihuānu; 36% pilnībā atbalsta apgalvojumu; un tikai 12% ir pret medikamentu aizstāšanu ar marihuānu (sk. 5. att.).

Lielākā daļa (64%) ekspertu domā, ka ārstniecības personām nav pietiekamas informācijas par marihuānas medicīniskajām īpašībām; 20% saka, ka ārstniecības personām drīzāk ir pietiekams daudzums informācijas; un 16% ekspertu atzist, ka ir grūti novērtēt (sk. 6. att.).

Domājot par pacientiem, kuri izjūt spēcīgas sāpes veselības problēmu dēļ, vairums (84%) ekspertu atzist, ka pacientu ciešanu mazināšana ir pietiekams iemesls, lai Latvijā ieviestu medicīniskās marihuānas aprites ierobežojumu atcelšanu (sk. 7. att.).

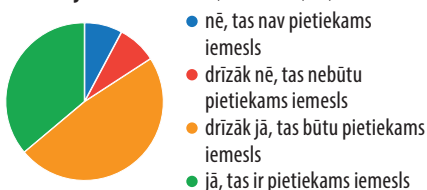
5. att. **Vai Latvijas veselības aprūpes sistēmā būtu jāizmanto Cannabis, ar to aizvietojo citus medikamentus, kuri potenciāli nodara lielāku ļaunumu pacientu veselībai, un šādu faktu var pierādīt (klīniskā pētījumā vai medicīnas tehnoloģiju novērtējumā)?** (Barons 2020, 73)

6. att. **Vai, Jūsaprāt, ārstniecības personām Latvijā ir pieejama pietiekama informācija par Cannabis medicīniskajām īpašībām?** (Barons 2020, 81)

7. att. **Vai atsevišķu pacientu ciešanu mazināšana (piemēram, ķīmijterapijas radīto simptomu mazināšana) IR/NAV pietiekams iemesls, lai ieviestu medicīniskā cannabis aprites ierobežojumu atcelšanu?** (Barons 2020, 83)

EKSPERTU-MEDIĶU VIEDOKĻI

Pētījumā intervētie mediķi regulāri ikdienā strādā ar pacientiem, kuriem ir hroniskas sāpes, kas ir izraisījušas dažādas slimības. Mediķi arī atzist, ka efektīvākais veids, kā pacientam mazināt un ārstēt spēcīgas hroniskās sāpes, ir tieši ar narkotisko pretsāpju preparātu (opioidu) palīdzību. Tie netiek izrakstīti īpaši bieži, jo šiem medikamentiem ir savas blaknes un tie raisa ļoti spēcīgas atkarības. Parastie medikamenti nav tik efektīvi un spēcīgi. Sensitīvā jautājuma dēļ gandrīz visi intervētie lūdza neminēt savus vārdus.

Kardiologs, strādā kopš 2007. gada:

“Protams, ja ārzemju pētījumi un dati parāda visu, kā tas tiešām ir, tad es arī neesmu pret. Patiesībā visi legālie medikamenti, kas mums ir – viņiem efektivitātes nav. Es vēl domāju, kādu efektu marihuāna dod – tā mentāli ārstē to, ar ko ir saistītas sāpes. Rezultātā tas, kas ir galvā, noņem arī to, kas ir tālāk ķermenī.

Bet man jārūnā tā kā visiem mediķiem, ka mēs esam pret to, jo pagaidām tas nav legāls Latvijā. Vai es nosodu tādu rīcību no cilvēkiem? – Noteikti nē, pie tam, ja tam ir efekts. It īpaši hroniskiem un onkoloģiskiem pacientiem, kas reāli mokās sāpēs. Man liekas, ka viņiem vispār tās pēdējās dienas ir jāatvieglo maksimāli, nevis jāliek ciest. Man šķiet, ka mums kā sabiedrībai trūkst empātijas. Protams, mums mediķiem tās nevar nebūt, jo mums ir jācīnās līdz pacienta pēdējām elpas vilcienam un mēs to darām, it īpaši ar onkoloģiskiem pacientiem. [...] Un tas diemžēl mums trūkst, un arī likums to nepieļauj. Un arī sabiedrība nesaprot, ka tas pacients mokās. Viņš reāli mokās tajās sāpēs. Bieži vien pacienti atzist, ka grib taisīt pašnāvību, jo vairs nespēj ar sevi tikt galā.”

Pulmonologs, ģimenes ārsts, strādā kopš 1991. gada:

“Par kanabidiolu man ir diezgan grūti komentēt – tāpēc, ka marihuāna ir viela, kas var izsaukt un pamodināt psihiatriskas problēmas. Un īstenībā tas tagad ir daudz vairāk izteikts nekā agrāk. Es strādāju arī Strenču slimnīcā un novēroju, ka marihuāna cilvēkiem pirmo reizi izsauc psihozes vai pirmo reizi pamodina šizofrēniju. Es nezinu, vai mēs esam gatavi kanabidioliem. Var jau būt, ka tur, kur ir pētījumi, kad ir hroniskas sāpes un zālītes lietošana tās atvieglo.

Man pašai nav pieredzes un zināšanu par kanabidiolu un es esmu pret to. Es, godīgi sakot, arī neesmu par to interesējusies kā kaut kādu alternatīvu saviem pacientiem. Bet es pilnīgi skaidri zinu, ka es to neizrakstītu. Es arī esmu vecākas paaudzes ārsts, jaunie ārsti ir daudz drosmīgāki, un viņiem arī ir cits zināšanu pamats.”

Ārsts psihiatrs, strādā kopš 2014. gada:

“Ja runa tieši ir par paliatīvu ārstēšanu⁴ – piemēram, cilvēki, kas ir ar smagām slimībām, onkoloģiju, paliatīvi, tad tur ir jādara viss iespējama, lai stāvokli atvieglotu un mazinātu ciešanas. Latvijā eitanāzija⁵ arī nav atļauta, tāpēc cilvēkam kaut kā ir jāpalīdz, pat ar tranquilizatoriem⁶ un morfiu⁷, kad pacienti jau ir pavisam smagā stāvoklī. Tā kā, ja marihuāna būtu pieejama, tad tie droši vien būtu tie pacienti, kuriem tas derētu.

Tie paši narkotiskie pretsāpju līdzekļi – tie tiek rakstīti, jā, bet par maz. Ko mēs tur baidīsimies no atkarības riskiem? Tas cilvēks jau principā aiziet, onkologs viņam ir izdarījis visu, ko varējis. Cilvēkam atlicis dzīvot 4, varbūt 5 mēnešus, tā kā, man liekas, ka visu, ko mēs varam izmantot, būtu jāizmanto. Tur nevajadzētu mediķiem baidīties, ka tie ir narkotiskie pretsāpju līdzekļi. Nav ko žēlot preparātus un domāt par atkarībām, cilvēkam ir jāpalīdz. Tāpēc es teiktu, ka ir situācijas, kur marihuānas lietošana tiešām būtu normāla, un, es pat teiktu – pieņemama – pat man kā diezgan konservatīvam psihiatram.”

Dr. med. Dzintars Mozgis, SPKC direktora vietnieks sabiedrības veselības un profilakses jautājumos:

“Lai gan Latvijā pašlaik nav reģistrētas no kanabisa pagatavotas zāles, [taču,] ja ārsts tādas konkrētām pacientam ordinētu, zāles varētu tikt ievestas, saņemot atbilstošu atļauju izņēmuma gadījuma piemērošanai Zāļu valsts aģentūrā. Cik man zināms, šādu gadījumu nav, kas liecina, ka speciālisti var labi veikt savus profesionālos pienākumus arī bez šiem līdzekļiem, turklāt līdz šim nav gūti pārliecinoši augstas ticamības pierādījumi, ka kanabisa produktu potenciālā un reālā efektivitāte, drošums, kā arī izmaksu lietderība būtu būtiski pārkāps salīdzinājumā ar citām zālēm. Kā zināms, ārsti, piemēram, anesteziologi, ar dažādiem narkotiskiem zāļu līdzekļiem strādā ikdienā.

Ažiotāja ap “medicīniskās marihuānas” dekriminalizāciju ir marihuānas industrijas interesēs ar mērķi panākt kanabisa produktu brīvu apriti izklaides nolūkā, jo nav, piemēram, tādas “medicīniskās maijpuķītes” vai “medicīniskās uzpirkstītes”, kuru glikozīdus arī izmanto medicīnā.”

MEDIĶU LIELĀKĀS BAŽAS MARIHUĀNAS DEKRIMINALIZĀCIJAS GADĪJUMĀ

Ārsts psihiatrs, strādā kopš 2014. gada:

“Mans kā psihiatra viedoklis par tās lietošanu ir savādāks. Ir psihožu riski. Jauniem cilvēkiem, kur nav runa par paliatīvo aprūpi, tas būtu ļoti apšaubāmi. Es, strādājot uzņemšanas nodaļā, ļoti biežu redzu šo narkotisko vielu, tajā skaitā marihuānas, traucētas psihozes. Bieži marihuāna nevis izraisa, bet ir viens no palaidēja faktoriem cilvēkiem, kam ir ģenētiskā predispozīcija⁸, jo pēc tam var aiziet endogēns process⁹, kas vēlāk jau attīstās šizofrēnijā. Tas ir mūsu apsvērums.

Vēl viena lieta: ja ir vienkārši hroniskas sāpes un cilvēki ir gados jauni – tur gan jāuzmanās. Bailes ir par to, ja mēs šobrīd ļautu legalizēt marihuānu medicīniskai lietošanai, tad kaut kādā brīdī tas tiktu ļaunprātīgi izmantots. Ir bijuši gadījumi, kad pacientam izraksta narkotiskus pretsāpju preparātus, taču pacients tos nelieto, bet tirgo tālāk, vai arī šos medikamentus lieto kāds cits, citos nolūkos. Tāpēc ir nelielas bailes, ka notiek tirgošana un šis nelegāls darbības.”

Kardiologs, uzņemšanas nodaļas virsārsts, strādā kopš 2007. gada:

“Interesanti, ka daudzi mediķi nav informēti un zinoši par “Narkotisko un psihotropo vielu un zāļu, kā arī prekursoru likumīgās aprites likuma” 7. pantu, tajā skaitā arī es. Kas ir lielākais bizness Latvijā? Farmācija. Šīs vielas izmantošana vairs nebūs farmācija. Ja kaut kādā veidā pierādīs, ka šo vielu izmantošana ir efektīvāka, tad vienkārši saruks farmācijas bizness.

Es nezinu, vai Latvija būtu kāds spējīgs cilvēks, kas pierādītu šīs vielas efektivitāti, jo tas nav legāli. Mēs nevaram runāt par to, ko esam darījuši aiz muguras, jo tas nav legāli. Mēs jau visi to zinām, ka efekts ir, bet runāt par to nevaram. Ja mēs varētu izvilkt tos patiesos ciparus un datus no tiem, kas reāli lieto un viņi netiktu sodīti par to, ka viņi informē, tad jau mēs redzētu paši tos rezultātus. Bet mums nav uz ko balstīties.”

Ārsts psihiatrs, strādā kopš 2014. gada:

“Ja Latvija būtu kāda organizācija vai biedriba, kas darbotos tieši ar paliatīvajiem pacientiem un kas mēģinātu tādā virzienā iet, lai mainītu likumu, tad es domāju, kas tas būtu variants, kā saņemt atļauju lietošanai cilvēkiem, kuriem ir hroniskas sāpes un kuri principā aiziet... Bet tas ceļš ir ļoti slidens – domāju, tiktu iesaistīta Veselības ministrija un viss pārējais, ņemot vērā cik slikti šobrīd ir ar alkoholu valstiskā līmenī. Bet šis jautājums sākotnēji pilnīgi noteikti nenāks ne no ministrijas, ne no ārsta puses.” ?

¹ Indijas kaņepe (*Cannabis sativa subsp. indica*) – augs ražo lielu daudzumu tetrahidrokanabinola (THC), un kopējais kanabinoīdu līmenis ir pat 53,7%.

² Multiplā skleroze – autoimūna centrālās nervu sistēmas slimība. Tā kļūdaini uzbrūk paša organisma audiem un bojā galvas un muguras smadzenes. (LJMC)

³ Psihoze – augstākās nervu darbības traucējumi, kuru rezultātā zūd smadzeņu spēja pareizi atspoguļot ārpusauli, analizēt un sintezēt saņemtos kairinājumus un uz tiem pareizi reaģēt. Mainās slimnieka pašsajūta un savas personības apziņa. (medicine.lv)(LJMC)

⁴ Paliatīvs slimnieks / aprūpe – paliatīvā aprūpe ir aktīva un visaptveroša to pacientu, kuru izārstēšana vairs nav iespējama, aprūpe. Paliatīvā aprūpe pacientiem ar noteiktām diagnozēm var tikt nodrošināta gan stacionārā, gan ambulatori –

ģimenes ārsta uzraudzībā mājas vīzīšu ietvaros. (Nacionālais veselības dienests 2020)

⁵ Eitanāzija – viegla nāve; gadījums, kad ārsts atņem dzīvību neglābjami slimam pacientam, kam dzīvības mākslīga saglabāšana sagādā fiziskas ciešanas. (tezaurs b.g.)

⁶ Trankvilizatori – sintētisks, nomierinošs preparāts.

⁷ Morfijs / morfijs – medicīnā to lieto par spēcīgu pretsāpju līdzekli, piemēram, pēcoperācijas periodā, ievainojumu un ļaundabīgu audzēju gadījumā. Morfijs pieder pie narkotisko vielu grupas. (ārsts.lv b.g.)

⁸ Predispozīcija – nosliece uz slimību.

⁹ Endogēns process – process, kuru izraisa iekšējie cēloņi ķermenī.

Literatūra:

- Ārsts.lv (b.g.). *Morfins*. <https://arsts.lv/katalogs/veselibu/morfins>
- Barons, E. (2020). “*Kanabiss*” aprites ierobežojumu mazināšanas risku un ieguvumu Latvijā izvērtējums: Maģistra darbs. Rīgas Stradiņa universitāte; Augstskola RISEBA.
- Better Health Channel (b.g.). *Medicinal cannabis*. <https://www.betterhealth.vic.gov.au>
- CDC (Centers for Disease Control and Prevention) (b.g.). *Marijuana health effects*. [cdc.gov](https://www.cdc.gov)
- De Pietro, M. A. (2020). *Medical Marijuana*. Healthline. <https://www.healthline.com/health/medical-marijuana>
- eVeselībasPunkts (27.04.2020.). *Marihuāna*. <https://eveselibaspunkts.lv/lv/Article/Read/marihuana>
- Grinspoon, P. (10.04.2020.). *Medical Marijuana*. Harvard Health Publishing. <https://www.health.harvard.edu/blog/medical-marijuana-2018011513085>
- Harrar, S. (03.09.2019.). *What Medical Marijuana Works For*. <https://www.aarp.org/health/drugs-supplements/info-2019/cannabis-for-medical-conditions.html>
- Latvijas Republikas Saeima (07.07.2015.). *Mandātu komisija rosina noraidīt kolektīvo iniciatīvu par marihuānas dekriminalizāciju*. <https://www.saeima.lv/lv/aktualitates/>

saeimas-zinas/23655-mandatu-komisija-rosina-noraidit-kolektivo-iniciativu-par-marihuanas-dekriminalizaciju?phrase=marihu%C4%81na

- LJMC (Latvijas Jūras medicīnas centrs) (b.g.). *Tas jāzina ikvienam: Multiplā skleroze – viltīga slimība, kas nešķiro nevienu!* <https://ljmc.lv/aktuali/multipla-skleroze-viltiga-slimiba-kas-neskiro-nevieni/>
- Medicine.lv (b.g.). *Psihozes*. https://medicine.lv/raksti/psihozes_pme
- MedlinePlus (b.g.). *Medical Marijuana*. <https://medlineplus.gov/ency/patientinstructions/000899.htm>
- Nacionālais veselības dienests (20.11.2020.). *Paliatīvā aprūpe*. <https://www.vmnvd.gov.lv/lv/paliativa-aprupe>
- Silva, L. (2023). *Health Benefits Of Cannabis, According To Experts*. Forbes Health. <https://www.forbes.com/health/cbd/health-benefits-of-cannabis/>
- Webb, W. C., Webb, S. M. (2014). *Therapeutic Benefits of Cannabis: A Patient Survey*. Hawaii J Med Public Health. 73(4): 109–111.
- WHO (World Health Organisation) (b.g.). *Cannabis*. <https://www.who.int/teams/mental-health-and-substance-use/alcohol-drugs-and-addictive-behaviours/drugs-psychoactive/cannabis>

Lieta Nr.

862

Autore: Kate Katrīne Kalniņa, studentu medijs Skaļāk

Paveroties šaurām durvīm, sejā iespīd spilgta dienas gaisma. Logs ir pirmais, ko pamana ienākot. Aiz tā ķiršu koki, zem kuriem sakuplojušas baltas peonijas, bet tālāk paveras lauki. Nekas telpā neliecina par tās iemītnieces pagātni svešumā. Pa labi no loga atrodas smilšu krāsas dīvāns. Blakus atstutēts krukis. Dīvāna galvgali pret spilvenu atspiedies sīciņš augums. "Kas tur ir?" atskan jautājums. "Es, vecmamm," atbildu. "Ā," Anna novelk un cenšas pasmaidīt. Viņas īsie, baltie mati, kā vienmēr, ir atglausti atpakaļ.

Tā tas bija pirms vairāk nekā 12 gadiem – laikā, kad Anna vēl bija starp mums. Kā liecību par teju 98 gadus garo dzīvi aiz sevis šajā pasaulē viņa atstāja dēlu Andri un meitu Rūtu, vairākus mazbērņus, mazmazbērņus. Un izrādās – arī vēstules. Apskrandušas un nodzeltējušas papīra gabalus, kas aprakstīti no abām pusēm.

1949. gads ...

Madonas apriņķis, Lazdonas pagasts. Ir marta divdesmit piektā diena. Todien mājās bija tikai vecvecmamma Anna un viņas dēls Andris. Annas mamma bija devusies ciemos pie savas vecākās meitas. Viņai paveicās. Tā bija vien kārtējā diena plaukstošā viensētā. Līdz viņu sētā iebrauca pajūgs ar svešiem vīriešiem.

Vēstules mērojušas garu ceļu no Tālajiem Austrumiem un septiņas desmitgades glabājušās pie to adresāta Annas māsiņas Intas.

NO ANNAS VĒSTULĒM

1951. gads ...

Tālie Austrumi, Zejas elektrostacijas paplatinājums, ciemats Kamenka. Nav tālu no Ķīnas robežas. Ir pagājuši jau divi gadi. Pulkstenis rāda četri no rīta. Visapkārt tumsa, naktī atkal bijusi salna, pūš nemierīgs vējš.

Anna ceļas, lai dotos uz darbu. Viņas apgādībā šobrīd ir 30 kolhoza teliņi. Piens sanāk tikai jaunākajiem, vecākos viņa padzirda ar siltu ūdeni. Viena telīte ir slima.

... gads nav zināms

Sniega kārtiņa vēl plāna, bet ezeri un upes jau aizsaluši. Kolhozs pamazām tukšojas, cilvēki dodas uz pilsētām. "Bet mums tad uzmauc sakas kaklā un dzen kā vecu zirgu katru dienu, atpūtas mēs neredzam un nezinām, kas tā ir. [...] Bij' vasaras, rudens puse, kad nezināju, kas ir tīrs palags," raksta Anna. Togad viņa rūpējās par 65 teļiem.

... gads nav zināms

Laiks rit, bet Anna joprojām ir turpat. Savās vēstulēs mājiniem viņa raksta, ka visi ir veseli kā rutki. Pašai ir jau septiņas vistas, gailis, 16 cāļi un tele. Ar pārtiku neiet spoži. Ja nebūtu gotiņas, būtu bads. Miltus nereti nākas aizņemties no kaimiņiem, citādi bez maizes jādzīvo. Krūze piena un maizes gabals dienā, no tā ir jāpārtiek.

... gads nav zināms

Un tad nāca plūdi. Zejas upe appludināja kolhoza dārzus un mājas, aiz sevis atstājot noslikušas govīs, vistas, cūkas, bites, kā arī sabojātu ražu. Annas vārdiem tas bija tā: "Bij' mums jūra, un mēs dzīvojām kā uz salas. Tad variet iedomāties, cik dziļš ūdens bij', kad pa tirumiem, plāvēm taisnā līnijā pie pašas sādžas atbrauca tāds pamazs kuģīts. [...] Mums lopi visi dzīvi. Es pie saviem teļiem nezcik reiz pa dienu bridu pa ūdeni līdz ceļiem."

1954. gads ...

Tajā vasarā vecvecmamma Annas ģimenei pievienojās mana vecmamma Rūta. Vēstulē, kas tapusi novembrī, Anna raksta: "Labdien, tante! Jau sen, sen es vairs nerakstu un negribas man rakstīt nevienas rakstu rindiņas pēc visa tā, kas nolemts manā dzīvē man pārciest un pārdzīvot. Grūts mans liktenis. Rūtiņa ir tā, kas mani tagad nomierina un priekš kā man jādzīvo. Viņa man ir mīļa, klusa meitenīte, ar viņu man dienas ātrāk aizrit. Andritis ar man ir mīļš dēliņš. Kad satiec manu mīlo mammucīti, ar mīļu buču nodod viņai no manis, arī mana Andriša un Rūtiņas. Beigšu, jo vairāk nevaru, birst kaut kas no acīm, nevaru redzēt. Un tā skumji ap sirdi. Visu mīļu, ar buču Anne."

1958. gads ...

Pēc deviņiem gadiem svešumā Anna atgriezās dzimtenē. Viņai bija 45 gadi. Rūta, mana vecmamma, bija četrus gadus veca, bet viņas brālis Andris atgriezās kā astoņpadsmit gadus vecs jauniešs. Annai amnestija bija pasludināta jau 1956. gadā, bet to, ka viņa drīkst atgriezties mājās, viņai pateica tikai 1958. gadā. Pagāja laiks, kamēr viņa izpārdeva iedzīvi un lopiņus, lai iegādātos vilciena biļeti uz Latviju.

IZSŪTĪJUMA VIETU MEKLĒJOT

"Mamma man to visu pasniedza tā, ka nemaz jau tik briesmīgi tur nebija. Bet patiesībā jau smagi mums gāja," atklāj Rūta.

Divus gadus pēc Annas nāves Zejas upe noskaloja Kamenku no zemes virsas. To nenojauzdama, 2019. gada vasarā Rūta kopā ar vīru un diviem dēliem devās meklēt vietu, kur piedzima. Taču tur it nekas vairs neliecina par izsūtījuma pavadītājiem gadiem.

Šodien Annas vārds ir viens no tūkstošiem, kas ierakstīti Latvijas Valsts arhīva izsūtīto sarakstā. Tur melns uz balta rakstīts: Bebre Anna Pētera m., dz. 1913., Viļvāni; izsūt. 25.03.49., Amūras apg. Mazanovas raj., atbrīv. 27.08.56. Lieta Nr. 862. Jāpiebilst gan, ka Rūta nepiekrīt šeit norādītajam dzimšanas gadam – viņa uzstāj, ka mamma ir dzimusi 1914. gadā. Atlikušo mūžu Anna nodzīvoja laukos pie nelielās Sabiles pilsētiņas, netālu no meitas un dēla, kuri joprojām ik dienu ilgojas pēc mammas. ?

sabiedrības pētījumi

- Reliģiskās kopienas:
atšķirīgas, neparastas
vai arī neizprotamas
- Es gribu būt Laura,
ne jau Laurācis

Mēs jūs mīlam!
We love you!!!

JW
.ORG

Reliģiskās kopienas: ATŠĶIRĪGAS, NEPARASTAS vai arī NEIZPROTAMAS

Autores: Krista Marta Kundrate, Kate Katrīne Kalniņa

Bieži uz ielām gadās sastapt cilvēkus, kuri sludina Dieva vārdu vai izsniedz Jaunās Derības grāmatiņas. Daži arī uzrunā sociālajos medijos, aicinot uz sarunu vai tikšanos, bet citi ierodas cilvēku dzīvesvietās un aicina pievērsties Dievam. Vai tās ir sekas, biedējošas kopienas, kas cenšas piesaistīt sekotājus?

Savā pētījumā skaidrojam, kādēļ sabiedrībā pastāv stereotipi par reliģiskajām kopienām un vai tie ir pamatoti. Apmeklējām divas reliģiskas sanāksmes. Bijām pie *Jehovas lieciniekiem* un *Prieka Vēstī*.

PIEREDZE JEHOVAS LIECINIEKU SAPULCĒ

Jehovas liecinieku sapulces norises laiku un vietu viegli var atrast draudzes mājaslapā. Kādā vakarā dodamies turp. Pirms ejam iekšā, abas saskatāmies un pārliecināmies, ka esam gatavas. Nepaspējām pat ieiet pa durvīm, kad mūs apturēja kāds vīrietis un jautāja, no kuras draudzes esam. “Neesam draudzē, mēs atnācām intereses pēc,” atbildam vīrietim un ar viņa atļauju dodamies iekšā.

Mūsu priekšā paveras gaišs un šaurs gaitenis, apkārt dzirdamas cilvēku sarunas un bērnu čalas. Neesam novilkušas mēteļus, bet jau jūtam daudzus pievērstus skatienus – gan aizdomu pilnus, gan ieinteresētus. Cilvēki nāk klāt, laipni sasveicinās, iepazīstina ar sevi un uzsāk sarunu. Savus istos vārdus atklājam, taču nodarbošanos gan paturam pie sevis. Vakara galvenais jautājums – no kuras draudzes esam. Kad beidzot nokļūstam zālē, pie mums piesteidzas kāda sieviete. Viņa kļūst par mūsu gidu – pastāsta par sapulču norisi, parāda, kā mobilajā telefonā lejuplādēt lietotni un kā to izmantot sapulces laikā. Notiek dziedāšana.

Izrādās, šie draudzes pasākumi vienlaikus notiek visās valstīs, kurās ir *Jehovas liecinieki*, un cilvēki var sekot līdzi no jebkuras vietas pasaulē. Piemēram, šajā sapulcē bija pāris no Itālijas. Latviešu valodu viņi vēl nepārzina, taču mācās. Visa sapulce ir detalizēti izplānota lietotnē, arī realitātē tā notiek ļoti punktuāli. Novērojām, ka dievkalpojuma laikā tika teatrāli izspēlētas divas iepriekš sagatavotas sarunas par to, kā uzrunāt cilvēkus, lai viņi iesaistītos un mācītos Biblii. Saprātām, ka šajā kopienā galvenie ir vīrieši. Viena no draudzes māsām stāstīja, ka draudzes sievietes netiek apspiestas vai noniecinātas, bet gan drīzāk priecājas, ka vīrieši par viņām rūpējas un atbild. “Dievs vīriešiem ir devis loģisko domāšanu, bet sievietes ir pārāk emocionālas, lai uzņemtos vadību,” skanēja paskaidrojums. Lai gan biedri, kuri steidza ar mums parunāties, uzsvēra, ka neviens netiek draudzē turēts un nevienam nevēlas uzbāzties, pēc sapulces, protams, neiztikām bez parunāšanās ar vēl dažiem draudzes biedriem. Viena no tiem – Evija Īša, ar kuru vēlāk norunājam satikties.

KAS IR SEKTA?

Bieži vien reliģiskās kopienas – īpaši *Jehovas liecinieki* – sabiedrībā tiek dēvētas par sektām. Ko nozīmē vārds “sekta”? Cik korekti šo vārdu ir attiecināt uz *Jehovas lieciniekiem*?

Dr. phil. reliģiju pētniece
Agita Misāne

“Ar sektām un kultiem ir tā, ka šie vārdi tiek izmantoti daudz un nešķirojot. Sektas ir reliģiskas kopienas, kuras izturas kritiski pret sabiedrību un bieži vien arī pret baznīcām. No šāda viedokļa raugoties, *Jehovas liecinieki* varētu dēvēt par tipisku sektu. Problēma ir tā, ka visas reliģijas kādreiz ir sākusās kā kultū, jo tie visi kādā brīdī ir piedāvājuši kādu reliģijas izpratnes inovāciju. Lielākā daļa pētnieku neiesaka vārdu “sekta” lietot sadzīviskā, publicistiskā vai mediju diskursā, jo tas ir aizvainojoši, norāda reliģiju pētniece Agita Misāne.

JEHOVAS LIECINIEKI – DRAUGS VAI DRAUDS?

Pērn prokuratūra uzsāka organizācijas *Jehovas liecinieki* pārbaudi, balstoties uz vairākiem portālā TVNET publicētiem ierakstiem. Vietnē *Prokuratūra.lv* pieejamais publikāciju saturs dod pamatu aizdomām, ka reliģiskās organizācijas darbība ir pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmi un citiem normatīvajiem aktiem un tās darbība, iespējams, apdraud sabiedrisko kārtību, personu veselību un tikumību. Saskaņā ar Reliģisko organizāciju likuma 4. panta otro daļu nevienai personai savas reliģiskās pārliecības dēļ nav tiesību neievērot likumus. Šā likuma 18. panta otrajā un trešajā daļā paredzēts, ka reliģiskās organizācijas darbību, pamatojoties uz tiesas nolēmumu, var izbeigt, ja tā ir pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmi, citiem normatīvajiem aktiem vai statūtiem (satversmi, nolikumu), ja reliģiskā organizācija aicina citus neievērot likumu vai arī ar savu darbību (mācību) apdraud demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrisko mieru un kārtību, kā arī citu personu veselību un tikumību. Šāda veida pieteikumu tiesā var iesniegt tikai ģenerālprokurors.

Portālā *Delfi* ziņots, ka 26. augustā tiesa izteica šai organizācijai brīdinājumu, bet noraidīja prokuratūras protestu

par tās darbības izbeigšanu. Lietas izskatīšanas laikā tiesa, veicot draudzes darbības izvērtēšanu, guva pārliecību, ka pēc notikušā – jaunas sievietes un viņas jaundzimušā nāves mājdzemdībās – draudzē vairākkārt uzsvērts un mudināts draudzes locekļiem apmeklēt ģimenes ārstu, kā arī grūtniecēm stāties uzskaitē un sekot līdzi savam veselības stāvoklim. Pēc publiski pieejamās informācijas var saprast, ka *Jehovas liecinieki* – viņi arī dēvēti par *Sargtorņa biedrību* – ir no protestantisma atšķēlusies denominācija, kas dibināta 1874. gadā ASV.

RELIĢIJU APSPIESTĀ SIEVIETE

Agita Misāne skaidro, ka *Jehovas liecinieki* – līdzīgi citām reliģiskām organizācijām – ir patriarhāla organizācija. “Ir priekšstats par vīriešu līderību, un sieviete ir palīgs. Ir sievietes, kurām nepatīk pati ideja, ka viņa ir palīgs, ir sievietes, kuras tajā saskata priekšrocības. Vadošā loma uzliek lielākus pienākumus. Kad vīriešiem paslīd kāja, tas principā nozīmē izslēgšanu no kopienas. *Jehovas liecinieki* ir endogēna vide, kurā precas ar savējiem, un tas ir viens modelis, ja no bērnības esi tā audzināts, loģiski, ka tu tam tici. Protams, ka kāds dumpīgāks draudzes loceklis var sacelties pret šo kārtību. Priekšstats par reliģiju apspiesto sievieti saistīts ar Rietumu cilvēku perspektīvu. Jā, dažas cieš, dažas saceļas, dažas aiziet, bet dažas – tieši otrādi – izbauda to,” skaidro zinātniece.

RELIĢISKU ORGANIZĀCIJU IEDALĪJUMS

SEKTAS – izturas kritiski pret sabiedrību un bieži vien arī pret baznīcām, bet paliek tradīcijā

BAZNĪCAS – kopienas, kas labi integrējas sabiedrībā, kurām ir labas attiecības ar valsti. Risks ir pārāk liels laicīgums, saplūšana, tāpēc daži izlemj atdalīties

Reliģiskas organizācijas

KULTI – inovatīvi, nes pilnīgi jaunu reliģiju

DENOMINĀCIJAS – atšķiras pēc nosaukuma, vieno radniecīgas ticības saturs

Jehovas liecinieku sapulcē

Jehovas lieciniekiem ir spēcīgas Bībeles lasīšanas un studēšanas tradīcijas.

Ari Evija Īša, kura šobrīd ir *Jehovas lieciniece*, ar vīru satikusies draudzē, un tajā laikā viņš bijis viens no draudzes vecākajiem. “Savā ziņā gribēju, lai ar cilvēku, ar kuru esmu kopā, skatāmies kopīgā virzienā,” stāsta Īša.

KĀPĒC NEIZVĒLAS TIPISKU BAZNĪCU?

Tieslietu ministrijas mājaslapā rakstīts, ka “religiskās savienības *Jehovas liecinieku draudžu savienība* pārskatā par darbību 2013. gadā norādīts, ka draudžu locekļu skaits ir 721, bet papildinformācijā tiek norādīts, ka kopējais kristīgo *Jehovas liecinieku* skaits Latvijā ir 2350, bet sapulču apmeklētāju skaits līdz 3800”.

Agita Misāne stāsta, ka visiem cilvēkiem ir izvēle un ticības brīvība, piemēram, pie *Jehovas lieciniekiem* cilvēki nonāk tad, kad viņus kaut kas neapmierina kādā citā modeli.

“Eiropa ir laicīga, sekulāra sabiedrība, un mums šķiet, ka norma ir nepiederēt reliģijai un izņēmums ir piederēt. Piederēt reliģijām ir normāli, tas nav nekas ārkārtējs. Vairums no tiem, kas iekļaujas jaunās vai netradicionālās reliģiskās kustībās, tomēr sāk ar pierasto, pazīstamo *meinstrīmu*,” skaidro Misāne. “Tad kaut kas rada vilšanos, un reliģijas meklētāji meklē tālāk un nonāk citā vietā. Ir tāds teiciens, ka reliģijas izplatās kontaktu ceļā. Parasti reliģiskais meklētājs sastop kādu cilvēku, kas pieder citai draudzei un aicina pievienoties. Daudz mazāk ir gadījumu, ka cilvēks pie reliģiskas izvēles nonāk pārdomu ceļā,” stāsta pētniece.

Jehovas lieciniece Evija Īša reliģiskajā kopienā nonāca jaunībā, kad meklēja dzīves jēgu. “Apstaigāju diezgan daudzas baznīcas, veicu nelielu pētniecību, lasīju grāmatas, gāju uz lekcijām Latvijas Universitātē,” stāsta Īša. Sprotot, ka viss pasaulē negriežas tikai ap vienu cilvēku, un meklējot atbildes uz jautājumiem, viņa iepazinās ar *Jehovas liecinieku* literatūru. Eviju aizrāvis tieši tas, ka *Jehovas liecinieki* piedāvāja mācīties Bībeli, iedziļināties un beigās pašai pieņemt lēmumu, ko darīt ar iegūtajām zināšanām. Evija stāsta: “Mani piesaistīja, ka *Jehovas liecinieki* neturas pie kaut kādām reliģiskām tradīcijām, viņi saskaņo visu darbību ar to, kas ir Bībelē.

Pēc kāda laika pieņēmu lēmumu kļūt par *Jehovas liecinieci*.” Tomēr par *Jehovas liecinieku* kļūt nav nemaz tik vienkārši, jo viņi turas pie ļoti augstiem standartiem. “Cilvēki nevar smēķēt, nevar dzīvot neprecējušies. Ne visi to vēlas vai spēj,” uzskata Īša. Tikai cilvēki, kuri augstu novērtē Dieva standartus, var kļūt par *Jehovas lieciniekiem*.

Agita Misāne stāsta: “Man liekas, ka gandrīz nevienam neizdotos pārspēt *Jehovas lieciniekus* diskusijā par precīzu Bībeles pārzināšanu. Viņi zinās no galvas pa pantiem, kurā vietā kas atrodas.” Zinātniece skaidro: “Viss, kas par Bībeli ir jāzina, Bībelē ir arī pateikts. *Jehovas liecinieki* saka, ka Jēzus nav Dievs, jo viņi ļoti strikti turas pie teksta. Viņiem ir savs veids, kā to interpretēt, tas ir diezgan centralizēts, tas nāk no viņu biedrības starptautiskā centra Ņujorkā.”

CILVĒKU UZRUNĀŠANA

“*Jehovas liecinieki* ļoti lielu vērību piešķir misijai. Atkarībā no savas vietas draudzē katrs kādu stundu skaitu ziedo citu cilvēku piesaistei un uzrunāšanai. Viņu uzskats ir tāds, ka tad, kad cilvēks ir atklājis patiesību, viņa pienākums ir ar to dalīties,” norāda reliģiju pētniece.

Jehovas liecinieku veids cilvēku piesaistišanai arī nācis no Bībeles tekstiem, kad Jēzus teicis, ka “jāiet gatavot par mācekļiem visu tautu cilvēkus”. Bībeles vēsts uzlabo sabiedrības dzīves kvalitāti, tā dod cerību nākotnei.

Evija Īša stāsta: “Mēs palīdzam cilvēkiem, kas meklē atbildes. Sludināšana pa mājām nāk no apustuļiem, kas katru dienu devās pie cilvēkiem un sludināja.” Tomēr ne visi liecinieki to dara, jo ne visiem tas patīk. Daudzi izvēlas stāvēt pie informatīvajiem stendiem vai par atklāto, īsto patiesību stāstīt saviem kolēģiem un draugiem.

KOPIENAS PAMEŠANA

Apmeklētajā sapulcē novērojām, ka daudzi turp dodas kopā ar bērniem. Kas notiek ar bērniem, kuri neizvēlas sekot Jehovam?

Evija stāsta, ka ne vienmēr bērni izvēlas iet vecāku ceļu un pievienoties draudzei: “Tā ir brīva izvēle. Lai vispār kļūtu par *Jehovas liecinieku*, arī bērniem sava dzīve ir jāsaskaņo. Nevieni netiek spiests vai piemērotas kādas sankcijas, absolūti ne.”

Ja cilvēks nav kristīts *Jehovas liecinieks*, viņš var aiziet jebkurā brīdī, pretējā gadījumā process ir grūtāks. Evija Īša turpina: “Lai kļūtu par *Jehovas liecinieku*, cilvēks tiek kristīts, pirms tam notiek pārbaude, kas nosaka izvēles pamatu, vai cilvēks neļauj emocijām ietekmēt izvēli.” Tiek veiktas pārrunas ar draudzes vecāko. Sarunas notiek arī tad, ja cilvēks pieņem lēmumu no draudzes aiziet. “Ja viņš, piemēram, neko sliktu nav izdarījis (sācis smēķēt, dzert, zagt), bet vienkārši nenāk, tad neko darīt. Savukārt, ja cilvēka rīcība vairs neatbilst Bībeles principiem, tad cilvēks tiek izslēgts no draudzes, tas vairs nav viņa personīgais lēmums, bet draudzes izvēle,” stāsta *Jehovas lieciniece*. Tas tiek darīts tāpēc, lai netiktu ietekmēta draudzes vai Dieva reputācija.

Šādos gadījumos persona tiek atstumta, no tās izvairās, un viņa netiek atzīta. Agita Misāne komentē: “Tas ir iespējams, bet tā notiek ārkārtīgi reti. Ja esi bijis kopienā visu mūžu, tad tas ir traumatiski.”

ATTIECĪBAS AR ZINĀTNI

Agita Misāne norāda, ka starp *Jehovas lieciniekiem* ir cilvēki ar augstu izglītības līmeni, taču tur tā netiek uzskatīta par lielu vērtību. Tās

[Kas ir *Jehovas liecinieki*?]

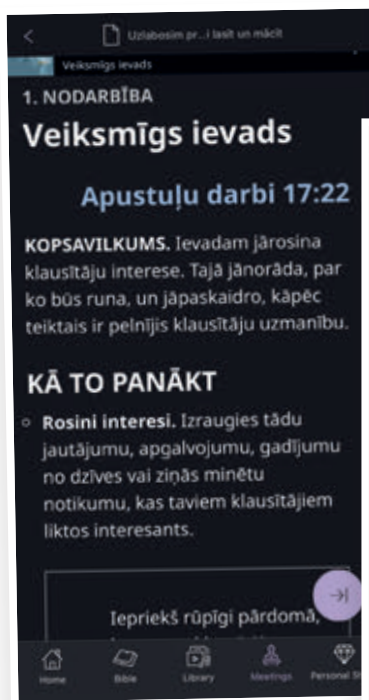
Jehovas liecinieki sevi uzskata par tiem, kuri atgriezušies pie Bībeles pirmsākumiem, un viņi Dievu sauc vārdā Jehova jeb Jahve, kas tiek lietots Vecajā Derībā.

priekšā nostājas ģimene un darbs. Misāne stāsta, ka *Jehovas liecinieki* pilnībā nenoliedz zinātnei, bet to izmanto selektīvi: “Viņi tic zinātnei tik tālu, cik tā nav pretrunā ar viņu mācību, bet tas attiecas uz visām reliģijām. Ir situācijas, ka zinātne nonāk pretrunā ar jebkuru reliģiju. Ir divi ceļi: viens – jūs varat apšaubīt savu doktrīnu vai jūs varat apšaubīt zinātnei. Otrs variants ir teikt, ka zinātne ir nepilnīga, zinātnes jēga ir šaubīties un, visu laiku pārbaudot, virzīties uz priekšu.” Taču ļoti reti esot gadījumi, ka cilvēki pilnībā noliedz zinātnei, skaidro Misāne: “Ir daļa, kuri zinātnei nenoliedz, tajā pašā laikā viņi teiktu, ka taisnība ir doktrīnai, nevis zinātnei. Tas viņiem liek augstāk vērtēt eksaktās zinātnes. Sociālās vai humanitārās zinātnes tiek vērtētas skeptiski.”

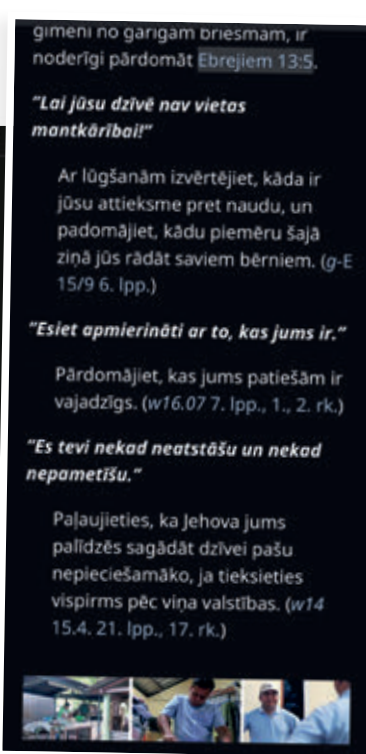
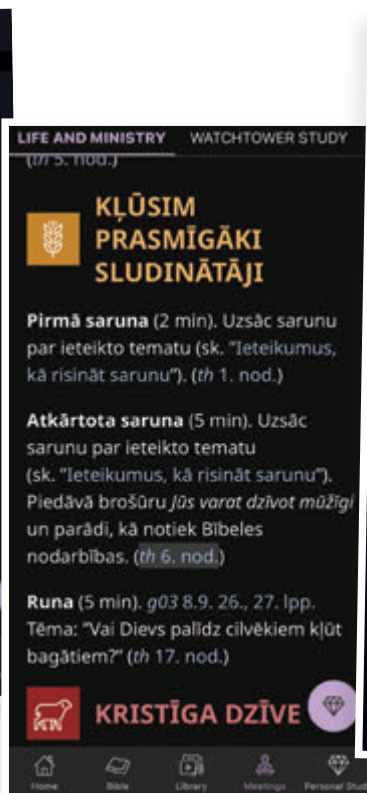
Un kā ar medicīnu? Viens no sabiedrībā plašāk zināmajiem faktiem par *Jehovas lieciniekiem* ir tas, ka viņiem nedrīkst pārlīst asinis. Tomēr tā vairs neesot izteikta problēma. “*Jehovas liecinieki* neļauj pārlīst asinis, bet viņi ļauj pārlīst asins aizvietoņus. Viņi rūpējas, lai katrā Latvijas slimnīcā būtu asins aizvietoņi, lai ārsti zinātu, ko darīt.” *Jehovas lieciniekam* parasti līdzi esot arī dokuments, kurā norādīts, ko drīkst un nedrīkst darīt, ja ticīgais nonāk slimnīcā. Agita Misāne turpina: “Dzīvības riski ir minimizēti. Tā ir problēma sabiedrībā, kurās nav tik attīstīta medicīna un nav asins aizvietoņi.”

Tipisks Latvijas iedzīvotājs nav ļoti reliģiozs, bet respektē baznīcu un izmanto tās pakalpojumus, piemēram, kad notiek kaut

kas sliktas vai apmeklē kāzas, bēres, kristības. Agita Misāne stāsta: “Nav daudz cilvēku, kuri katru dienu mājās lūdz Dievu vai lasa Biblii. Iesaistoties šajās draudzēs, tas, ko pirmo pamana, teiksim, kolēģi un draugi, ir šī intensitāte. Cilvēks ir atklājis patiesību, viņš viss tai atdodas. Stereotipi veidojas ilgākā laika posmā, un par *Jehovas lieciniekiem*, man liekas, ka to nemaz nav tik daudz.”

Ekrānuzņēmumi no lietotnes "JW Library"

ZIEDOJUMI UN FINANSES

“Ne visās, bet lielā daļā no reliģijām parasti atdod desmito tiesu, ar to saprotot tieši un precīzi desmito tiesu. Tas tāds stulbs uzskats, ka reliģijai jābūt par velti – ir dievnami, kas jāuztur, nodokļi, kas jāmaksā, sveces un ērģeles kaut ko maksā. Tās izmaksas būtu jāsedz tam, kurš tur iet. Tas ir līdzīgi kā piederēt kādai nevalstiskai organizācijai vai politiskai partijai,” skaidro reliģiju pētniece.

Evija gan stāsta, ka finansējums nāk tikai no labprātīgiem ziedojumiem: “Netiek ievākta nekāda desmitā tiesa, nav prasības no savas algas maksāt kaut kādus procentus.” Arī šis ir balstīts uz Bibeli un minēto, ka “jādod no sirds, nevis piespiedu kārtā”. Finances viņa uzskata par caurskatāmām: “Es arī ziedoju nelielu summu no savas algas, un katra mēneša beigās no skatuves tiek nolasīta atskaite, kā nauda tiek iztērēta,” norāda Iša. *Jehovas lieciniekiem* ir divi fondi: viens, kurā maksā par sanāksmju telpām, zāli, un otrs, kas ir paredzēts darbam visā pasaulē.

PIEREDZE PRIEKA VĒSTS PASĀKUMĀ

Apmeklējām arī kristīgo organizāciju *Prieka Vēsts*. Norises laika dēļ devām priekšroku *Motivācijas un iedvesmas vakaram*, par kuru izlasījām *Prieka Vēsts* mājaslapā.

Kādā darba dienas vakarā ieradāmies noteiktajā adresē, atstājām virsdrēbes un sekojām citiem cilvēkiem augšup pa kāpnēm.

Visi, protams, sveicinās ar mums, it kā mēs būtu savējās, un valda pozitīvs noskaņojums. *Motivācijas un iedvesmas vakars* norisinās

plašā un gaišā zālē. Kad ierodamies, cilvēki jau ir sākuši pulcēties un ieņem sēdvietas. Kāds draudzes loceklis priekšā jau saka dažus ievadvārdus. Mēs apsēžamies pašā aizmugurē, tomēr tiekam ievērotas. Pie mums pienāk vīrietis, sasveicinās un paspiež roku. Vēlāk viņš jautā: “Vai kāds šeit ir pirmo reizi?” Sieviete mums priekšā skaidro, kā šeit nonākusi, kaut gan šis jautājums, iespējams, netieši tika uzdots mums. Vairāk neviens īpašu uzmanību mums nepievērsa. Tad cits pēc cita uz skatuves devās trīs kopienas vīrieši, lai pastāstītu par kļūdām, kuras pieļāvuši savā personīgajā dzīvē un biznesā, kā arī par to, kādā veidā tās risinājuši.

Prieka vēsti "Izaugsmes vakarā"

Kā viens no risinājumiem – ticība un sevis nodošana Dievam. Aizejot no tikšanās, nepameta sajūta, ka šajā kopienā augsti vērtēts tiek materiālais labums – ne tikai paši runātāji bija uzņēmēji, bet arī daudzi no tiem, kuri uzklausa. Vēlāk centāties uzrunāt vairākas jaunietes, kuras iesaistījušās draudzē, jo arī jaunieši bieži iesaistās *Prieka Vēsts* draudzēs. Gaidīto atsaucību un atbildes tā arī nesaņēmām.

PRIEKA VĒSTS UN NAUDA

Arī Agita Misāne par *Prieka Vēsts* saistību ar uzņēmējiem un naudu norāda, ka *Prieka Vēsts* un *Jaunā paaudze* ir draudzes, kuras piesaista diezgan daudz uzņēmēju, un tas ir saistīts ar viņu doktrīnu – labklājības evaņģēliju *prosperity gospel*. Daļa no viņu mācības ir, ka Dievs atalgo cilvēkus par viņu ticības dziļumu dažādos veidos un viens no tiem ir labklājība, otrs – veselība. Daudzi cilvēki ar dažādām kaitēm tur meklē dziedināšanu.”

Tāpat kā *Jaunā paaudze*, arī *Prieka Vēsts* ir radusies Latvijā. *Jaunā Paaudze* ir viens no mūsu reliģiskajiem eksportiem, tai ir filiāles citās valstīs. To var saukt par Vasarsvētku kustību. Kopumā ceturrtā daļa kristiešu ir līdzīgi *Prieka Vēstij*, viņiem nav sava Vatikāna, kā, piemēram, katoļu baznīcai. *Jehovas lieciniekiem* turpreti ir diezgan liela centralizācija. Viņiem ir arī divi izdevumi – *Sargtornis* (reliģiskāks) un *Atmostieties!* (praktiskāks). Tos izdod Bruklinā (*Jehovas liecinieku* centrā), un izdevumi ir vienādi visā pasaulē, to saturu tikai pārtulko,” norāda zinātniece.

BĪSTAMAS ORGANIZĀCIJAS?

Protams, arī mums rodas šaubas un neskaidrības, tāpēc cenšamies saprast, vai Latvijā vispār darbojas kāda ļaunprātīga reliģiskā kopiena vai organizācija. Zinātniece mums skaidro, ka kādu konkrētu organizāciju nezina, bet faktu arī neizslēdz: “Ja tādas eksistē, tad tās ir ļoti nelielas grupiņas. Tādos gadījumos mēs runājam par tā sauktajiem kultiem. Ir cilvēki, kuri domā, ka visa reliģija ir ļauna. Otra galējība ir tad, ja uzskata, ka visas reliģijas ir labas, visas māca vienu un to pašu, visas māca labu. Abi flangi ir muļķības. Skaidrs, ka reliģijas māca ļoti dažādas lietas, to sociālās sekas ir ļoti dažādas.” Kā vienu no ekstrēmām piemēriem Agita Misāne min pašnāvības kultus, kuri radīti ar mērķi, lai visi to locekļi kādā brīdī izdarītu pašnāvību.

[Kas ir Prieka Vēsts?]

Draudze *Prieka Vēsts* pieskaitāma reformācijas skarto draudžu grupai, ko mēdz apzīmēt ar vārdu “protestanti”.

Tās dievkalpojumus apmeklē visu konfesiju pārstāvji, kuri atzīst un tic, ka ir tikai viens dzīvs Dievs un viens Dieva Vārds – Bībele.

Avots: *Prieka Vēsts* mājaslapa.

Tomēr Misāne arī atzīst, ka dažreiz sociālās sekas tiek izraisītas ļaunprātīgi: “Absolūti reti, bet ir gadījumi, ka kultūrai tiek radīti ļaunprātīgi, tieši ar nolūku iedzīvoties vai izmantot cilvēkus kaut kādai savai gratifikācijai – materiālai, reizēm seksuālai. Protams, ka tas atstāj šausmīgu iespaidu uz cilvēkiem, kas tajā iesaistīti. Viņi ir traumēti uz visu mūžu, ja paliek dzīvi.” Tomēr šādu gadījumu ir

ārkārtīgi maz, un nav pamata par to īpaši runāt un veidot vispārinājumus.

Kas uzrauga reliģisko kopienu darbību Latvijā? Atbilde ir vienkārša: “Īpašas organizācijas nav.” Šo jomu uzrauga tiesībsargājošās iestādes: policija, tiesa un prokuratūra. “Latvijā darbojas princips: kas nav pieķerts, tas nav zaglis. Likuma pārkāpums ir jākonstatē,” atzīst

Misāne un uzsver: “Ja ir aizdomas par likuma pārkāpumu kādā reliģiskā organizācijā (un tas attiecas ne tikai uz jaunām reliģijām, bet arī uz visiem *slavenajiem* katoļu pedofilijas un visiem citiem līdzīgiem gadījumiem), ir momentā jāziņo tur, kur ziņotu par jebkuru citu likuma pārkāpumu.” Pētniece arī skaidro, ka ir vērts “uztaisīt dūmus bez uguns”, lai šādā veidā pasargātu arī pašam sevi.

Latvijā ar likumu ir noteikts jaunu reliģisko draudžu reģistrācijas process. “Ja kopiena nav nekādā veidā reģistrēta, tad tā ir domubiedru grupa. Ir ļoti daudz lietu, kas pazīstamajās reliģijās varbūt nav īpaši jaukas,” komentē Agita Misāne un norāda, ka cilvēkam ir jāizmanto sava kritiskā domāšana, lai varētu kontrolēt situāciju un pasargāt sevi. Misāne turpina: “Cilvēkam var radīt reliģiski motivētu destruktīvu vainas apziņu, var radīt mazvērtības sajūtu. Tas nav labi ne sociāli, ne psiholoģiski. Reliģiski var attaisnot ļoti daudz ļaunu lietu.” 🧐

STUDĒ

Sabiedriskās attiecības

MĀCIES veidot sabiedrisko domu un veicināt sabiedriski svarīgus procesus

KARJERAS IESPĒJAS sabiedrisko attiecību aģentūrās, uzņēmumos, valsts pārvaldē un pat Valsts prezidenta kancelejā

Jau studiju laikā **SĀC PRAKTIZĒTIES** kopā ar sabiedrisko attiecību jomas profesionāļiem

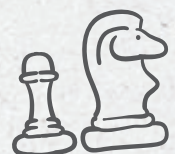
ERASMUS+ un NordPlus
APMAINĀS PROGRAMMAS

IEGŪSTI aizraujošu un pārsteigumiem pilnu pieredzi sabiedrisko un politisko organizāciju darbā un pasākumu organizatoru komandās

Vairāk par studiju programmu

MEKLĒ:

ES GRIBU BŪT LAURA, NE JAU LAURLĀCIS

Autore: Šarlote Ivanova, studentu medijs *Skaļāk*

Lielākajai daļai mūsdienu jauniešu, atceroties savu bērnību, atmiņā uzplaiksnī *YouTube* interneta vietne. Kurš gan nav sapņojis kļūt par atpazīstamu *jūtuberi*?

2014. gadā vietne piedzīvoja uzplaukumu, un tajā savu darbību sāka vairāki jauni digitālā satura veidotāji. Viena no pazīstamākajām tā laika uzlecošajām *YouTube* zvaigznēm bija Laura Anna Ķīse jeb tobrīd pazīstama kā Laurlācis. Laura lielākoties veidoja izklaidējošus un humora video. Savus *YouTube* materiālus viņa sāka veidot un izvietot 13 gadu vecumā. Tiesa, šobrīd Laura atzīst, ka tajā vecumā viņai bijis stulbs humors un divaini uzskati, taču toreiz tās likās labas idejas.

Pašreiz Laura vairs neveido video un ir gandrīz pavisam pametusi sociālos medijus.

IZDEĢŠANA

Jauniešiem, kas uzauga ar Laurlāča saturu, droši vien rodas jautājums: "Kāpēc vairs netop jauni video?"

Laurai atmiņas par savas interneta karjeras beigām nav labas. "Man bija definīcija vārdam izdeģšana," tā viņa to atceras.

"Man bija definīcija vārdam izdeģšana."

Uzsākt karjeru jau 13 gadu vecumā un pavadīt bērnību uzmanības centrā ir nogurdinoši. Izdeģšana bija neizbēgama. Pēdējos video filmēt bija pavisam grūti: "Es filmēšanas laikā ņēmu pauzes un histēriski raudāju. Pēc tam pielaboju kosmētiku un turpināju."

Grūtības satura veidošanā sagādāja sev pārāk augsti uzstādītie standarti. Laura atminas, ka nekas, ko viņa veidoja, nešķita pietiekami labs. Video viņa montēja ar riebumu, un procesā tika izdzēsta liela daļa uzfilmētā satura. Video saturs, ko Laura publicēja, ar laiku tāpat tika dzēsts. Kļūstot vecāki, standarti kļuva arvien augstāki un augstāki, līdz tie bija neaizsniedzami. Mentālā slodze bija nepanesama, un jaunā satura veidotāja piedzīvoja izdeģšanu jau 17 gadu vecumā. "Tagad es jūtos kā cilvēks. Influencera karjera nebija laba manai mentālajai veselībai," tā viņa uzskata šobrīd, kad karjera internetā beigusies.

NEGATĪVISMIS

Lai gan lielākā daļa pusaudžu savu karjeru internetā uzsāk, neapdomājot tās sekas, Laura zināja, ar ko nāksies saskarties:

"Jau pirms sāku publicēt video, es sapratu, ka būs slikti komentāri un slikti cilvēki. Es biju pārliecināta, ka es esmu tam gatava." Ir svarīgi sagatavoties tam, ka ne visi būs saprotoši un pieņemoši, tomēr tikpat svarīgi ir neaiziet galējībās.

"13 gadu vecumā jau biju pieradusi, ka vecākie bērni mani skolā skaļi apsmej."

"13 gadu vecumā jau biju pieradusi, ka vecākie bērni mani skolā skaļi apsmej. Biju uzbūvējusi emocionālu sienu, un man bija vienalga. Tas nav normāli," atzīst Laura.

Cenšanās norobežoties no naidīgiem komentāriem un apsmiešanas viņai jau agrā vecumā lika kļūt nejutīgai. Izmiešana notika bieži, un parasti tā nāca tieši no vecākiem jauniešiem. Vislielākā problēma bija mobings skolā. Tur nevarēja izvairīties no nelabvēļiem: "Skolā vecākie pusaudži mani fotografēja. Viņi publicēja bildes, kurās esmu skolā, mācos vai vienkārši staigāju apkārt. Es gāju un viņiem teicu, ka tas nav normāli. Viņi atbildēja, ka es esmu *jūtubere* un man vajag ar to rēķināties."

Arī šobrīd, kad uz ielas sastaptie jaunieši atzīst, ka bērnībā skatījušies Lauras video, viņa ir atturīga bērnībā piedzīvotās apsmiešanas dēļ.

Satura radīšana ļoti ietekmēja arī attiecību veidošanu ar citiem cilvēkiem. "Kad es iepazinos ar jauniem cilvēkiem, viņiem jau bija radies viedoklis par mani. Mazāk bija jāparāda, kāda esmu kā cilvēks, un vairāk jācenšas apgāzt viedokļus, kas viņiem jau bija izveidojušies par mani." Laura uzsver to, ka arī tad, ja cilvēki viņu neapsmēja, reti kurš viņu cienīja. Viņa bija influencere, tāpēc apkārtējie uzreiz domāja, ka viņa ir iedomīga, skaļa un dumja, kaut gan tas ir tālu no patiesības. "Es esmu sociāli neveikla. Aizejot uz ballīti, kurā ir nepazīstami cilvēki, es labāk izvēlos klusi sēdēt malā, jo man ir bail runāt. Cilvēki uzreiz domā, ka esmu iedomīga, jo ne ar vienu nerunāju."

NEESMU LAURLĀCIS

Šobrīd Laura sociālos medijus aktīvi neizmanto. Dažreiz ievieto kādu ceļojuma bildi lietotnē *Instagram*, tomēr jau vairākus gadus sevi neuzskata par satura veidotāju. Viņa ir pārliecināta, ka influencera dzīve nav domāta viņai, un daudz labāk izvēlas klusu, mierīgu nākotni. Šobrīd Laura studē datorzinātnes Latvijas Universitātē. Kāpēc tieši datorzinātnes? Viņa saka – tāpēc, ka IT joma un studijas ir sarežģītas un neviens nebija gaidījis, ka "dumjā" influencere spēš kaut ko tādu.

Studijas datorzinātnēs Laura uzsāka gandrīz vai par spīti visiem nelabvēļiem.

Lai gan satura veidošana ir aiz muguras, dažreiz joprojām jūtas sekas. "Cilvēkiem joprojām ļoti patik baumot par mani. Pēdējās nopietnās baumas, ko es esmu dzirdējusi par sevi, ka es esot pārgulējusi ar Lauri Reiniku. Par to man cilvēki nāca klāt un jautāja."

Šobrīd Laurai nav plāna atgriezties pie satura veidošanas: "Es gribu klusu dzīvi. Es gribu būt Laura, ne jau Laurlācis." 🤔

kultūras pētījumi

- Iemācīties repertuāru no nulles
četras dienas pirms svētkiem!
Vai *ātrie kolektīvi* ietekmē
Dziesmu un deju svētku tradīcijas
turpināšanos?

- Kas notiek, kad vecāki guļ?
Jauniešu naktsdzīve pagājušā gadsimta
80. gadu beigās un 90. gadu sākumā

- Mana mamma

Foto: Juris Pavlovs. Latvijas Nacionālais Kultūras centra arhīvs

Iemācīties repertuāru no nulles četras dienas pirms svētkiem!

Autore: Krista Marta Kundrate

Latvieši – dziedātāju un dejojāju tauta. Vai tā joprojām ir, ja padejojam tikai Deju svētkos un vienojamies kopīgā dziesmā vien Dziesmu svētkos? Pēdējā brīdī pa galvu pa kaklu skrienam pie kāda kolektīva, lai tikai varētu tikt uz Daugavas stadiona deju grīdas vai Mežaparka estrādē nokļūt dziedātāju pulkā, nevis skatītāju rindās. Novērojot *pop-up* kolektīvu skaitu, pētām, vai steidzīga pievienošanās dziedātājiem un dejojājiem uz svētku laiku ietekmē svētku tradīciju un kvalitāti.

**Vai ātrie
kolektīvi ietekmē
Dziesmu un deju
svētku tradīcijas
turpināšanos?**

Veidojas jauni kolektīvi un vecie izzūd. Vai tā ir tikai sakritība, ka, tuvojoties Dziesmu un deju svētku gadam, kolektīvu skaits pieaug, bet pēc svētkiem tas atkal kritas? Rakstā tos saucu par *ātrajiem kolektīviem*.

Dejošana prasa daudz laika, un ne visi ir gatavi to ziedot. Reti gadās tā, ka dažas dienas pirms svētkiem kolektīvā ir kāda vieta, kas steidzami jāaizpilda. Tomēr tā notika ar Jēkabu Niklāvu Janovu, kuru draugs aicināja braukt uz Dziesmu un deju svētkiem vien četras dienas pirms to sākuma.

“Man vispār nebija laika, bet šāda iespēja ir tikai vienreiz dzīvē. Man bija grūti piekrist, jo es zināju, ka diezgan smagi būs jāstrādā,” stāsta Jēkabs. Tomēr viņš piekrita un četras dejas iemācījās no nulles.

“Starp orientēšanās sacensībām mācījos dejas kopā ar vienu meiteni. Tad pienāca pirmais mēģinājums, un biju diezgan labi sagatavojies.”

Kas mudina dejot un piedalīties svētkos? Jēkabu – interese izmēģināt kaut ko spontānu. “Šis varētu būt spontānākais, ko es esmu dzīvē darījis,” viņš stāsta, atzīstot, ka tā ir liela atbildība – kori nedzirdēs, ja nodziedāsi nepareizi, bet Daugavas stadionā var redzēt katru.

Latviešu skatuviskā dejas eksperte **Maruta Alpa** stāsta, ka “no augšas var redzēt katru dalībnieku, televīzijas ekrānā mēs to neredzam, bet stadionā katrs ir redzams.” Tā arī Jēkabs kūrās visiem līdzī un vien dažas stundas pirms

pirmā lielā ģenerālmēģinājuma uzzināja savu vietu dejā.

Alūksnes aprīņķa deju virsvadītāja **Lāsma Skutāne** atzīst, ka visu savu mūžu vērtē piecādēs. “Es to Daugavas stadionu uztveru kā lielu burzmu, kurā tu iemet savus dejotājus, un viņi saplūst vienā gabalā,” atzīst Lāsma. Viņa gaida brīdi, kad piecus gadus krājušās emocijas sprāgs pušu. “Vienmēr tāds brīdis pienāk, kad es vienkārši kā nopērtis suns sežu un raudu,” viņa stāsta.

“Es neesmu tas tips, kas stāsta, ka deja ir visa mana dzīve, man pašai tā nav.” Viņa teic, ka pati nemaz nezina, vai joprojām deļotu, ja nebūtu kolektīva vadītāja.

Svētku dalībnieks Jēkabs saka, ka svarīgas ir sajūtas: “Man patika, ka visi ir vienoti. Svētkos tas ir pats galvenais. Tie visus vieno. Nu, protams, miega bija maz, bet tas jau pieder pie lietas.” Pēc nodejotajiem svētkiem Jēkabs atzīst, ka bijusi *forša* pieredze kopā ar kolektīvu “Piebaldzēni”. “Man kā studentam bija ļoti *forši patusēt* kopā ar nepilsētniekiem, jo viņi ir kārīgi latvieši dziļi sirdi. Man arī lauki ir Piebaldgā, tā ka varu teikt, ka esmu piebaldzēns.” Jēkabs pirms tam divas reizes bija piedalījies Dziesmu un deju svētkos arī kā skolēns, un tagad viņš saka: “Ar pieaugušajiem kopā ir vairāk tā simboliskā sajūta, ka tu to dari, jo esi latvietis un gribas to darīt.”

KĀPĒC DEJOTĀJI IZKLĪST?

Protams, viens no *ātro kolektīvu* fenomena iemesliem ir tautisko deju priekā nomaina ar citām nodarbēm. Daudziem jauniešiem pienāk posms, kad deļošana vairs nešķiet stilīga. Lāsma Skutāne skaidro, ka vidējās paaudzes deju kolektīvu dalībnieki bieži vien aiziet, jo cilvēki brauc projām, no laukiem pārceļas uz Rīgu. Šos cilvēkus dažreiz var pierunāt kādu koncertu nodejot, bet viņi nav tik apsēsti ar deļošānu, lai pastāvīgi braukātu. Lāsma atzīst, ka kolektīvā vajag kodolu, kas to satur kopā, citādi tas pazudis.

Jēkabs, piemēram, pārstāja deļot, kad no Siguldas aizgāja mācīties uz Rīgu. “Es nodarbojos ar vieglatlētiķu, un man nebija laika, jo braukāju no Rīgas uz Siguldu un vakaros biju drausmīgi piekusis. Ja būtu enerģija vai cilvēki, kas lūgtu, tad domāju, ka es ietu.” Tomēr šajā vasarā piedzīvotais Jēkabam ļicis aizdomāties par deļošānas atsākšanu: “Svētki atsauc atmiņā visu labo sajūtu, un atkal gribas deļot.”

Lāsma Skutāne uzskata, ka deļotāju došanās prom no laukiem ir sociāla problēma. “Ir trīs meitenes, kas aiziet bērna kopšanas atvaļinājumā, tev gandrīz vai puses kolektīva vairs nav, vēl viens aizbrauc uz ārzemēm, atkal tu paliec bez deļotāja.”

Foto:
Jānis Romanovskis.
Latvijas Nacionālais
Kultūras centra arhīvs

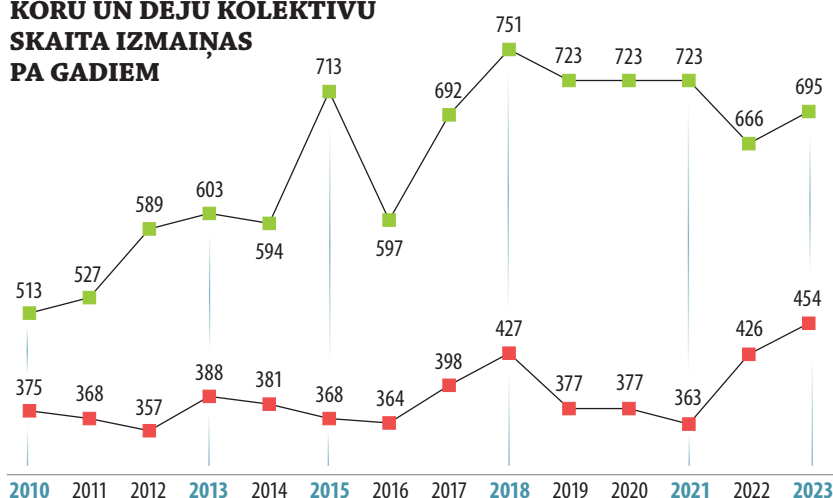
Arī Maruta Alpa atzīst, ka pilsētās ir vairāk iespēju piesaistīt dalībniekus, tomēr nevēlas nodalīt laukus un pilsētu. “Reģionos ir deļotāji un arī būs, jo pēcsvētku periodā tagad notiek tik daudz koncertu novados, pilsētās un laukos. Es zinu, cik grūti bija pierobežā – Valkā, Alūksnē – savākt pilnu kolektīvu, tas ir milzīgs vadītāja darbs un vēlēšanās.” Vairāki kolektīvi piesaistīja deļotājus, kas kādu laiku nav deļojuši, bet uz svētkiem atnāca. Tā bija arī Jēkaba gadījumā. Maruta atzīst: “Vadītāji ir tik spēcīgas personības, ka pie viņiem tiecas un nāk, un ir gatavi ziedot laiku.”

POP-UP KOLEKTĪVI

Cik slikti un vai vispār ir slikti, ka uz Dziesmu un deju svētkiem kolektīvi sarodas un pēc tam tie izzūd? Kā tas ietekmē svētkus? Šo fenomenu pierāda koku un deju kolektīvu skaita izmaiņas pa gadiem (sk. diagrammu).

Deju kolektīviem tas ir ļoti izteikts fenomens, ka, tuvojoties Dziesmu un deju svētku gadam, kolektīvi savairojas un tad atkal, pēc svētkiem, tie pazūd – to skaits samazinās. Grafiski attēlojot šo tendenci, var redzēt, ka likne pakāpjas, tuvojoties svētku gadam, un pēc tam,

KORU UN DEJU KOLEKTĪVU SKAITA IZMAIŅAS PA GADIEM

Avots: Latvijas Nacionālā kultūras centra mājaslapa

- Kori
- Deju kolektīvi
- Dziesmu un deju svētku gadi

2010. gads

Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki

2013. gads

Vispārējie latviešu dziesmu un deju svētki

2015. gads

Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki

2018. gads

Vispārējie latviešu dziesmu un deju svētki

2021. gads

Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki

2023. gads

Vispārējie latviešu dziesmu un deju svētki

kad svētki ir pagājuši, noslid. Koriem arī ir līdzīgi, tomēr koku skaita izmaiņas reizēm nav saistāmas ar Dziesmu un deju svētku gadu. Šis fenomens ir atkarīgs no daudziem faktoriem.

Alūksnes apriņķa deju virsvadītāja Lāsma Skutāne apstiprina, ka tā tas notiek, – uz Dziesmu un deju svētkiem kolektīvi sarodas, pēc tam tie atkal pazūd: “Sagatavošanās laiks ļoti daudz pagēr. Ne jau visi ir gatavi upurēt savu privāto laiku un līdzekļus.” To dara tikai tie trakie, kuri bez dejošanas nevar iztikt.

Lāsma Skutāne teic: “Ir jau vesela daļa tādu, kas nāk tikai uz svētkiem. Gan koros, gan deju kolektīvos ir tādi, kas var atļauties nākt un pievienoties tikai uz svētkiem. Divus gadus, tad ņem pauzi un atkal gaida nākamās svētkus.”

Jēkabs tajā nesaskata neko sliktu: “Ja atbrauc tikai uz Dziesmu svētkiem, protams, to var nosodīt pastāvīgi deļotāji, bet man šķiet, ka tas viss pieder pie lietas, jo ikdienā ir grūti izbrīvēt laiku.”

Ari Maruta Alpa uzskata, ka tas ir normāli, “izdeļot svētkus, sevišķi vidējā paaudzē, kuri strādā, kuriem ir bērni, veido ģimenes, vēlas vairāk pievērsties savām lietām, jo repertuāra gatavošanas laiks ir ļoti ilgs. Pēc laika tie cilvēki atkal atgriežas, tas notiek pirmssvētku periodā. Tāda dabīga norise, kurai ir arī jānotiek, jo deļotājam visus gadus bieži vien nemaz nav iespējams noturēties ļoti intensīvā mēģinājumu ritmā.”

KVALITĀTE

Lāsma Skutāne uzskata, ka deļotāju mainība ietekmē kvalitāti, un vienmēr apskauļ kolektīvus, kuru dalībnieki kopā deļo vairākus desmitus gadu. Tomēr par savu galveno virszdevumu viņa uzskata izveidot personību uz skatuves.

Ari Maruta Alpa atzist, ka kolektīvu dalībnieku nestabilitāte droši vien ietekmē svētku kvalitāti. “Kā tos dalībniekus, kuri pēdējā brīdī pienāk klāt, līdzsvarot un kā viņi iekļaujas kolektīvā, kāds ir sniegums, tie visi ir kvalitātes jautājumi.” Tomēr viņa arī teic, ka “deļotāji pēdējā brīdī spēļ mobilizēties un izdarīt to, ko paši nemaz nezina, ka spēļ.” Jautājums ir arī par attieksmi pret deļu skatēm: “Vai uz skati eļam kā uz sacensībām, vai eļam parādīt to, ko esam līdz šim iemācījušies, jo vēlamies piedalīties svētkos,” pārdomās dalās Maruta Alpa.

Tomēr skates nedrīkst atcelt, jo tas ir vienīgais veids, kā var saglabāt kvalitāti, par kuru brīnās īgaunī, lietuvieši un paši

Maruta Alpa:

“Šie svētki ieies vēsturē, jo nekad nevieni Dziesmu un deļu svētki nav sagatavoti tik īsā laika periodā. Ar visām pandēmijas sekām, kad tik īsā laikā deļotāji var mobilizēties un apgūt sareļģītu repertuāru. To, manuprāt, ir spēļīgi izdarīt tikai Latvijas deļotāji. Vadītāji spēļ motivēt deļotājus un piesaistīt pēdējā brīdī, un atnākt ar pilniem kolektīvu sastāviem – tās ir šo svētku lielākās vērtības. Šie deļu svētki bija vispilnīgākie, visvienkāršākie un saprotamākie. Katrs dalībnieks tika personīgi uzrunāts. Konceptija *Balts* tika veidota kā jaundarbs. Šogad deļu skaits bija daudz lielāks nekā citus gadus un arī dalībnieku skaits bija lielš.”

Foto: Reinis Oliņš.
Latvijas Nacionālā kultūras centra arhīvs

dalībnieki. Maruta Alpa skaidro: “Ja dalībnieks tērē tik daudz brīvā laika, viņš grib svētkos labi justies. Viņš grib stāvēt vietā, kurā viņu redz. Ir bijuši gadījumi, ka pēc svētkiem B un C grupu deļotāji iet pie vadītāja un saka, ka grib nākamajos svētkos deļot tā, kā A vai B grupa deļo, un tā tas arī notiek. Viņi vēlas sasniegt augstāku līmeni.”

KĀ SAGLABĀT TRADĪCIJU?

Ne tikai ātrie kolektīvi ietekmē svētku saglabāšanu. To nosaka arī citi iemesli, sākot

no vadītāju atalgojuma un beidzot ar svētku repertuāra laikmetīgumu.

Lāsma Skutāne saka: “Tā ir unikāla parādība pasaules kartē, ka mēs, tūkstoši, sanākam un lecam, dejojām, dziedām, apliecinot savu latvietību un identitāti. Tas nav viegli, tas ir smags darbs par ļoti mazu atalgojumu un joprojām ir balstīts uz entuziasmu. Cik ilgi tas turēsies, nezinu.”

Vadītāja uzskata, ka pastāv divas pasaules – lauki un Rīga –, kas neveicina vienāda līmeņa kolektīvu attīstību. “Kas notiek skatēs, kad vieni aplaimoti saņem savus diplomus, bet otri iet ar nokārtu degunu? Un kas ir ikdienas dzīvē, kad visi lamājas, cik nesamērīgi augsti standarti uzlikti un ka viss apnīcis?”

Maruta Alpa skaidro: “Tradīciju nevar saglabāt ar rīkojumiem vai lēmumiem. Tradīciju ir uzsākuši un turpina dalībnieki. Kamēr būs tik

liels skaits šādu cilvēku, tradīcija turpināsies. Viens vienīgais veids, kā to saglabāt, ir ģimene, kurā vecāki ir dejujuši, dziedājuši vai spēlējuši kādu instrumentu, un arī bērni to vēlas turpināt. Otra svarīga lieta ir skola un Skolu jaunatnes dziesmu un deju svētki. Vai tie būs, vai arī mazināsies dalībnieku skaits, ņemot vērā pašvaldību reformu, skolu likvidāciju un optimizāciju, jo dalībnieku skaita kritums ir diezgan pamatīgs.” Vēl viens faktors ir pašvaldību atbalsts, vai tās var uzturēt tik lielu dalībnieku un kolektīvu skaitu.

Tomēr šī gada svētku dalībnieks Jēkabs uzskata, ka svētku tradīcija pastāvēs vienmēr. Ja tā arī uz kādu laiku tiks apturēta, tā vienmēr atgriezīsies: “Tas ir iesakņojies latviešu pašapziņā, to nevar dabūt ārā.”

TURPINĀJUMS

Jēkabs atzīst, ka šī gada svētki ir bijuši grūti, tomēr, lūkojoties nākotnē un domājot, vai vēl

kādreiz piekristu šādai avantūrai, saka: “Ja būtu vēl kāds draugs, kas pievienotos, tad būtu kopīgs stress, jautrība par to visu.” Pēc šīs vasaras notikumiem – Dziesmu un deju svētkiem, Latvijas sasnieguma hokejā – viņš spēcīgāk sevi apzinājis kā patriotu. Par turpmāku darbošanos deju kolektīvā Jēkabs teic: “Tās ir saistības. Ja es uz kādu deju kolektīvu piesakos un es parakstos par savu atbildību, nu, ja es eju, tad es eju. Galvenais, ka to četru gadu laikā brauc uz koncertiem un ir tava mazā komūna – tas ir ļoti vērtīgi”.

Svētki paliks! Tas ir skaidrs, bet šaubas māj par jauniešu ieinteresētību saglabāt šo tradīciju. *Ātro kolektīvu* rašanās iemeslu ir ļoti daudz. Tā ir jauniešu neieinteresētība un vadītāju skopais atalgojums, arī Daugavas stadiona ietilpības jautājums. Cerēsim, ka svētki attīstīsies, kolektīvu vadītāji ievieš jauninājumus. Tomēr nevajag dzīvot ar pārliecību, ka viss jau notiks tāpat, arī bez manis! ?

**Podkāsti, recenzijas,
viedokļi, sociāli
nozīmīgi un drosmīgi
temati, intervijas ar
mediju profesionāliem**

Ienāc Rīgas Stradiņa universitātes
Studentu medijā *Skalāk*

KAS NOTIEK TAD, KAD VECĀKI GUĻ?

Jauniešu **NAKTSDZĪVE**
pagājušā gadsimta 80. gadu beigās
un 90. gadu sākumā

Autores: Agnija Reiniece, Linda Leonoviča, Krista Marta Kundrate

Vienā rokā magnetofons (*maģis*), otra – protams, brīva, lai varētu atglaust matus. Mazliet tās šķipsnas tā kā krīt acīs, bet tas nekas, tas pieder pie lietas. Ir sestdienas vakars, un “neies jau sēdēt mājās – jālaiž dzīvē!” Ciemā būšot baigais pasākums, un to jau nu nevar laist garām. Tur pazīstams dīdžejs atskaņos labu mūziku – šo to no *Boney M*, šo to no *Modern Talking*. Skanēs arī mūsējie. Gribot izjust patriotisma garšu un mazliet bravūribas, tāpēc uzliks *Zodiaku* vai varbūt *Čikāgas piecišus*. Tad jau redzēs.

Tālāk, kad atmiņu ainiņa atmosfērai ir uzburta, savā pieredzē un atmiņās par ballītēm, jestriem atgadījumiem, bēgšanu no puišiem un citām naktsdzīves detaļām dalās Inga Reiniece, Gunita Kundrate un Inese Rence, kas tā dēvētos zelta 80. un 90. gadus izbaudīja uz savas ādas!

Lai dotos naktsdzīvī, galvenais – laikus saposties. Nokavēt pēdējo sarkano *ikarusu* nebūtu labi, jo ar *stopiem* tik pavēlā vakarā tomēr nedaudz bailīgi. *Maģi* noliek uz palodzes, bet ārā neslēdz. Un, kamēr Džeksons turpina dziedāt par Bilijas Džinas milas afērām, tikmēr matus sacirto un izķemmē, lai pēc iespējas kuplāki. Kājās pabalējuši džinsi (vienīgi! Un vilkti tik daudz reižu, ka ceļgalā jau caurums), bet uz pleciem uzņemta polsterēta žakete. Katrā pirkstā uzmauc pa vienam krāsainam plastmasas gredzentiņam, ausis ieliek klipšus. Uz autobusu tomēr paspēs, bet kas notiks tālāk?

Mūsdienās redzam, ka jaunieši daudz ko aizņemas no iepriekšējo gadu tendencēm, un pašlaik aktuālas ir astoņdesmito gadu beigu un deviņdesmito sākuma balliņu stila īpatnības. Bet ko tajā laikā mēdza vilkt uz diskotēkām un kādas bija “estētiskās vadlinijas” sievietēm un vīriešiem?

DIVOS VĀRDOS – KUPLI MATI!

Mainīšanās ar drēbēm no draugu draugiem, apģērbu šūšana pašiem un, protams, DŽINSI! Inga atceras arī matus. Jā, tajā laikā mati kā mākonis ieskāva gan dāmu, gan kungu galvas. “Modē bija kupli mati – pinām bizītes ruļļos, lai čirkaini. Lika lielas bantes.” Par modi viņa stāsta: “Kājās – tiklīdzēkšbikses un laiviņas. Daudz kas bija izrotāts ar taurenīšiem, puķītēm; jo greznāk, jo labāk! Aktuālas bija džemperkleitas ar jostiņu un žaketes ar platiem pleciem, polsteriem. Jo plātāki pleci, jo labāk. Arī dažs labs *čalis*, maziņš kā sienāzis, sataisījās polsteros un domāja, ka ir svarcēlājs. Vēl puišiem – *banānenes* un auskars vienā ausī.” Arī Gunita atceras slavenības statusā iecelto auskaru, un pašas ausi joprojām rotā tikai viens caurumiņš. Kāpēc tā? “Es vienu dienu atnācu mājās, un māsa bija pati sev izdūrusi caurumu kreisajā ausī, un es teicu, lai viņa izdur man labajā. Viņa palika aizmugurē kartupeli un lēnām dūra, dūra, kamēr izdūra.”

Inga atceras, ka ļoti stilīgi bija plastmasas aksesuāri – auskari, klipši, rokassprādzes, sprādzītes, krelles. Uz katra pirksta vilka plastmasas gredzentiņus visās krāsās. Inga stāsta, ka jaunieši esot pievērsuši uzmanību, kas katram mugurā, – ja kādam bija *džinsenes*, skaitījās *supervariants*. Un velvets. “Iztāvēju “Bērnu pasaulē” (savulaik populārā universālveikalā) ļoti garu rindu un dabūju latviešu ražojuma dzeltenīgas velveta bikses.

Tēvs manai mātai, kā jau vecākai un svarīgākai, nopirka ārzemju ražojuma *džinsenes* un samaksāja 150 rubļus. Tas toreiz bija ļoti daudz.”

Savukārt Inese atceras modi ar isiem svārčiņiem, elegantām blūzītēm ar volāniņiem un kleitām, kas bija zvanveida, mazliet zem ceļa. “Modē bija viegla, skaista un ne pārāk atkailinoša.”

Bet Gunita atminas, kā bija jāuzkrāsojas, jāsasmaržojas un jāsaģērbjas: “Tad nebija tik daudz drēbju un meitenes mainījās. No tēva garderobes vilkām žaketes.

Taisīšanās bija liela – visas sanāca kopā un bariņā uzkrāsojās, tā arī kopā gāja uz balli. Krāsojāmies ar vecajiem, ķīmiskajiem mamas zīmuliem un lūpukrāsām, ko nevarēja vien nomazgāt.” Gunita modes knifņus aizguva no redzētiem mūzikas videoklipiem, piemēram, ar Madonnu.

Vēsturniece, Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes dekāne Valda Kļava komentē: “Katram individuāli bija jāatrod veids, ne tikai kā obligāti izcelties ar apģērbu, bet arī kā vispār daudz maz pieklājīgi un savā izpratnē moderni vai gaumīgi apģērbties.”

Arī socioloģijas doktore Ritma Rungule min, ka 80. gados valdīja padomju dzīves pelēkums un nelielas iespējas. Visi bija vienādi neizteiksmīgi, un 90. gadi parāva vaļā to vēlmi darīt kaut kā citādāk – vismaz ģērbties citādi. Uzsprāga radošums.

KĀ TIKA UZ BALLĒM?

Gunita atceras, ka varianti nokļūšanai uz balli bija daudz un dažādi – bānītis, busiņš, *zaporozecs*, arī velosipēds. “Bija reizes, kad gribējās ar draudzenēm aizsaut uz tālāku ciemu, un tad viens variants bija ar mašīnu – *zaporozecu*. Kursabiedrenei bija mašīna, bet tiesību nebija. No tēva pa kluso paņēma, un mēs braucām.”

Arī takši tajā laikā nebija dārgi. Sliktākais variants gan esot bijis autobuss. Uz tuvākiem miestiem varēja braukt arī ar riteņiem. Pēc tam to velosipēdu vajadzēja noslēpt krūmos, bet bija jāatceras, kurā krūmā iebāž, jo jāmeklē jau tumsā.

Inese atceras, ka vai nu pirms ballītes, vai teātra izrādēm jaunieši gāja arī uz kafējnicām. Tajos laikos naktsdzīvē bija pieejamākas cenas, un ikviens varēja kaut ko nopirkt. Šobrīd šādās vietās ir diezgan dārgi.

TAUREŅI, UZTRAUKUMS UN DEJAS

Kad nu dāmas sapucējās, bija laiks dejām. Inga atceras, ka cilvēki daudz dejoja, mēdza lēkāt pa ielām: “*Maģis* rokās un – aiziet! Ari ballēs dejoja. Meitenes sēdēja un skatījās, kurš tad nu nāks lūgt. Tā sajūta palikusi atmiņā... Taureņi un uztraukums.”

Pasākumi esot bijuši izcili un paredzēti tieši jauniešiem. “Biju rīdziniece, bet sevišķi patika apmeklēt lauku balles. Gan zaļumballes, gan diskotēkas. Rīgā bija jau pierasts. Ja puisi uzzināja, ka meitene ir no Rīgas (varēja pat nebūt īpaši glīta), uzreiz pievērsa uzmanību – “šitā ir no Rīgas”. Gunitu reiz pārsteidza, ka jaunieši Rēzeknē un Daugavpilī dejoja apļos – meitenes vienā un puisi otrā aplī. “Tas bija pārsteigums, jo mūsu pusē – Madonā un Gulbenē – meitenes gaidīja, kad puisi uzlūgs, pašas īpaši negāja.”

Ballītes toreiz apmeklēja daudzi, nebija telefonu, kuros ierakties. Esot bijuši tik aktīvi, ka pat uz senioriem paredzētām ballēm devās arī jaunie dancotāji! Tagad gan laikam ir otrādi, un, ja ir kāda zaļumballe, tad tur vairāk nāk vecāka gadagājuma cilvēki. “Tāds vārds kā “diskotēka” jau, liekas, ir izmiris”, saka Inga.

Ari bez stridiem ballēs neiztika. Gunita atminas, ka laukos mazo miestīņu jaunieši

brauca cits pie cita, piemēram, no Rankas uz Piebalgu, no Piebalgas uz Drustiem. Un tur nereti notika diezgan liela izkaušanās, jo bija izveidojušās savas kompānijas, kas jaunpienācējus mēdza pavilkt uz kašķi. “Mums arī kultūras namā meitenes izkāvēs ballē – viena otrai izplēsa matus.”

Balles vai diskotēkas bija katru piektdienu un sestdienu. Gunita stāsta, ka viens no brauciena mērķiem bija nopētīt, kā katrs izskatās un kurš ar kuru atnācis. Bet galvenā tomēr bija jautrība: “Izdancoties un izlekties varēja, bija baigi jautri! Pa kluso iedzert un uzpīpēt arī

vajadzēja.” Gunitai par naktsdzīvi ir tādas mazliet romantiskas un viegli pikantas atmiņas: “Vasarās bija *forši*. Aizgājām uz ezeru nopeldēties, pēc tam gājām uz *diseni*. Peldēšanās notika pa pliko, jo peldkostīma jau

cits neatlika kā iet kājām vai *stopēt*, jo mazajos ciematiņos takšu nebija. Dažs labs ballētājs tā sagaidīja arī saules gaismu.

“Mājās tikām ar autobusu. Kad aizbraucām uz lauku rajoniem, tad bija jāgaida rīts, lai tiktu atpakaļ. Uz Alūksni, piemēram, braucām ar sarkano, lielo *ikarusu* (autobusu ražotāju uzņēmums *Ikarus*). Skaidrs, ka visu nakti negulējām. Ļoti daudz bija *stopētāju*, tagad jau vairs tāds neredz”, stāsta Inga.

Bet Gunita atminas gadījumu, kad vienīgais transports bija nokavēts un nekas cits neatlika kā iet mājās kājām. “Ja devāmies uz Stāmerienu, bānītis visus veda atpakaļ, un mēs zinājām, cik tas nāk. Vienreiz tā aizrāvāmies ar dejošanu, ka nokavējām. Nekas cits neatlika kā pa *špalām* (gulšņi starp dzelzceļa sliedēm) nākt mājās (Stāmeriena–Gulbene 15 km). Atnācām jau gaismā, dziedādamas.” Daži skreļūši pakaļ bānītim, jo tas tik lēni gājis, ka arī braucošā varēts ielēkt! Ja Stāmeriena no Gulbenes nav tik tālu, tad Tirza gan (ap 26 km). “Atpakaļ nebija nekāda transporta, gājām mājās kājām. Tās bija lupatās, jo gājām plikām pēdām. Apavi bija paredzēti ballei.”

līdzī nebija, tad nācās ausīties un klausīties, lai garām nebrauc kāds mocis un nenozog krastā atstātās drēbes!”

KĀ TIKT UZ MĀJĀM?

Uz balli tikt ir viena lieta, bet kā pēc tam nokļūt atpakaļ? Ja par to nebija padomāts vai tika nokavēts vienīgais transports, tad nekas

PAŠI RŪPĒJAS PAR BALLĒM!

“Kaut gan naudas bija mazāk, ballīšu bija vairāk,” atminas Gunita. Tad arī jaunieši vairāk iesaistījās, jo bija pašiem jādama un jādarbojas. Arī Gunitas vīrs ar draugu bija didžeji, kuri paši rūpējās par ballīšu dzīvi vietējā miestā un izveidoja grupu *Labrit*. Gunita stāsta: “Tad jau arī aparatūru un

lampas viņi pirka paši un arī gaismiņas taisīja paši. Mūzika nebija viegli dabūjama. Braucām uz Rīgu un meklējām jaunākās kasetes, ierakstus, jo tad bija studijas, kurās ierakstīja jaunākās dziesmas, ja līdzī bija kasete. Pasākumos vajadzēja vismaz divus vai pat vairākus atskaņotājus, jo, kad dziesma beidzās, iestājās klusums. Kamēr skanēja viena dziesma, tikmēr *maģi* ielika nākamo kaseti, lai nav klusuma pauzes.”

MAIKLU DŽEKSONU GAIDĪJĀT?

Mūzikas nodrošinājums ballītēs bija ārkārtīgi svarīgs, jo ārzemju dziesmas pa radio tolaik neatskaņoja. Ballēs bija dzīvā mūzika, spēlēja grupas, bet diskotēkās skanēja ieraksti un plates. Vēl 90. gadu sākumā kasetes nebija tik izplatītas.

Gunitai iecienītas latviešu mūzikas grupas bija *Pērkons*, *Jumprava*, *Zodiaks*, arī tobrīd aizliegtie *Čikāgas pieciši* un Edgars Liepiņš. No ārzemju mūzikas klausījās *Depeche Mode*, *A-ha*, *Madonnu*, Maiklu Džeksonu, *Queen*, bet 90. gados populāra kļuva tehno stila mūzika un *DJ BoBo*. Gulbenes pusē ļoti pieprasīta bija diskotēka *Alianse*, kurā spēlēja Ralfs Rubenis (vairāk zināms kā grupas *Tranzits* vadošais dziedātājs). Gunita atceras, ka Ralfs ārzemju mūziku pārtaisīja un lika virsū latviešu tekstus. Viņš izdomāja dažādas nominācijas un dāvināja savas kasetes cilvēkiem kā pateicību par ierašanos.

Ļoti populārs bija televīzijas raidījums *Varavīksne*, kurā reizēm rādīja klipus ar ārzemju slavenībām. Raidījums notika reizi nedēļā, un to vadīja Aldis Ermanbriks – pirmais populārais mūzikas žurnālists Latvijā. Ermanbriks leģendāro TV mūzikas raidījumu vadīja no 1971. līdz 1989. gadam. Raidījums bija tik iemīļots, jo programmas beigās varēja redzēt dažus Rietumos tapušus videoklipus, piemēram, ar Maiklu Džeksonu vai *Modern Talking*.

Varavīksni atceras arī Inga: “Ļoti gaidījām *Varavīksni*. Kad rādīja *Modern Talking* (par vienu no veiksmīgākajiem dēvētais vācu popmūzikas duets), visi pieplakām pie ekrāna.

Pārsvarā meitenēm patika tas (dziedātājs) ar tumšajiem matiem (Tomass Andersss), bet dažai (un es vēl brīnījos) patika gaišmatīnais (Dīters Bolens). Viņš bija tāds vīrišķīgāks, bet

Andersss sievišķīgāks – smuku ģimīti, gariem matiem. Pēc kāda laika, kad trakums no *Modern Talking* bija pierimis, ļoti iepatikās *Boney M*. Tā bija vokālā grupa, kas specializējās disko un fankmūzikā. Sapirku kasetes, jo tēvam bija lenšu magnetofons. Mēs gājām ar draudzeni pa ielām un klausījāmies, un tad jau tā bija sensācija – iet ar magnetofonu. Tagad nevienu vairs ar to nepārsteigsi. Un, ja ar maģīti autobusā, visi palika lustīgi!”

Ritma Rungule piekrit, ka kādreiz mūzika bija ļoti svarīga un tā vienoja cilvēkus gan diskotēkās, gan arī ārpus deju grīdām. Viņa stāsta, ka toreiz cilvēkiem vajadzēja publisku vienotību: “Tajā laikā cilvēki vairāk gribēja būt kopā ar citiem, lai dalītos savā brīvībā, savās iespējās. Šodien cilvēki vairāk grib būt ģimenes un draugu lokā, kļuvuši individuālāki, vairāk domā par sevi. Mazāk ir kopīgu pasākumu. Arī tehnoloģijas daudz ko ir mainījušas. Tagad katram ir austiņas un klausās tādu mūziku, kādu vēlas. 90. gados mūzika bija kopēja, to varēja baudīt, esot kopā ar citiem.

AI, PUIŠI, PUIŠI, – KO TE VAZĀJAS!

Mukšana no puisiem, slēpšanās un stundām ilga runāšana pa telefonu ar svešiniekiem bija tikai daļa no atgadījumiem, kas piemēklēja karstasinīgās naktsdzīves baudītājas.

Gunita atminas vairākus bēgšanas gadījumus, kad kāds puisis pieteicās pavadīt mājās, bet viņš isti nepatika. “Mēs viņus vedām pavisam uz citām mājām. Tupējām un gaidījām, kamēr aizies prom, lai neredz, kurā dzīvoklī iedegas gaisma.” Ne vienmēr gan šis ģeniālais plāns izdevās: “Iemukām mājās, un viss baigi labi! Esam droši un laimīgi tikušas, bet tēvs no miega ir pamodies. Un puisi jau redz, kurā dzīvoklī iespid gaisma, – viņi sāka daudzīt pie durvīm, un tēvs pusmidzis izlien pie viņiem un nesaprot, kas tie tagad ir, ko viņiem vajag.” Bijis dusmīgs un teicis: “Ko te vazājas un ko te velkas?” Pazuduši visi kā rīta rasa.

Agrāk bija iespēja visus kontaktus sameklēt telefonu grāmatā, tādēļ zvanīja pilnīgi sveši puisi un aicināja satikties. Tā bija gluži kā vecmodīgā *Tinder* versija, un nekad nevarēja zināt – pretī nāks skaistulis vai briesmonis. Gunita stāsta: “Sāka zvanīt kaut kādi čaļi, un tad mēs tik ilgi runājāmies, kamēr sarunājām, ka brauksim uz balli. Ir taču beidzot jāierauga sejā, kā izskatās tie zvanītāji! Tad, kad ieraudzīju, vairs nebiju laimīga. Bija jāmūk un jādejo ar citiem.”

DROŠĪBA, DŽĪVOJOT BRUTĀLĀ LAIKĀ

Par savu drošību meitenes domāja arī toreiz. Daudzām bija tādi gredzeni, kuros iestrādāta žilete. Un, ja ar tādu iesita pa seju, tad sitiena saņēmējam vajadzēja reķināties ar sāpju asarām. Puiši savukārt nēsāja stekus.

Bija arī gadījumi, kad jestrā naktsdzīve un ballītes nebeidzās jauki. Gunita atminas, ka 90. gadu sākumā bija puisi *blicītes*, kas braukāja un ķerstīja meitenes. “Bija izvarošanas gadījumi, tikai neviens par tiem skaļi nerunāja. Tajā laikā to noklusēja.”

Šie gadi, nenoliedzami, bija arī bandu laiks, un Gunita zina teikt, ka esot bijuši gadījumi, kad dzīvoklī atrada nošautus pušus. “Arī šoferi tālbraucēji, kuri bieži brauca naktis,

izvēlējās aizsardzību. Es domāju, ka katram bija kāds ierocis. Vai nu asaru gāzes baloniņi vai arī isti ieroči. Tie bija nelegāli, protams." Cilvēki, lai sevi pasargātu, bandām maksāja arī par tā saucamo *jumtu*. "Jumts nozīmē, ka banda tevi aizsargās un neaiztiks, bet tev par to ir jāmaksā." Arī Ritma Rungule atzīst, ka tas bija diezgan brutāls laiks. Bija jābaidās, ka kaut kas varētu notikt.

BAISI UN ŠAUSMINOŠI ATGADĪJUMI

Arī pašām jaunietēm tajā laikā gadījušās dažas kutelīgas situācijas, kuras viņas atceras vēl šodien.

Inese atminas, ka virieši vakara stundās piedāvāja kaut kur aizvest. "Tajā laikā, ja redzēja, ka iet kāds bariņš, mašīnas piestāja un piedāvāja aizvest. Tas gan bija ļoti nedroši." Bija arī virieši ar seksuālām novirzēm, kas gaidīja meičas Rīgas tuneļos. Stāvēja pie tuneļiem un taisīja vaļā mētelīšus. Vienmēr bija jābūt piesardzīgai, nevarēja justies droši."

Gunita atceras situāciju, kad trīs draudzeņu kompānijā bija aizbraukušas uz balli, kurā nebija neviena pazīstamā, bet autobuss nāca tikai pēc vairākām stundām. Bija nakts. "Kad esi ie braucis tādā miestīnā, tad jau redz, ka tu esi sveša, *jauna miesa*. Vietējie *čali* tur domā, ka vieglas uzvedības meitenes atbraukušas. Piesolījās, ka ar *močiem* mūs aizvedīs mājās." Tie, protams, bija meli, un viņi aizveda meitenes katru uz savu pusi, katru uz citu māju. Viņi teica: "*Davai, tagad gērbies nost un netēlo!*" Man laikam vistrakākais no puisiem bija ticis, cik sapratu. Teica: "Vari bļaut, cik tu gribi, neviens tevi tāpat nedzirdēs." Teicu, ka man vajag uz tualeti, bet viņš stāvēja pie tās tualetes, sargāja, lai neaizbēgu. Kur tad es varēju aizbēgt? Vispār nesapratu, kur esmu aizvesta." Beigās tomēr esot veiksmīgi tikusi prom.

Arī Ingai prātā ir daži nepatīkami un spilgti pieredzes stāsti. "Ar draudzeni Kristīni gribējām aiziet uz kādu klubu. Ļoti populāra bija *Kabata* Vecrīgā. Tur viens *čalis* ar mums sāka neuzbāzīgi runāties un aicināt pie sevis. Viņš runāja ļoti nepiespiesti: "Gribat nākat, gribat nenākat. Būs ko iedzert, pasēdēsim, parunāsim." Un mums neradās aizdomas. Aizgājām. Viņš atver durvis, mēs ieejam iekšā. Durvis aizslēdz. Tur sēž kādi trīs *čali*. Un *vsjo*, tā arī pateica – "izvarosim un nositisim". Teica, ka narkotikas mums nebūs

žel dot. Man tajā brīdī visa dzīve gar acīm noskrēja kā lentē. Kristīne sāka raudāt, un viņai iesita plauku, lai tur ciet muti. Viņa aizgāja uz vannasistabu un pēc tam teica, ka vannā esot bijuši sieviešu mati. Viņi dzīvokli meklēja šprīces un atjēdzās, ka nav etiķa. Toreiz mēs nesapratām, kāpēc viņiem vajadzēja etiķi. (Izrādās, kādreiz uzskatīja, ka etiķis palīdz no organisma izvadīt narkotiskās vielas.) Viņi atslēdza durvis un gāja zvanīties pie kaimiņiem, bet aizmirsa tās pievaktēt. Skatos, ka Kristīne jau iziet un skrien prom, bet man dažas sekundes bija nedrošība. Domāju – ārprāts, kā es tagad bēgšu? Viņi mani noķers un nositis turpat uz kāpnēm. Šaubījos, varbūt tomēr nebēgt. Bet tad atjēdzos un skrēju. Ne par velti sapņos, kad no kaut kā bēdz, nevari paskriet. Īstajā dzīvē, ja ir bail, arī nevar – kājas ļenganas, gluži kā sapītas. Domājām zvanīt policijai, bet no uztraukuma aizmirsām, kurā dzīvoklī viņi bija. Tad mums pietika, ne uz kādu balli vairs negājām, aizgājām mājās."

Inga atceras vēl kādu gadījumu, ka ar to pašu draudzeni Kristīni bija atnākušas no ballītes un gribēja ēst. Nekā nav bijis, tāpēc gāja pa Matisa ielu uz nakts veikalu pakaļ. "Ārā bija ļoti slidens, laternas kaut kur deg, kaut kur nedeg. Nākot no nakts veikala, skatāmies, ka pa gabalu kāds skrien. Likās, normāls čalis – skrien slidinoties un plīv mētelis. Domājām – o, jautrs, varbūt pastāvēsim, parunāsimies. Izrādījās – briesmīgs, nesmuks, diezgan pavecs. Viņš izvelk milzīgu dunci, ar kādu kauj cūkas. Sāka stāstīt, ka mājās viņam ir pieci bērni, nav ko ēst, nav naudas. Lai mēs atdodam to maisiņu, kurā bija makaroni un vēl kaut kas. Liekas, mūs izglāba Kristīnes draudzīgā saruna, jo es sāku raudāt, man trīcēja balss. Bet viņai

bija pareizā stratēģija. Viņa saņēmas un teica kaut ko apmēram tādu: "Bļāviens, šitiek *foršs* tev duramais? Man *fāčam* ar šitāds pats ir. Tu arī cūkas kauj? *Malaģec!* Šitādu man ar vajag!" Aptaustīja vēl. Sāka stāstīt, ka mums jau tikai makaroni, ko tad viņš darīs ar tiem makaroniem. Viņš apmulsā un sāka teikt, ka lai jau mums paliek. Pa pretējo pusi nāca divas kundzītes, un Kristīne pateica: "Šitām *točna* baigi daudz *ģengas* būs." Viņš kaut ko pasmejās un aizplivinājās uz parku. Var jau būt, ka viņš tur kādu arī sadūra."

TOREIZ UN TAGAD

Pēc Ineses domām, cilvēki toreiz vienkārši paši bija aktīvāki. "Tajā laikā vairāk bija cilvēku, kuri apmeklēja pasākumus. Citīgi gatavojās jau kādu laiciņu iepriekš, vienmēr gāja ar labu noskaņojumu." Šobrīd viņa ir novērojusi, ka cilvēki mazāk apmeklē pasākumus, vairāk uzturas mājās pie interneta. Agrāk mājās bija tikai televizors, radio, kāds magnetofons, kur paklausīties mūzikai. Ja gribēja kaut ko vairāk, tad bija jāiet ārpus mājās.

Socioloģe Ritma Rungule skaidro, ka cilvēki tiešām bija draudzīgāki un atvērtāki, jo tas bija lielu cerību laiks. Viens no lozungiem bija šāds: “Kaut pastalās, bet brīvi!” Cilvēki bija ar mieru paciest sadzīves grūtības, samierināties, ka ir maz naudas, – tas viss lielāku mērķu vārdā. Šodienas situācijā cilvēki visu salīdzina ar citām valstīm, jo daudz ceļo un daudz redz. Un viņi ir vairāk vilušies un neapmierinātāki.

“Neviens jau nedomā: “Cik daudz es pats esmu vainīgs savās nelaimēs?” Salīdzina un domā: “Jā, citur dzīvo labāk, pie mums nav tik labi.” Mums ir tāds īgnums, tāda neapmierinātība ar visu. Un šodien tā ir lielāka, nekā tas bija tajā laikā, kaut gan dzīves līmenis tagad ir daudz augstāks.”

Bet Valda Kļava isti nepiekrīt: “Astoņdesmitajos uz ielas, veikalā, sabiedriskajā transportā cilvēki noteikti nebija komunikablaķi, tieši otrādi – publiskās saskarsmes ierāžas nepieļāva uzsmaidīt, kaut ko lieku pajautāt pārdevējam, ierēdnim, ārstam vai autobusa šoferim. Cilvēki drīzāk bija “personalizēta funkcija”, kas tur muti un dara oficiāli paredzēto. Devīņdesmitajos notika orientācija uz publiskās telpas humanizēšanu, taču pagrieziena notika ļoti lēni, tas tikai aizsākās un zināmā mērā vēl nav pienācīgi rezultējies.”

KĀ IZPAUDĀS CENZŪRA?

Gunita atceras, ka arī neatļauto mūziku varēja iegādāties. To pārdeva komersanti. Piemēram, tos pašus *Čikāgas piecišus* vai ārzemju latviešus, kurus tik pa kaktiem varēja dzirdēt. 1989. gadā Dziesmu svētkos nebija atļauts dziedāt pēdējo pantiņu: *Nevis slinkojot un pūstot tauta zied un tauta zēl*, taču visi to zināja un tāpat dziedāja. Gunita atzīst, ka valdība jau neko viņiem nevarēja izdarīt, jo pūlis un masa bija liela, lai arī viņiem rādīja: “Stop, beidzami!”

“Daudzi nemaz nezināja par aizliegtajiem pantiņiem vai dziesmām. Zināja tikai tad, ja tuvinieki bija pateikuši, ka īstenībā kādai dziesmai ir vēl viens pants. “Ballēs neviens tā baigi to neizkontrolēja.” Inese stāsta, ka tajā laikā visi apzinājās cenzūru, bet sabiedriskās vietās klusēja.

Inga atceras, ka jaunieši apzinājās, ka latviešus apspiež padomju vara: “Sākās diezgan nosacīts naid pret krieviem. Rīgas rajona kultūras namā savācās ap 500 cilvēku, un krievi tur nedrīkstēja nākt. Kad beidzās diskotēka, tas viss bars gāja

pāri Juglas tiltam un, ja manija, ka nāk krievs, uzsāka kautiņu. Mēdza jautāt: “Kā tu runā? Esi latvietis? Krievs?” Ja nu kāds nabaga krievs mēģināja bez akcenta pateikt latviski, tad tas “izdzīvoja”. Jaunieši bija ļoti noskaņoti par Latviju. Klubos bija nošķirts, kur ballējas krievi un kur latvieši. Krievi ja parādījās... Lai Dievs viņiem stāv klāt tad...”

Ļoti stilīgi bija plastmasas auskari, klipši, rokassprādzes, krelles. Uz katra pirksta vilka plastmasas gredzentiņus visās krāsās. Junieši pievērsa uzmanību, kas katram mugurā, – ja kādam bija džinsenes, skaitījās supervariants.

Valda Kļava piekrīt, ka tāda tendence bija, un toreiz to vēl esot pastiprinājusi absolūta kopīgas valodas un kopīgu interešu neesamība. “Noslēgšanos katram savā vidē vienā pusē veicināja padomju varas atbalstītā un kultivētā uzvarētāju un okupantu stāja un morāle, otrā pusē – klusējoša norobežošanās no šīs sistēmas un tās nesējiem, paslēpšanās savā vērtību telpā.”

Ritma Rungule savukārt min, ka neapmierinātība bija slēpta un tika sevī turēta. Un reizēm tā izpaudās sadzīviskās situācijās, piemēram, par to, ka nemāk latviski, arī par Krievijas kundzības laiku. “Tas nebija naid, tā bija savstarpēja nepatika, kas reizēm uzvirtoja. Es neraksturotu to kā masveida parādību.”

PAŠI RADOŠI

Gunita atceras, ka *Aliansei* visas biļetes bija zīmētas. Un nevis vienkārši uzzīmētas, bet perfekti. Uzkāra kaklā kā ieejas biļeti. Arī vīra grupai *Labrit* bijis savs rokraksts – abi dalībnieki bija galdnieki un taisīja koka biļetes vai balviņas. “Tas deva tiem, kas atbalsta un nāk uz *disenēm*.”

Diskotēkas bija ieņēmumu avots, lai varētu nopirkt visu nepieciešamo aparāturu. “Disko bumbas mēs paši taisījām. Sītām spoguļi un līmējām spoguļbumbu. Lai aparātūra neizskatītos nesmuki, to aizslēpa aiz liela dēļa, un tad es virsū zīmēju savus ķīņķēziņus – spalvainos smaidiņus,” stāsta Gunita. Tie

bija arī uz biļetēm kā logo. Visām grupām bijis savs vizuālais stiliņš. Inese atzinīgi vērtēja biļetes, tās vienmēr esot bijušas interesantas un tematiskas. “Biļetes toreiz bija papīra formā. Tajā laikā nedeva aproci un nespieda zīmodziņu. Bija papīra biļetes, kuras vajadzēja saglabāt, lai pierādītu, ka esi to iegādājies.”

“KO TU, VAŅA, KRIČĪ?”

Tam laikam bija raksturīgas dažādas smieklīgas un jauniešiem zināmas frāzes un vārdi, kā ar humoru raksturot citus. Inga atceras dažus no tiem. “Glitos vīriešus sauca par *brekšiem* “oi, ku’ baigais *breksis* nāk”. Ja kāds ne ar ko īpaši neizcēlās, to sauca par *banzai*. Tos nedomātos un nesmukos sauca par *pāķiem*. Izplatīts teiciens bija “ko tu, Vaņa, kričī?” (saistīts ar smirdoņu). Meitenes sauca par *džusēm*. Ļoti dīvaini (un man šausmīgi riebas), bet, ja *čāļiem* kaut kas kādā nepatika, viņi to cilvēku sauca par *anālo*. Tad vēl visiem zināms jociņš bija pateikt: “Kur tu tik ilgi biji, ka tik ātri atrāci?”

Tajā pašā laikā par 80. gadu beigām un 90. gadu sākumu Ritma Rungule saka: “Žēl, ka tas laiks ir pagājis. Atceros to brīnišķīgo sajūtu, un to nevar izstāstīt.”

Ceram, ka, ļaujot vaļu šiem dažādajiem pieredzes un atmiņu stāstiem, sniedzām iespēju mazliet sajukt tā laika jauniešu naktsdzīvi. ?

A photograph of a woman and a young child standing next to a large, thick tree trunk in a grassy field. The woman is wearing a dark jacket over a light-colored top. The child is wearing a colorful jacket with red, blue, and yellow sections. The background shows a bright, hazy landscape with green grass and trees.

mana MAMMA

Autors: vēlējās palikt anonīms, studentu medijs *Skaļāk*

Mūsu mājās ir atvilktnes, kurās glabājas viss – sākot no veciem “Maxima” čekiem un beidzot ar dzimšanas apliecībām, dokumentiem un pogām. Kad biju maza, tā bija aizliegta atvilktnes. Agrāk tai bija pat slēdzene. Tagad atslēga ir nolauzta. Man vairs nav bail, kārtīgi esmu izskatījusi tās saturu.

Vienā no
fotogrāfijām viņa
smejas, vaigi ir sārti,
un rokās viņai ir
stikla glāze.

Man gribas mainīt scenāriju, gribas mainīt filmas beigas, gribas uzkliegt viņai un brīdināt – mammu, nu, lūdzu, lūdzu, nekad nesāc dzert! Bet viņa jau mani nedzird.

Vienā no fotogrāfijām viņa smejas, vaigi ir sārti, un viņai rokās ir stikla glāze. Viņa izskatās laimīga. Laimīgi iereibusi. Kopš atceros mammu, atceros arī, ka viņa ir dzērusi.

Viņa nekad nezināja, ko dāvināt Ziemassvētkos vai dzimšanas dienās. Kad ar māsām bijām mazas un mums patika spēlēties, mamma dāvināja no humpalām sagrābtas lelles, kas mums īsti nepatika. Toreiz man bija želē mammas, jo likās – viņa to dāvina, jo nav naudiņas. Bet nauda nebija problēma, viņa vienkārši nezināja, ko dāvināt, jo mūs nepazīna. Tad dāvanas aizstāja saujā iespiestas naudas banknotes. Kaut mamma saprastu, ka es labprātāk saņemtu viņas pirktu lelli ar izspūrušiem matiem.

Vēl atvilktnē ir fotogrāfija ar mammu un vecomāti. Viņām ir līdzīgs smaids un tās pašas acis. Mamma uzauga sliktā ģimenē un, būdama maza, nosolījās nebūt tāda pati kā viņas vecāki. Kad mammas mājās notika briesmīgi strīdi un kautiņi, viņa staigāja pa piemājas kapiem un sarunājās ar kokiem. Tā mamma teica, kad biju mazāka. Parasti mammas atmiņas plūda virtuvē. Es sēdēju uz ķebliša pie plīts, mizoju kartupeļus. Un mamma stāstīja.

Reizēm viņa klida pa mežiem pamatīgā salā un vēlējās, kaut viņas dzīve būtu citāda. Kaut viņai būtu siltas vakariņas vai māte, kas lasa pasakas un māca rēķināt. Viņas tēvs dusmu uzplūdus mēdza dedzināt drēbes. Reiz viņš sadedzināja mammas mīļāko mēteli. Manai mammai nācās agri pieaugt – viņai bija jāauklē mazā māsa, citādi bērns būtu nomiris.

Jārūpējas par govīm, trušiem un jāpabaro suņi. Visgrūtākie bija uztraukumi par tēvu, kurš dusmās paķēra duncus, līdz šausmām pārbiedējot.

Viņas tēvs
dusmu uzplūdus
mēdza dedzināt
drēbes.

Šajā atvilktnē
mētājas visa
manas mammas
materiālā pasaule. Viņai
nepieder daudz. Parasti

mammām ir drēbju skapis, smaržas, mīļākie zābaki vai auskari, grāmatas vai kartītes. Kas tāds, ko mammas lolo, baidās saplēst vai pazaudēt. Manai mammai nekā tāda nav. Kādreiz man likās, ka mammai ir mīļi zīmējumi no skolas, ko mēdzu viņai dāvināt. Šķita, varbūt viņa tos krāj un noglabā aizliegtajā atvilktnē. Tur manu zīmējumu nav. Tur nav arī manu skolas liecību vai diplomu. Toties tur ir vecas fotogrāfijas. Ar mammu.

Viņa viegli smaids, skatās tieši kameras objektīvā. Brūnās acis zibspuldzē mirdz. Mati sakārtoti pārāk lielā copē. Viņa man atgādina kādu ārzemju aktrisi. Fotogrāfiju ir daudz – vienā viņa pārāk nopietnu seju skatās tālumā, stāv kaut kur Rīgā pie Daugavas un skatās ūdenī, citā dejo pļavā. Mammai tur nevarētu būt vairāk par trīsdesmit gadiem. Liekas – viņai ir tik daudz cerību un sapņu, un iespēju! Viņa varētu paveikt tik daudz ko. Viņa varētu, piemēram, aizbēgt.

Skatos uz fotogrāfijām, un tas ir kā skatīties filmu. Es zinu, kā šī filma beigsies, bet jaunā, smaidošā sieviete fotogrāfijās to pat nenojauš.

Tādos brīžos
mamma patiešām ir
mamma, nevis rēgs,
kuram dzīvības krāsas
atņēmis alkohols.

Es zinu, ka mana
mamma
nekad nav
gribējusi būt
tāda. Es
zinu, ka
viņa bija
tikai
salauzts
bērns. Lai arī
viņa līdz
kaulam labi zināja,
cik briesmīgi ir tā
uzaugt, pieaugot mamma
atkārtoja gandrīz ikvienu savu vecāku kļūdu.

Skatos uz mammu un liekas, ka skatos uz ēnu.
Viņa ir, viņa fiziski eksistē, bet...
Savas dienas mamma pavada, gulot gultā un
skatoties televizoru. Viņa smejas par krievu
seriāliem, tad aizmieg. Mammai vairs nekas
nepatik. Kādreiz viņa zīmēja. Aizliegtajā
atvilktnē zem papīru kaudzēm atradu dažus

viņas zīmējumus. Nebiju redzējusi viņas roku
darbu gadiem ilgi un biju aizmirsusi, cik jauki
viņa mēdza izmantot krāsas. Viņa bija ļoti
mierīga, kad zīmēja. Man patika sēdēt
mammai blakus un tikai skatīties.

Ieraudzīju fotogrāfiju, kurā mēs abas stāvam
lauka vidū zem liela koka. Mammai patika
pastaigāties ar mani un stāstīt jokus. Tas bija
šausmīgi sen, un man ļoti pietrūkst tās
mammās, ko kādreiz pazinu. Varbūt mans
prāts mēģina pieķerties atmiņām par
pastaigām un zīmējumiem, lai nedomātu par
skumjo. Bet es atceros smaržu. Mammai
patika petūnijas. Pagalms bija krāsains un
smaržīgs. Tagad tas izskatās miris pat vasarās.

Tomēr viss nav tik drūms. Man ļoti patik, kad
mamma vakaros gatavo. To viņa dara
joprojām. Reizēm viņa ieslēdz radio, skan
pasaka vai latviešu dziesmas. Ja skanēs
Raimonds Pauls, viņa dziedās līdz. Mammai ir
jauka balss, un, viņai dziedot, es pat varētu

iztēloties, ka viņa ir tā pati sieviete, kas dejo
pļavā. Istabās smaržo mammas gatavotais
ēdiens. Tas ir iss mirklis, kurā es mūsu mājā
jūtos kā mājās. Tādos brīžos mamma patiešām
ir mamma, nevis rēgs, kuram dzīvības krāsas
atņēmis alkohols.

Man patik iedomāties, ka mamma nekad,
nekad vairs nepieskarsies lētajam šņabim,
nekad vairs nekliegs, nekad vairs neuzbruks
tētim, nekad vairs nenolādēs pasauli un mani.

Mamma nekad nespēja aizbēgt no savas
bērnības. Viņa to vilka sev līdz pat tad, kad
pieauga. Varbūt, ja scenāriju varētu mainīt, es
viņu filmas beigās izglābtu, un viņa kļūtu par
aktrisi vai mākslinieci. Par cilvēku, kurš tomēr
izraujas no indes saldās garšas.

Bet es neesmu scenārists, un vienīgais, ko
dārišu, – glīti sakārtošu fotogrāfijas,
dokumentus un pogas. Tad es aizvērsu
aizliegto atvilktni. ?

IEJŪTIES

operatora,
producenta, ziņu diktora
vai sociālo mediju redaktora lomā,
darbojoties RSU studentu medijā "Skaļāk!"

STUDĒ

Multimediju
komunikāciju

JAUNĀKĀS PAAUDZES

video un
fototehnika, montāžas un attēlu apstrādes
programmas un fotostudijas

Docētāji ir atzīti JOMAS EKSPERTI un
sabiedrības viedokļu līderi

STUDIJAS APVIENOTAS

ar praksi vadošajos nozares uzņēmumos

ERASMUS+ un NordPlus
APMAINĀS PROGRAMMAS

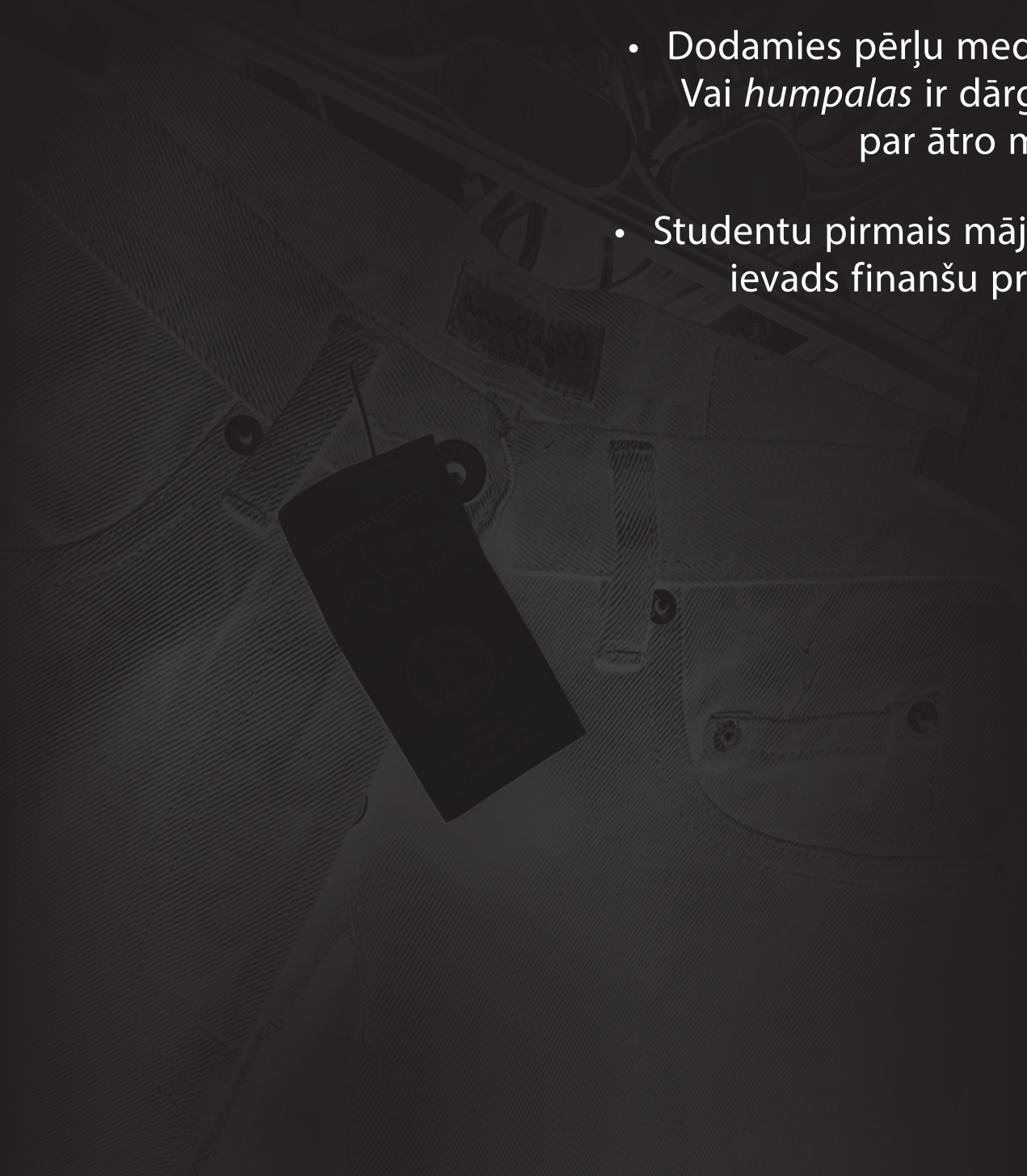

Vairāk par studiju programmu
MEKLĒ:

praktiskās dzīves pētījumi

- Dodamies pārļu medībās!
Vai *humpalas* ir dārgākas
par ātro modi?
- Studentu pirmais mājoklis:
ievads finanšu pratībā

Dodamies pērļu medībās!

Vai **HUMPALAS** ir dārgākas par **ĀTRO MODI?**

Autores: Šarlote Ivanova, Agnija Reiniece

Pēdējos gados ir pieaugusi interese par lietotajiem apģērbiem jeb tautā sauktajām *humpalām*. Agrāk iepirkties *humpalu* veikalos bija pat mazliet apkaunojoši. Tie asociējās ar ierobežotiem līdzekļiem, sliktu gaumi, nespēju iegādāties ko *trendīgu* jaunu preču veikalos. Kad skolas gados pēc stundām gājām uz vietējiem lietoto apģērbu veikaliem, kārtīgi izgrozījām galvas, skatoties, vai tuvumā nav kāds pazīstamais, lai izvairītos no gandrīz vai pazemojuma, ko radija apziņa, ka gatavojamies pirkt lietotas preces. Bet tagad?

LIETOTO APĢĒRBU VEIKALU UZPLAUKUMS

Tagad ir citādi – lietoto apģērbu veikalus apmeklēt kļuvis stilīgi, tie ir pieprasīti. Šie veikali kļuvuši par simbolu labam, autentiskam stilam un gaumei. Cilvēki, īpaši jaunieši, sociālajos medijos (visbiežāk *TikTok* un *YouTube*) dalās ar saviem atradumiem jeb *pērļēm*, tādējādi iedrošinot arī citus doties lietoto apģērbu medībās jeb *pērļu* meklēšanā. Īpaši pieprasītas ir vintāžas drēbes, proti, tādas, kas saglabājušās vēl no vecmāmiņu laikiem. Bieži tiek uzskaitīti ieguvumi no iepirkšanās tā sauktajos *humpalu* veikalos, kuros iegādātais apģērbs esot lētāks un kvalitatīvāks, turklāt lietota apģērba nēsāšana palīdz videi, jo tiek iegādāts kaut kas jau lietots, reiz jau sarazots, nevis tāds, kas jāsarāž no jauna.

ĀTRĀS MODES PROBLĒMA

Laikrakstā *The New York Times* rakstīts, ka ātrās modes veikalos iegādājamiem tērpiem vairāk nekā 60 procenti auduma šķiedru ir sintētiskas, t. i., iegūtas no fosilajām izejvielām, un šāds apģērbs nesadalīsies, nonākot atkritumu poligonā (apmēram 85 procenti tekstila atkritumu Amerikas Savienotajās Valstīs nonāk poligonos vai tiek sadedzināti). Ātrā mode tieši tāpēc ir tik populāra, ka izstrādājumi ir lēti. Un tās alternatīva šķietami ir lietotie apģērbi. Tādēļ lietotie apģērbi kļuvuši pieprasītāki, un to cenas visai strauji aug. Reizēm sāk likties, ka apģērbs *humpalās* maksā tikpat, cik ātrās modes veikalos. Vai tā tiešām ir?

SALĪDZINĀM HUMPALAS AR ĀTRĀS MODES MILŽIEM

Lai noskaidrotu, vai *humpalas* tiešām ir lētākas ātrās modes preču veikalu alternatīvas, veicām salīdzinājumu. Apmeklējām četrus lietoto apģērbu veikalus: *Vintage Humana*, *Humana*, *Econom City* un *Fashion hand*, kā arī ātrās modes veikalu ķēžu milžus: *H&M* un *NewYorker*. Tā kā liela daļa cilvēku labprāt iepērkas internetā, apskatījām arī interneta veikalu *Shein*, kas ir viens no populārākajiem ātrās modes tiešsaistes veikaliem, un Latvijas lietoto pērļu interneta tirgotavu *Andele Mandeļe*.

Izvirzījām uzdevumu atrast ziemas apģērba komplektu – melnu mēteli, ziemas puszābakus, zaļu, biezu džemperu, melnas džinsa bikses, cepuri, šalli, jostu un vidēja

izmēra rokassomiņu. Pievērsām uzmanību kvalitātei – audumam un defektiem. Piemēram, vai džemperis ir no poliestera vai vilnas? Un vai ir manāmi trūkumi – pūkas, caurumi, atiruši diegi vai traipi? Ķārotās preces nebija grūti atrast, un, kad bijām izvēlējušās, sākām izpētīt. *Vintage Humana* komplekts izmaksātu 125 eiro. Visdārgākais bija mēteli – 35 eiro, bet birkā norādīts, ka tas šūts no 100 % vilnas auduma. Ja gribētu nopirkt vilnas auduma mēteli jauno preču veikalā, tas maksātu kaudzi naudas, piemēram, internetveikalā *About You* vilnas mēteļa *Marella* cena bija 699 eiro. Mēteļiem, kas internetveikalā maksā no 200 līdz 400 eiro, auduma sastāvā bija vismaz 20 % poliamīda piejaukuma, tāpēc tie bija mazliet lētāki. Vilna ir tik dārga, jo vilnas izstrādājumi lēnāk novalkājas, arī mazāk burzās, labi notur siltumu un kalpo gadiem ilgi.

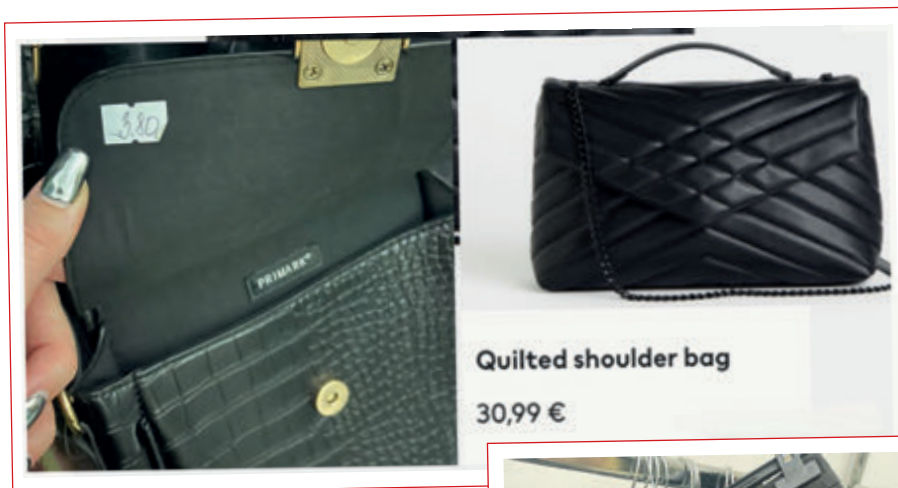
Apavu meklējumos saskārāmies ar mazāku cenu atšķirību. *Humana* zābaku vērtība – 23 eiro, kas ļoti neatšķiras no ātrās modes veikaliem, piemēram, *NewYorker* var nopirkt zābakus par 34,99. *Humpalās* bija firmas *Panama Jack* zābaki. Jā, novalkāšanas pazīmes bija manāmas, bet ne izteiktas. Zābaki – no ādas, ar siltinājumu un pēc skata izturīgi. Mēģinājām atrast tādu pašu modeli oficiālajā *Panama Jack* internetveikalā, bet tieši tādu neatradām, jo to vairs neražo. Līdzīgs modelis maksāja 199 eiro. Lietotie – krietni lētāki.

Estere Rudzīte (19 gadi) stāsta, ka *humpalās* drēbes kļūst dārgākas. “Aizej kaut vai uz visprastākajām *humpalām*, un kleita maksā 20 eiro, lai gan jaunā veikalā ar atlaidēm vari nopirkt skaistāku un lētāku. Ja *humpalās* apģērbu var nopirkt lēti, uzmanību kvalitātei nepievērsu, savukārt, ja prece ir dārga, tad gan tas ir svarīgi. Apģērba auduma sastāvs man

nav svarīgs. Galvenais, lai nav nolietošanās pazīmju. Eju uz *humpalām*, jo ceru tur atrast kaut ko skaistu un lētu, bet tas gadās ļoti reti. Tur var atrast daudz drēbju, piemēram, tematiskiem pasākumiem. Ja *humpalās* nopērku kaut ko ļoti lētu, tad liekas, ka tai precei vairs nav vērtības. Es tāpat vilkšu, bet reizēm, piemēram, *Humana* var nopirkt drēbes par 50 centiem, un tad daudz sapērkos, jo domāju, ka kādreiz uzvilksu. Bet beigās tās drēbes pūst skapī, līdz izmetu.” Un šī ir vēl viena problēma. Šķietami izvele par labu lietotam apģērbam palīdz saudzēt vidi, jo tas tiek izmantots vismaz otrreiz, bet, redz, otra galējība – reizēm tik lēts, ka liekas nevērtīgs. Tā apģērbs nonāk poligonā...

Zane Pivare (21 gads) savukārt piebilst, ka lietoto apģērbu veikalos iepērkas tikai tad, kad vajag kaut ko konkrētu, piemēram, svārkus vai bikses. “Pievērsu uzmanību tam, vai cena atbilst kvalitātei, jo šobrīd lietoto apģērbu veikali ir palikuši krietni dārgāki, un, šķiet, ka par to cenu var nopirkt jaunu apģērbu, kad ir atlaides.”

DĀRGĀK, BET KVALITATĪVĀK?

Rokassomiņas *humpalās* mēdz būt dārgākas. Būtiski atšķiras to materiāls – lietotās somiņas ir no īstas ādas, bet somas, piemēram, *H&M*, ir no poliestera. Un sintētiskais materiāls dabā nesadalās. Turklāt pirkt lietotu ādas somiņu ir labāk, jo tādējādi netiek nogalināti jauni dzīvnieki, lai apmierinātu patērētāju vēlmēs. Iepērkoties der atcerēties, ka poliesters ir gaisa necaurlaidīgs un bioloģiski nenoārdās. Tas ir izgatavots no neatjaunojamiem resursiem. Mūsdienās to bieži izmanto apģērba ražošanā, jo šis materiāls ir daudz lētāks nekā dabīgās izejvielas (vilna, zīds, lins u. c.). Poliesters labi saglabā izstrādājuma formu, šādu apģērba ir viegli mazgāt, un tas neprasa īpašu kopšanu – ir noturīgs pret traipiem. Ja pievērs uzmanību apģērba materiālam, var konstatēt, ka gandrīz katrā ātrās modes veikalā būs drēbes, kuru birkā kā materiāls norādīts 100 % poliesters, neilons vai viskoze. Arī *Econom City* vai *Fashion hand* atrastie džemperi bija patīkami lēti un bez uzkrītošiem defektiem, bet sastāvēja tikai un vienīgi poliesters.

KĀPĒC TAS IR SVARĪGI?

Žurnālā *Skipping Stones* rakstīts, ka tieksme pēc jaunākajām tendencēm liek ātrās modes preču patērētājiem izmest šos apģērbus jau pēc pāris valkāšanas reizēm. Tāpēc modes industrija ir atbildīga par lielu daļu no 2,1 miljardiem kilogramu apģērba, kas katru gadu nonāk poligonos. Ir neliela skepse par to, vai cilvēki tiešām tik ātri izmet drēbes, kas nopirkas ātrās modes veikalos. Tāpēc cilvēkiem, kas šādos veikalos iepērkas, jautājām par viņu viedokli.

Justīne Nākuma (20 gadi) “Ātrās modes veikalos iepērkos aptuveni vienu reizi mēnesī, jo tie ir pieejami un lēti. Visbiežāk apmeklēju

tieši *H&M* un *NewYorker*. Es šajos veikalos nopirkto izmantoju vairākas reizes. Neesmu neko nopirkusi vienai reizei. Valkāšanas ilgums ir atkarīgs no paša apģērba. Piemēram, ja tas ir krekls, ko es velku katru dienu, tad pēc diviem gadiem tas jau izskatīsies bēdīgi. Ja tā ir kleita, ko velku retāk, tad tā ir lietojama ilgāk. Vispārīgi kvalitāte šiem apģērbiem nav pati labākā, bet es neesmu izvēlīga. Cenas šajos veikalos pēdējā laikā arī mani neapmierina. Tādos veikalos kā *H&M* vai *Zara* daži apģērbi ir tik dārgi, ka nesaprotu, kāpēc.”

Laura Anna Kīse (22 gadi) “No veikala *Shein* pasūtu lielu paciņu reizi trīs mēnešos. Ļoti reti pati eju uz veikaliem, labāk izvēlos apģērba pasūtīt internetā. Tur ir labas akcijas, ātra piegāde un drēbēm zinu savus izmērus. Kvalitāte nav laba, bet nav arī slikta. Tā ir atbilstoša cenai. Man ir iepirkšanās atkarība. Lielākoties drēbes pērku, lai tās vilktu vairākas reizes. Agrāk pasūtīju daudz drēbju, kuras es beigās nemaz neuzvilku vai uzvilku

vienreiz. No *Shein* sūtītās kurpes ļoti ātri atplīst, bet es tās salīmēju ar superlīmi un turpinu vilkt.”

Tātad nav gluži tā, ka ātrās modes drēbes tiek izmestas vien pēc pāris valkāšanas reizēm, bet taisnība, ka patērētāji joprojām ir visai liels, lai arī cilvēki atzīst, ka kvalitāte un cena varētu būt labāka.

MILŽU APLENKUMĀ

Ātrās modes apģērbi ir ieņēmuši arī *humpalas*. Rokoties cauri drēbju klāstam, uz birkām bieži var redzēt *H&M*, *Shein*, *Zara* un citu visiem labi zināmu ātrās modes milžu logo. Tāpēc jau to sauc par ātro modi – cik ātri tā kļūst *trendīga*, tikpat ātri tā iziet no modes un nokļūst izgāztuvē vai lietoto apģērba veikala stendā.

Agrāk lietoto apģērba veikalos daudz biežāk varēja atrast kvalitātes ekskluzīvo zīmolu drēbes, kas ražotas no kvalitatīviem materiāliem. Šobrīd arī *humpalas* ir pārpludinātas ar ātrās modes poliestera izstrādājumiem, kas padara kvalitatīvu apģērba iegādi daudz grūtāku. Arvien biežāk no plauktiem pazūd dabīgo materiālu izstrādājumi, un tos aizvieto sintētiskie. Tas sagādā lielu vilšanos pieredzējušiem pērļu medniekiem, kuri jau gadiem ir devušies uz *humpalām*, lai iegādātos kvalitatīvu apģērba par zemākām cenām. Ātrās modes ražojumi bieži lietoto preču veikalos tiek atdoti vēl ar visām cenu zīmēm – tieši tik ātra ir šī mode.

KRĪTAS VINTAŽAS VEIKALU PREČU KVALITĀTE

Veicot *humpalu* apģērba cenu izpēti, arī veikalā *Vintage Humana* atrodam cepuri ar *H&M* birku. Šīs galvassegas sastāvs ir pilnībā sintētisks. Lai gan veikals ir zināms ar savu kvalitatīvo vintāžas apģērba, arī tajā ir iefiltrējies ātrās mode. Tā nevajadzētu būt, jo ar vārdiem “vintāžas apģērbs” tiek saprasts, ka šeit atrodas preces, kas precīzi ataino iepriekšējo paaudžu *modes kļedzīgu* un *stila virsotnes*, parasti 30–60 gadu robežās. Skaidri redzams, ka, piemēram, plānās *H&M* džinsa bikses ir vien pāris gadu vecas. Novērojām, ka *Vintage Humana* ļoti bieži atrodamas lētas drēbes no *H&M* vai *Reserved*, un to cena ir salīdzinoši augsta, salīdzinot, piemēram, ar īstas vintāžas drēbēm no vilnas vai lina auduma.

Vintage Humana direktorei Ivetai Voltneri lūdzām komentāru par kritērijiem, pēc kuriem precei tiek noteikta cena, bet viņa atteicās, jo šādu informāciju nevarot izpaust.

Citās *humpalās*, kas nav sevi apzīmējušas kā vintāžas veikalu, ātrās modes apģērbus var atpazīt pēc birkām, un šai kategorijai piederīgs ir gandrīz katrs trešais apģērba gabals. Mūsu novērojuma ietvaros *Humana* veikalā pavisam nejauši izvēlējamies *H&M* zimola bikses. Lietotas tās maksā deviņus eiro, toties par līdzīga stila jaunām būs jāšķiras no 30 eiro. Ja tomēr ļoti gribas ātrās modes ražotāju apģērbu, varbūt labāk ir nogaidīt, līdz tas nokļūst līdz *humpalu* plauktiem?

Sasummējot katra veikala apģērba komplekta cenu, ir redzams, ka lietoto apģērbu veikalos sakomplektēt ziemas garderobi būs izdevīgāk. Veikalā *Econom City* to var izdarīt par 33 eiro. Kopumā lietoto apģērbu veikalos izmaksas ir zemākas nekā ātrās modes veikalos. *Humana Vintage* un *NewYorker* var iepirkties par vienu un to pašu budžetu. Abu veikalu preču kopējā summa atšķiras vien par 20 eiro.

TALĀKPĀRDEVĒJI UN UZSKRŪVĒTAS CENAS – VAI ĒTISKI?

Salīdzinot abus interneta veikalus, ir redzams pretējais, proti, *Andele Mandele* izveidotais apģērbu komplekts ir par 50 eiro dārgāks nekā *Shein*. Tātad, ja vēlaties iepirkties internetā, lētāk būs ātrās modes veikalā. Bet jāpiebilst, ka lietotās drēbes *Andelē Mandelē* izmaksās krietni dārgāk tādēļ, ka tās bieži ir kvalitatīvākas. Cilvēki zina, ko pārdod, un tāpēc attiecīgi uzliek lielāku cenu. Daudziem tas ir tāds kā mazais bizness – iet meklēt zīmolu preces

lietoto apģērbu veikalos, iegādāties tos lēti, bet pārdot pat piecreiz dārgāk.

Ik pa laikam var pamanīt kādu cilvēku, kurš lietoto apģērbu veikalos koncentrējas tikai uz konkrētu zīmolu. Ja pazīstamas firmas ražojums – tas tiek likts grozā. Šādus cilvēkus angļu valodā dēvē par *resellers*, latviskojot – par tālākpārdevējiem. Viņu bizness ir lietotu apģērbu otrreizēja pārdošana. Līdz ar lietoto apģērbu popularitātes pieaugumu ir pieaudzis arī šāda veida biznesa piekopteju daudzums. Vai šāda rīcība ir ētiska?

Humpalas sākotnēji tika izveidotas, lai cilvēki ar zemiem ienākumiem varētu atļauties nopirkt visu vajadzīgo apģērbu un citas preces. Lai gan šobrīd iepirkšanās lietoto preču veikalos vairāk kļuvusi par modes lietu, joprojām daudziem tā ir vienīgā vieta, kur iegādāties apģērbu par pieejamām cenām. No morāles aspekta tālākpārdošanu varētu dažādi vērtēt: no vienas puses, nav visai pareizi šādi rīkoties, jo tālākpārdevēji atņem trūcīgiem cilvēkiem iespēju iegādāties kvalitatīvu apģērbu, bet, no otras puses, neviens nevar ierobežot citu cilvēku pirkšanas paradumus – ja cilvēki nevarētu atļauties, piemēram, *Calvin Klein* kleitu no kāda tālākpārdevēja, viņi to nepirktu.

Cits aspekts ir tas, ka pircējiem netiek sniegta visa patiesība par iegādājamo preci. Tā tiek pārdota kādā interneta veikalā, klāt pierakstīts kaut kas līdzīgs kā “autentisks vintāžas apģērbs”. Nekur netiek minēts, ka šis apģērbs ir iepriekš nopirkts *Humana* vai kādā citā veikalā par vienu eiro. Savukārt, skatoties no ekoloģiskā aspekta, šāds variants ir izcils, jo netiek ražoti jauni apģērbi – vienkārši vairākas reizes tiek pārdots jau saražotais.

Latvijā populārākās tālākpārdošanas vietas ir jau iepriekš minētā *Andele Mandele* un *Depop*, kas popularitāti ir ieguvusi arī citās valstīs. Abās lietotnēs var atrast apģērba gabalus par saprātīgām cenām – līdz pieciem eiro. Tomēr ir arī daudzas lietotās preces par cenām, kas liek brīnīties. Lai veiktu cenu novērojumu, piemēklējam dažus apģērba gabalus pēc jau iepriekš izveidotajiem kritērijiem. *Andele Mandele* novēroto aprakstijām jau iepriekš, bet kāda ir situācija *Depop*? Gala secinājums – dārgi. Melnu mēteļi no latviešu pārdevēja izdodas atrast par 32 eiro, tomēr tas ir ar atlaidi. Sākotnējā cena tam ir 110 eiro, kas pārspēj visu mūsu iepriekš apskatīto ātrās modes un lietoto apģērbu veikalu cenu. Protams, klāt ir pielikts apzīmējums *vintage*, kas precī uzreiz padara dārgāku. Attēlu galerijā nav neviena foto ar mēteļa birku, kas pierādītu to, ka mētelis tiešām ir tik vērtīgs.

GALA VĒRTĒJUMS

Ātrā mode nav lētāka par lietoto apģērbu veikaliņu piedāvājumu. Izņēmums varbūt ir somas, jostas un citi aksesuāri, kas reizēm tomēr ir dārgāki, piemēram, *Vintage Humana*, bet parasti cenu nosaka augstā kvalitāte. Ja budžets nav liels, tad “kapsulas” garderobi daudz lētāk būs iegādāties *humpalās*, jo, piemēram, *Econom city* visu vajadzīgo ziemas komplektu var nopirkt par 33 eiro. Bet *NewYorker*, kas ir pazīstams kā visai lēts ātrās modes milzis, tik un tā būs jāšķiras no 147 eiro. Protams, jāpiebilst, ka estētiski glītāks komplektiņš būs atrodams ātrās modes veikalos, jo *humpalās* ir tiešām jāmedī, lai atrastu kaut ko vizuāli iespaidīgu. Tieši tāpēc pērļu mednieki ir gatavi doties uz *humpalām* un krietnu laiku azartiski rakāties pa

nebeidzamajām apģērbu kaudzēm. Taču bieži tur atrodamas nemodernas, pēc skata nebaudāmas drēbes, kas, iespējams, ir bez defektiem un savu funkciju izpildīs, bet diezin vai valkātāja būs dēvējama par modes divu. Nekad nevar zināt, ko atradīsī, – varbūt tās būs novalkātas *H&M* bikses ar caurumu dibenā, bet varbūt atradīsī pasakainu *Calvin Klein* zīda kleitu par ļoti lielisku cenu. 🤔

APĢĒRBU CENAS

Veikals	Mētelis (EUR)	Bikses (EUR)	Zābaki (EUR)	Džemperis (EUR)	Šalle (EUR)	Cepure (EUR)	Cimdi (EUR)	Josta (EUR)	Somiņa (EUR)	Kopā (EUR)
<i>Vintage Humana</i>	35	10	25	17	7	7	7	7	12	125
<i>Humana</i>	15	9	23	10	4	5	Izpirkts	7	12	85
<i>Econom City</i>	3,9	3,8	6,5	7,9	2,5	2	2,5	2,5	3,8	32,9
<i>Fashion Hand</i>	6,8	2,9	20	5,7	2,8	2,5	5,6	1,2	1,9	49,4
<i>H&M</i>	59,99	39,99	44,99	27,99	9,99	9,99	12,99	18,99	30,99	255,9
<i>New Yorker</i>	29,99	19,99	34,99	16,99	9,99	6,99	12,99	4,99	9,99	146,9
<i>Shein</i>	24	19	22,25	27	8	2	4,75	2	3,75	112,75
<i>Andele Mandele</i>	37	6	20	27	10	13	12	8	30	163

Autores: Annija Emīlija Deviņa, Šarlote Ivanova, Alma Laganovska

STUDENTA PIRMAIS MĀJOKĻIS: IEVADS FINANŠU PRATĪBĀ

Kur es dzīvošu? Vai varēšu atļauties par savām mājām saukt mitekli šajā lielajā pilsētā? Pēc skolas beigšanas, dodoties studēt, lielās pārmaiņas dzīvē ļoti daudziem jauniešiem nozīmē jauna mājokļa meklējumus. Skaidrosim, kas ietekmē jauniešu izvēli dzīvot kopmītnēs vai irēt dzīvokli.

MĀJOKĻA UN DZĪVOŠANAS IZMAKSAS

Studiju maksa, īre, kopmītne un komunālie maksājumi, kā arī pamata izdzīvošanai nepieciešamie resursi... Studentiem katru mēnesi ir jāsedz šīs visas izmaksas.

Starptautiskā pētījuma *Eurostudent* 2022. gada aptaujas dati liecina, ka lielākā daļa jauniešu sāk studijas uzreiz pēc vidusskolas beigšanas. Izdarot dzīvošanas apstākļu izvēli, tendences kopš 2021. gada ir mainījušās. Studenti arvien retāk (samazinājums ir no 26 % līdz 14 %) izvēlas dzīvot kopmītnēs, un palielinājies (no 11 % līdz 17 %) ir to jauniešu skaits, kuri dzīvo

vieni paši. Studenti bieži vien paļaujas uz vecāku finansiālo atbalstu, jo pašiem nav vai nepietiek naudas patstāvīgai dzīvei.

Jau trešo gadu studenti izmanto sociālo stipendiju *Studētogs*, kas pieejama noteiktām studējošo grupām: daudz bērnu ģimenēm, bāreņiem vai bez vecāku gādības palikušajiem, kā arī studentiem ar I vai II grupas invaliditāti. Sākotnēji šī stipendija bija 160 eiro mēnesī, šobrīd stipendijas summa ir palielināta līdz 175 eiro mēnesī. Ja studentam nav pieejama stipendija vai finanšu atbalsts no radniekiem, lai segtu mājokļa un citas izmaksas, papildus studijām ir jāmeklē darbs.

DZĪVOKĻIS, KOPMĪTNES... CIK TAS MAKSĀ?

Lai noskaidrotu un salīdzinātu izmaksas par dzīvokli un kopmītnēm, noder viena no Latvijas populārākajām sludinājumu vietnēm SS.com. Izvēlējamies apskatīt apkaimes, kurās atrodas trīs lielās augstskolas: Rīgas Stradiņa universitāte (RSU), Rīgas Tehniskā universitāte (RTU) un Latvijas Universitāte (LU). Atlasījām vienistabas un divu istabu dzīvokļus 15 līdz 40 kvadrātmētru platībā. Cik izmaksā šāda dzīvokļa īre?

Rīgas centrā (kur atrodas daļa LU fakultāšu) dzīvokļa īre vidēji ir 276 eiro mēnesī. Pārējās izvēlētajās apkaimēs pieejamo dzīvokļu ir ievērojami mazāk nekā centrā. Āgenskalnā (tuvāk RTU un jaunajām LU ēkām) dzīvoklis vidēji izmaksā 306 eiro. RSU studentiem, kuri vēlas irēt dzīvokli savas universitātes galvenās ēkas tuvumā, izvēle nav liela. Šajā pilsētas daļā dzīvokļa īre vidēji būs 295 eiro mēnesī. Tātad visizdevīgāk ir irēt dzīvokli centra rajonā vidēji par 276 eiro mēnesī. Protams, bez īres maksas papildus jāmaksā arī komunālie maksājumi, kas katrā dzīvoklī būs atšķirīgi.

Tomēr dzīvokļa īrešana nav vienīgais variants. Katra augstskola piedāvā dienesta viesnīcas jeb kopmītnes. RSU Āgenskalna dzīvojamajā ēkā piedāvā vairāku līmeņu istabiņas.

Lētākā istaba ir 14–18 kvadrātmetru liela un bez kosmētiskā remonta. Ja vēlies privātumu un dzīvot viens, tā izmaksās 190 eiro mēnesī. Ja istabiņa tiek dalīta ar vēl divām personām, jāmaksā 90 eiro. Ekskluzīvākā istabiņa ir renovēta, ar privāto virtuvi un labierīcībām. Luksus dzīvošana mēnesī izmaksās 430 eiro. RTU studentu viesnīcā Ķīpsalā nav izteikta dalījuma starp labākām un sliktākām istabiņām. Vienvietīgā istaba mēnesī izmaksā 330 eiro. Ja izvēlas istabu, kas ir mazāka par 17 kvadrātmetriem, tad mēneša īre ir 295 eiro. Latvijas Universitātes kopmītnēs Ilģuciemā par zemākās klases istabu jāmaksā no 77 eiro mēnesī. Ekskluzīvā istaba izmaksās 273 eiro. No trīs augstskolu piedāvājumiem LU kopmītnes ir vislētākās.

Swedbank veiktajā aptaujā par studentu finansiālo uzvedību tika noskaidrots, ka lielākajai daļai (68 %) aptaujāto studentu mēneša ienākumi nepārsniedz 500 eiro. Daļai (34 %) mēneša ienākumi ir zemāki par 300 eiro. Ar šādiem ienākumiem atļauties īrēt dzīvokli vai kopmītni ekskluzīvās istabas ir gandrīz vai neiespējami. Dzīvokļa īres maksa vidēji ir 290 eiro. Ja studentam mēnesī jāreķinās ar 500 eiro, tad pēc īres samaksas pāri paliek aptuveni 200 eiro. Šajā summā ir jāierēķina arī komunālie maksājumi un pārējās ikdienas izmaksas. Ja mēneša laikā ietaupa par ēdienu un citas izmaksas, tad šāds variants var būt iespējams. Ja studentam ir līdz 300 eiro mēnesī, kā aptaujā atbildēja trešdaļa respondentu, dzīvokli īrēt nav iespējams. Šādā gadījumā vienīgā izvēle ir kopmītni istabiņa.

STUDĒT UN STRĀDĀT – GANDRĪZ NEIZBĒGAMI

Dzīvošanas, studiju un citu izdevumu segšanai jaunieši ir gatavi apvienot mācības ar pusslodzes vai pilnas slodzes darbu. Latvijā vidēji 49 % studentu mācību laikā strādā algotu darbu, vēsta Eurostudent 2018. gada aptaujas dati.

Vakances ar atslēgvārdiem *iespēja apvienot darbu ar mācībām* vai *elastīgs darbalaiks* rada iespaidu, ka tās ir paredzētas studentiem. Studentiem piemēroti ir tādi darba piedāvājumi, kur var strādāt nepilnu slodzi, 20 vai 30 stundu darba nedēļu. Nepilna laika darbā ir iespējams strādāt nedēļas nogalēs vai vakaros. Lielā daļā studentu šādu darba laiku var apvienot ar lekciju grafiku. Latvijā strādājošie studenti darbā pavada vidēji

34 stundas nedēļā, un lielākā daļa studentu strādā, lai segtu savus dzīvošanas izdevumus, minēts Eurostudent 2018. gada aptaujā.

Cik reāli studentam ir atrast darbu ar elastīgu darba laiku? Cik var nopelnīt? CVMarket mājaslapā (cvmarket.lv) piedāvājumu sadaļā studentiem pieejamas dažādas vakances apkalpojošajā sfērā. Nepilnas slodzes darbavietu, kurās var strādāt bez iepriekšējas pieredzes, piedāvājumā ir bārmeņa, pārdevēja konsultanta un spēļu prezentētāja darbs. Darbiniekus meklē dažādi apģērbu veikali vai ātrās ēdināšanas iestādes. CV.lv un ss.com studentiem adresēto vakanču sarakstā atrodami sporta zāļu un muzeju administratora darbi. Par atalgojumu no 15 izpētītajām vakancēm secinām, ka tas svārstās no 4,5 līdz 7 eiro stundā. Visvairāk nopelnīt iespējams tiešsaistes kazino uzņēmumos, spēļu prezentētāja vai kāršu uzskaites operatora amatā.

Swedbank veiktajā aptaujā par studentu finansiālo uzvedību tika noskaidrots, ka lielākajai daļai (68 %) aptaujāto studentu mēneša ienākumi nepārsniedz 500 eiro. Daļai (34 %) mēneša ienākumi ir zemāki par 300 eiro. Ar šādiem ienākumiem atļauties īrēt dzīvokli vai kopmītni ekskluzīvās istabas ir gandrīz vai neiespējami.

No piedāvātajām vakancēm, kas domātas studentiem ar ierobežotu pieredzi, vidējā samaksa par stundu ir 5,2 eiro. Strādājot 30 stundas nedēļā jeb nepilnu slodzi, studenti var nopelnīt 624 eiro pirms nodokļu nomaksas. Ar Swedbank algas kalkulatoru aprēķinām, ka reālā alga pēc nodokļu nomaksas ir 537 eiro. Bieži darbs nav saistīts ar studenta izvēlēto specialitāti, bet tas kalpo kā iztikas iegūšanas līdzeklis. Eurostudent 2018. gadā veiktā aptauja liecina, ka divas trešdaļas no aptaujātajiem Latvijas studentiem uzskata, ka nevarētu turpināt studijas, ja nestrādātu algotu darbu.

KĀ DZĪVO UN IZTIEK STUDENTI?

Skaidrojot reālo situāciju par budžeta plānošanu un dzīvesvietas pieejamību studiju laikā, pieredzē dalās četri studenti, kuriem ir dažādi finansiālie apstākļi un studiju laika dzīvesvietas.

“NEZINU, KUR PALIEK NAUDA”

Agnija Reiniece, RSU 3. kursa studente:

“Šobrīd es dzīvoju RSU Āgenskalna *koju* sliktākajā istabiņā. Sākumā mēnesī par to maksāju 75 eiro, bet energokrīzes dēļ summa tika palielināta līdz 90 eiro. Apstākļi nemaz nav tik slikti, kā daudzi domā. Te ir viss, ko vajag. Izvēlējos dzīvot kopmītnēs, jo laikā, kad es te ievācos, vēl nestrādāju. Man nebija lieli ienākumi, tikai Studēt gods stipendija 160 eiro un tas, ko man deva vecāki. Par šo naudu es maksāju gan par studijām, gan ēdienu. Paša sākumā trīs mēnešus dzīvoju dzīvoklī. Īre bija 225 eiro plus komunālie maksājumi, bet es dzīvoju kopā ar draudzeni, un mēs visu dalījām uz pusēm. Tas dzīvoklis bija briesmīgs. Tur bija mitrs, pelējums un ļoti auksts. Šobrīd Rīgā atrast labu dzīvokli, kur īre nebūtu augstāka par 120 eiro, nav iespējams. Varbūt tas izdodas, bet tad tajā dzīvoklī būs duša virtuvē un krāsns apkure.

Mans budžets katru mēnesi atšķiras.

Es saņemu stipendiju, man naudu dod vecāki, un es arī strādāju. Pagājušajā mēnesī man alga bija 570 eiro. Kopā tie nav slikti ienākumi, bet es nezinu, kur man pazūd nauda. Mēneša laikā es samaksāju par kopmītnēm, studijām, internetu un ēdienu. Nezinu, kur paliek pārējā nauda.”

“MAN PATĪK BRĪVĪBA UN VIENATNE”

Agris Zirniņš, Biznesa augstskolas “Turība”

1. kursa students:

“Es Rīgā dzīvoju jau divus gadus. Sākumā irējām dzīvokli trijātā, ar draugiem. Tajā laikā par trīsistabu dzīvokli maksājām 420 eiro. Šobrīd dzīvoju viens pats. Īrēju vienistabas dzīvokli Grīziņkalnā. Ikmēneša īre ir 220 eiro plus komunālie. Kad meklēju dzīvokli, mani nodrošināja vecāki. Tajā laikā mani ienākumi bija 440 eiro mēnesī, tāpēc dzīvokļa īres maksa man bija ļoti svarīga.

Kad meklēju dzīvokli, tad cenas vēl bija normālas. Tajā laikā mani nodrošināja vecāki un nebija jāuztraucas par finansēm. Es sapratu, ka nevaru doties uz pilna laika studijām, jo finansiāli to nevarētu atļauties. Piemēram, augstskolā nodarbibas ir no plkst. 8.00 līdz 16.00, pēc tam tu ej strādā naktsmaiņu, nopelni 700 eiro. Tu esi izdedzis un nevari kvalitatīvi iegūt izglītību. Tas mani motivēja mācīties neklātienē. Pašreizējās īres maksas studenti bez vecāku palīdzības nevar atļauties. Tam nevajadzētu tā būt, ka tev trīs gadus jāraujas melnās miesās, jāstudē un jāstrādā. Īsu brīdi es apsvēru ideju dzīvot kojās, bet es to nespētu. Vismaz ne tādās, kur ir jādala vannas istaba. Man patīk brīvība, dzīvojot savā dzīvoklī.”

Pašreizējās īres maksas studenti bez vecāku palīdzības nevar atļauties. Tam nevajadzētu tā būt, ka tev trīs gadus jāraujas melnās miesās, jāstudē un jāstrādā. Īsu brīdi es apsvēru ideju dzīvot kojās, bet es to nespētu. Vismaz ne tādās, kur ir jādala vannas istaba.

“MAN VAJADZĪGA TELPA SEV”

Zibela Gines, RSU 3. kursa studente:

“Es šobrīd dzīvoju dzīvoklī Brasas rajonā. Man ir visai laba situācija. Vienīgais mīnuss, ka ceļš līdz universitātei nozīmē stundu ilgu braucienu. Dzīvojam kopā ar diviem dzīvokļa biedriem. Negribēju dzīvot *kojās*, jo man vajadzīga telpa sev. Man gribējās savas mājas. Mani apmierina dzīvošana ar dzīvokļa biedriem, jo patīk tā kompānija. Ar viņiem man ir tiešām paveicies, jo mēs esam kā maza ģimene. Vienīgais trūkums ir tas, ka brīžiem draugu klātbūtnes ir par daudz. Reizēm es gribu būt viena, bet visu laiku kāds nāk manā istabā. Es nevarēju finansiāli atļauties dzīvot viena atsevišķā dzīvoklī. Studentam vienam irēt dzīvoklī Rīgā ir neiespējamā misija. Visu laiku jādomā, kā samaksāt, kā studijas apvienot ar darbu. Es par savu istabu maksāju 160 eiro mēnesī. Komunālie maksājumi ir, maksimums, 60 eiro. Lielākā daļa manu mēneša ienākumu aiziet dzīvokļa apmaksai, ēdienam un higiēnas precēm.”

“STUDENTIEM BŪTU VAJADZĪGS LIELĀKS ATBALSTS”

Gustavs Andris Ozoliņš, RTU 1. kursa students:
“Pagājušā gada augustā pārvācos uz Rīgu. Dzīvoju kopā ar draudzeni, un visas izmaksas dalām uz

pusēm. Tā sanāk daudz izdevīgāk. Ja man būtu vienam jāmaksā par dzīvokļa īri un komunālajiem pakalpojumiem, es nezinu, vai to varētu atļauties. Šobrīd mēnesī vidēji maksāju 200 līdz 250 eiro tikai par dzīvokli un komunālajiem pakalpojumiem. Tam klāt vēl nāk maksa par ēdienu un viss pārējais. Mani vecāki dzīvo Ozolniekos, katru dienu braukt 40 minūtes uz universitāti būtu ļoti laikietilpīgi un neērti. Tāpēc nav citas izvēles kā pārvākties dzīvošanai uz Rīgu. Pirmā semestra laikā es saņēmu *Studētgoods* stipendiju 160 eiro. Ar tādu summu es nevaru samaksāt par dzīvošanu. Man paveicies, ka palīdz arī vecāki. Dzīvošanas maksa šobrīd ir nesamērīgi augsta. Man šķiet, ka studentiem šajā ziņā būtu nepieciešams lielāks atbalsts.”

ĪRES MAKSA PIEAUGUMS

Pēdējo gadu laikā inflācija un energoresursu krīze ir piespiedusi iedzīvotājus mājokļa izdevumu apmaksāšanai un uzturēšanai tērēt lielāko daļu no ikmēneša ienākumiem. Paaugstināti ir ne tikai komunālie maksājumi, to skaitā apkure un gāze, bet palielinājusies ir arī ikmēneša īres maksa. Lai noskaidrotu, kāds ir īres maksas pieaugums Rīgā, apskatīsim *Cenu Bankas* un *Latīo* veiktos dzīvokļu tirgus pārskatus ar trīs gadu intervālu, proti, 2020. gadā un 2023. gadā iegūtos datus.

2020. gadā vienistabas ilgtermiņa īres piedāvājumi, proti, uz gadu vai ilgāk, Rīgas centrā pirmskara laika ēkā bija 255 eiro mēnesī, bet divistabu dzīvokļi bija pieejami par vidēji 380 eiro mēnesī – liecina 2020. gada *Latīo* mājokļu apskats. 2023. gadā divistabu dzīvokļa īre Rīgas centrā izmaksāja par 100 eiro vairāk jeb 480 eiro mēnesī, bet vienistabas dzīvoklis kļuva par 80 eiro dārgāks – liecina *Latīo* mājokļu pārskats par 2023. gada pirmo pusī.

Viens no īres maksas pieauguma iemesliem varētu būt konkrētu apkaimju popularitāte. Tāpēc apskatīsim vienistabas un divistabu

dzīvokļu īres piedāvājumu vidējās cenas 2020. un 2023. gadā. Īres maksa par vienistabas dzīvokli sērijveida projektā Rīgā 2020. gadā bija vidēji 235 eiro, bet divistabu dzīvokļa – 295 eiro, liecina *Cenu Bankas* veiktais dzīvokļu tirgus pārskats par 2020. gada novembri. Šobrīd tāda paša projekta ēkā vienistabas dzīvokļi ir pieejami par 265 eiro mēnesī, bet divistabu dzīvokļi – par vidēji 325 eiro mēnesī.

DZĪVOKĻU ĪRES MAKSAI RAKSTURĪGA SEZONALITĀTE

Pēdējo divu gadu laikā noticis krass cenu pieaugums dažādās jomās. To ietekmēja energoresursu krīze un Krievijas izraisītais karš Ukrainā. Par tendencēm un cenu svārstībām īres tirgū stāsta Nekustamo īpašumu aģentūras *Latīo* mājokļu tirdzniecības vadītāja Evija Dzenīte: “Energoresursu krīze bija jūtama 2022. gada rudenī, jo nebija vispār skaidrs, kas būs ar apkures cenu. Tas ļoti spilgti iezīmējās īres tirgū, jo īres dzīvokļiem visi potenciālie īrnieki gaidīja rēķinus, lai saprastu, vai konkrēto dzīvokli ir vērts īrēt.” Lai šajā periodā dzīvokļiem varētu atrast īrniekus, īpašnieki īres maksu pat samazināja. 2022. gada februārī sākās karš Ukrainā. Tas bija viens no iemesliem, kādēļ dzīvokļu īpašnieki pārcēlās uz Rietumeiropu vai citām valstīm. “Īpašnieki nav gatavi pārdot savus īpašumus, bet dzīvokļi paliek tukši, tāpēc tiem meklē īrniekus. Kāds tur var dzīvot, lai pašiem nebūtu jāmaksā rēķini,” stāsta Evija Dzenīte.

Uz jautājumu, kādas ir noteicošās tendences īres tirgū, Evija Dzenīte atbild: “Īres maksai ir sezonāls raksturs. Piedāvājumi ātri pazūd vasarā: jūlija beigās, augustā. Tad iebrauc daudz ārzemju studentu, un arī vietējie studenti pārceļas uz Rīgu. Vietējie studenti varbūt atrod kādus radniekus vai paziņas, pie kuriem dzīvesvietu var īrēt lētāk. Ārzemju studenti par īri gatavi maksāt vairāk. Janvārī arī iebrauc ārzemju studenti, tad ātri pazūd mērenu cenu dzīvokļi.”

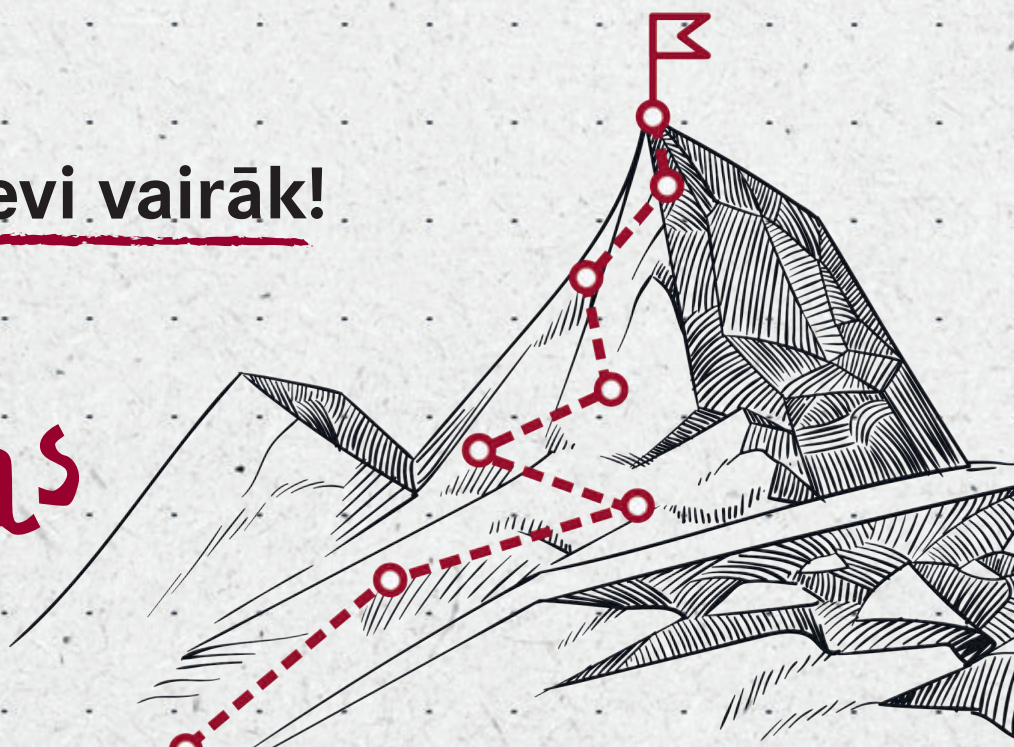
Periodos, kad īres tirgū ir novērojams lielāks pieprasījums, izīrētāji var pacelt cenu. Protams, arī potenciālo īrnieku vidū novērojama konkurence. Dzīvokļi no sludinājumu saraksta pazūd pāris dienu laikā. “Dzīvoklis tiks tam pretendents, kurš kaut vai pieliks piecus eiro pie īres maksas. Ja gribētāju irēt ir mazāk, tad īpašnieki ir gatavi īres cenu pazemināt.” ?

Uzzini par sevi vairāk!

Aizpildi RSU
**KARJERAS
testu**

karjerastests.rsu.lv

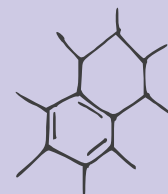

pieraksties

RSU
jaunumiem

un uzzini pirmais

- ☒ Kā sagatavoties studijām RSU
- ☒ Informāciju par uzņemšanu
- ☒ Iespējas apmeklēt bezmaksas lekcijas

JA STUDĒT, TAD UZ VISIEM

**Piesakies studijām augstākajā kvalitātē
Rīgas Stradiņa universitātē!**

RĪGAS STRADIŅA
UNIVERSITĀTE

Piesakies pamatstudijām līdz **22. jūlijam**
rsu.lv